

Issue №17

Part 2

International periodic scientific journal

ONLINE

www.sworldjournal.com

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
(ICV: 87.25)
GOOGLESCHOLAR

SWorld Journal

Issue №17
Part 2
January 2023

Published by:
SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in Technical Sciences*

Editorial board: More than 150 doctors of science. Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert-Peer Review Board of the journal: Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "SWorldJournal" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars. Today, the journal publishes authors from different countries.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: twice a year

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS, GoogleScholar.

УДК: 378.091.2:616.98:578.834

ON THE QUESTION OF THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC**Davydenko O.M.***c.med.s., as.prof.*

ORCID: 0000-0002-8897-8913

Myronyk O.V.*c.med.s., as.prof.*

ORCID: 0000-0002-5717-7267

SPIN: 5163-7385

*Higher state educational institution "Bukovinian State Medical University"**Chernivtsi, Teatral'na Sq., 2, 58000*

Abstract. *The work deals with the organization of the educational process in the conditions of the COVID-19 pandemic. Issues of advantages and disadvantages of various forms of education are discussed. Distance education is not an alternative, but only one of the auxiliary forms of organizing the educational process.*

Key words: *COVID-19, educational process, remote form of education*

Introduction.

The COVID-19 pandemic has brought significant changes to the organization of the educational process in higher education. In particular, one of the priority directions was obtaining higher education in a mixed form of education (face-to-face and distance learning). What is realized thanks to information and educational technologies and communication systems [1,4,6].

Distance education has a number of undeniable advantages. Thus, a student of higher education can study at a time convenient for him, in a familiar environment and at a relatively autonomous pace.

So, practically without leaving home, you can maintain regular contact with the teacher using telecommunication technologies, including video communication, and receive structured educational material presented in electronic form. A small part of the educational process of distance education in terms of time and volume can be carried out face-to-face (compilation of modules and practical classes) [3,7].

Various distance learning technologies are used. Characteristic features are: flexibility, modularity, parallelism, a large audience, economy, technology, social equality, internationality, quality, changing the role of the teacher [2,5,8].

This form of organization of the educational process implies a change in the role of the teacher: it makes him a mentor-consultant who must coordinate the cognitive process, constantly improve the courses he teaches, increase creative activity and qualifications in accordance with innovations and innovations.

The main text.

The use of network technologies allows the student to build his strategy for studying the academic discipline and contributes not only to the students' assimilation of knowledge, abilities, skills, forms of professional behavior, but also to the formation of a certain structure of personal qualities. The study of the conditions for the formation of the professional competence of future specialists by means of network technologies

made it possible to establish that the introduction of an educational and methodological complex, which includes distance courses developed by means of Moodle using a modular approach, the presentation of knowledge as a dynamic, multimodal structure, in the formation of which students participate, contributes to the acquisition students experience independent replenishment and updating of professional knowledge, personal involvement in this process and responsibility for it.

The Department of Infectious Diseases and Epidemiology successfully uses the google meet system for distance learning.

In our opinion, there are certain advantages of this form of education in the conditions of the COVID-19 pandemic

Among them, you can highlight:

1. Relevance, which involves the use of the most modern means of obtaining information, information and computer technologies and Internet capabilities

2. Relatively larger volumes of information that can be obtained in the conditions of distance learning in a shorter time.

3. Relatively larger volumes of information that can be obtained in the conditions of distance learning in a shorter time.

4. Convenience, in which each student has the opportunity to choose his own rhythm and mode of acquiring knowledge in a comfortable environment for him, which will favorably affect the learning process itself.

5. Relatively larger volumes of information that can be obtained in the conditions of distance learning in a shorter time.

6. Convenience, in which each student has the opportunity to choose his own rhythm and mode of acquiring knowledge in a comfortable environment for him, which will favorably affect the learning process itself.

7. Relatively larger volumes of information that can be obtained in the conditions of distance learning in a shorter time.

8. Convenience, in which each student has the opportunity to choose his own rhythm and mode of acquiring knowledge in a comfortable environment for him, which will favorably affect the learning process itself.

9. Relatively larger volumes of information that can be obtained in the conditions of distance learning in a shorter time.

10. Convenience, in which each student has the opportunity to choose his own rhythm and mode of acquiring knowledge in a comfortable environment for him, which will favorably affect the learning process itself.

11. Availability and free access to educational materials posted on the MOODLE distance learning server.

12. Flexibility, which provides an opportunity to teach the material according to the level of training and basic knowledge of students. The website of the department with the necessary information has been created.

13. The absence of geographical barriers, which eliminates the need for expensive relocation and living in other countries, and instead provides the opportunity to communicate with teachers and students around the world without restrictions [1; 4].

However, the distance learning system has its drawbacks. First, for successful correction of learning and adequate assessment, it is important to have direct contact

with the learner. In addition, it is impossible to verify exactly whether it is the person who is working, performing the task, or whether someone else is doing it. We believe that the final control of the quality of knowledge should still be carried out face-to-face. In addition, not all settlements have access to the Internet. And most importantly, with distance learning, direct contact between the teacher and the student is lost [3].

With long-term distance learning, the student ceases to correctly formulate his thoughts, express himself and hold discussions. At the same time, this form of education requires a conscious and motivated approach to education. The opportunity to study at a convenient time may not turn into systematic study, but into a constant postponement of this type of activity. That is why the remote form requires special self-organization and the ability to calculate your time.

Regarding the issue of communication between the teacher and the student in the conditions of the organization of the educational process in distance education, we would like to note that:

- the basis of distance learning is self-education, which involves self-motivation of the student regarding his own learning, as well as a certain level of self-organization of the individual;
- communication between the teacher and the student according to the "one-to-one" principle, which corresponds in form and content to an individual consultation;
- "one-to-one" communication and interaction does not exclude "one-to-many" interaction, since the teacher, according to a pre-arranged schedule, works with many students at once. This form of interaction resembles traditional classroom learning;
- "many-to-many" interaction means that it is possible for many students to communicate simultaneously and share their experiences and impressions.

Conclusions.

1. Distance education is not an alternative, but only one of the auxiliary forms of organization of the educational process.

2. Distance learning provides students of higher education with access to non-traditional sources of information, increases the efficiency of independent work, provides completely new opportunities for creative self-expression, finding and consolidating various professional skills, and in turn allows teachers to implement completely new forms and methods of learning.

3. The development of distance learning will continue and improve with the development of Internet technologies and the improvement of distance learning methods.

References.

1. Биков В.Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України / В.Ю. Биков // Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології : кол. монографія / В.Ю. Биков, О.О. Гриценчук, Ю.О. Жук та ін. / Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. – К. : Атіка, 2015. – С. 77–140.

2. Клокар Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації / Н. Клокар // Шлях освіти. – 2012. – № 4 (46).

– С. 38-41.

3. Гуревич Р. С. Інтерактивні технології навчання у вищому педагогічному навчальному закладі : навч. посібник / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, Л. С. Шевченко. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. – 309 с.

4. Поздняков В.А. Практична реалізація адаптованої системи якості підготовки smart-суспільства/ В.А. Поздняков //Вісник наукових досліджень. – 2013. – №6. – С. 70-75.

5. Грушина І.В. Теоретичні та методологічні основи використання дистанційних технологій в контексті змішаного навчання /І.В. Грушина // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – Вип. 10 (1). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Вінниченка, 2016. – С. 28–34.

6. Сидорчук Л. А. Впровадження інформаційних технологій в навчальний процес вищих шкіл /Л.А. Сидорчук //Проблеми педагогічних технологій : збірник наукових праць. – Луцьк : ЛІРоЛ, 2010. – Вип. 1. – С. 280-286.

7. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів: навч. посібн. / В.В.Вишнівський, М.П. Гніденко, Г.І. Гайдур, О.О. Ільїн. – К. : ДУТ, 2014. – 140 с.

8. Рафальська О.О. Технологія змішаного навчання як інновація дистанційної освіти /О.О. Рафальська //Науковий журнал «Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво». – Луцьк, 2013. – Вип. 11. – С. 128-133.

УДК 378.4.01:004-051]:005.336.2

INTRODUCTION OF THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF TACTICAL-STRATEGIC COMPETENCE FORMATION OF FUTURE INFORMATION TECHNOLOGY SPECIALISTS IN THE PRACTICE OF UNIVERSITY EDUCATION

УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ТАКТИЧНО-СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРАКТИКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Sharavara V.V. / Шаравара В.В.

ORCID: 0000-0002-4551-262X

Alfred Nobel University,

Dnipro city, Sicheslavsk Naberezhna, 18, 49000

Університет імені Альфреда Нобеля,

Дніпро, вул. Січеславська Набережна, 18, 49000

Анотація. У статті розглянуто процес упровадження педагогічної системи формування тактично-стратегічної компетентності студентів галузі знань «Інформаційні технології» у практику університетської освіти. Наведено зміст трьох етапів: мотиваційно-ціннісного, практичного та оцінно-рефлексивного. Представлено технології реалізації кожного із етапів. Наведено, що метою першого етапу є формування у майбутніх фахівців ІТ усвідомлення значущості тактично-стратегічної компетентності, її цінності для професійного зростання, формування мотивації до відповідної діяльності формування у майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук усвідомлення значущості інформаційно-аналітичної компетентності, мотивації, зацікавленості до її формування. Мета другого етапу – формування системи знань, умінь і навичок, що сприяють реалізації тактично-стратегічної діяльності фахівців ІТ. На третьому етапі ставимо за мету оцінку та аналіз рівня сформованості тактично-стратегічної компетентності майбутніх фахівців ІТ. Наведено перспективи подальших досліджень, що полягають у аналізі ефективності впровадження авторської педагогічної системи в практику університетської освіти.

Ключові слова: педагогічна система, тактично-стратегічна компетентність, професійна підготовка, майбутні фахівці інформаційних технологій.

Вступ.

Одним з важливих компонентів професійної компетентності фахівців у галузі інформаційних технологій є тактично-стратегічна компетентність, яка передбачає сформованість у фахівців умінь приймати самостійні рішення тактичного та стратегічного характеру. Від цих рішень залежить ефективність професійної діяльності, а також конкурентоспроможність на ринку праці. Такий вид компетентності, як і проблема наукового дослідження є новою для педагогічної науки та недостатньо обговореною в теоретичному та практичному аспектах.

На сьогоднішній день ученими досліджено сутність понять «стратегія» і «тактика» (П. Дойль, О. Гангур, Н. Гудзь, М. Кальницька, Дж. Куїн, Г. Мінцберг, П. Хвостенко, С. Чернов та ін.), виокремлено певні аспекти стратегії і тактики професійної діяльності (О. Баєв, О. Кашекова, Н. Кузьмич, О. Малова, М. Оліяр, В. Попелюшко, Л. Слива та ін.), досліджено методичні засади стратегічної компетентності у контексті комунікативної діяльності (Г. Алібахші, Н. Баранова, Пол Р. Горобчик, М. Давєр, Ф. Дервін, Л. Маріані, О. Нікітенко, Д. Падіз,

Джерард П. Ходжкінсон, Т. Шовкова, В. Шовковий та ін.), виділено основні аспекти сутності феномену «тактична компетентність» (К. Вновський, Ф. Конноллі, М. Хартмен та ін.) тощо.

У межах попередніх етапів нашої роботи було розроблено педагогічну систему формування тактично-стратегічної компетентності майбутніх фахівців ІТ в умовах освітнього середовища ЗВО. Наступним етапом дослідження стало впровадження авторської педагогічної системи в практику університетської освіти.

Мета статті – розкрити етапи упровадження педагогічної системи формування тактично-стратегічної компетентності студентів галузі знань «Інформаційні технології» у практику університетської освіти.

Основной текст.

Процес упровадження педагогічної системи формування тактично-стратегічної компетентності студентів галузі знань «Інформаційні технології» у практику університетської освіти відбувався за трьома етапами: мотиваційно-ціннісним, практичним та оцінно-рефлексивним.

Метою першого етапу є формування у майбутніх фахівців ІТ усвідомлення значущості тактично-стратегічної компетентності, її цінності для професійного зростання, формування мотивації до відповідної діяльності формування у майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук усвідомлення значущості інформаційно-аналітичної компетентності, мотивації, зацікавленості до її формування. Завданнями етапу було розуміння студентами цінності та корисність тактично-стратегічної діяльності в галузі інформаційних технологій, усвідомлення потреб, ідеалів, принципів й задач фахівця ІТ, що пов'язані з цілями і завданнями формування та реалізації тактично-стратегічної діяльності, внутрішня впевненість, потреба в реалізації тактично-стратегічної діяльності, наявність мотивації до отримання знань, пов'язаних із тактично-стратегічною діяльністю, бажання використовувати їх. Реалізація мети та завдань етапу забезпечується в межах навчальних дисциплін, кіно-клубу, екскурсій, діяльності науково-освітнього центру з інформаційних технологій.

Мета другого етапу – формування системи знань, умінь і навичок, що сприяють реалізації тактично-стратегічної діяльності фахівців ІТ. Робота зі студентами реалізується у процесі вивчення навчальних дисциплін, кіно-клубу, науково-дослідної роботи студентів, екскурсій, діяльності науково-освітнього центру з інформаційних технологій, залученню студентів до участі в фестивалі ідей. Додається авторська дисципліна за вибором: «Тактично-стратегічна діяльність в галузі інформаційних технологій». Робиться уклін на розумінні студентами сутності і мети тактично-стратегічної діяльності, її методологічних аспектів і завдань, знань базових понять, пов'язаних із тактично-стратегічною діяльністю, розумінні принципів, законів, процедур, умов реалізації тактично-стратегічної діяльності тощо. Особливий наголос робиться на вмінні виконувати дії стратегії та тактики для пошуку необхідної інформації, аналізу інформаційних ресурсів, оцінювання потенціалу інформації, роботи з різними інформаційними джерелами, прогнозування шляхи знаходження інформації.

На третьому етапі ставимо за мету оцінку та аналіз рівня сформованості

тактично-стратегічної компетентності майбутніх фахівців ІТ. Продовжується вивчення дисциплін, забезпечуються позааудиторні форми навчання: науково-дослідна робота студентів, діяльність науково-освітнього центру з інформаційних технологій. У процесі фахової підготовки студентів робиться наголос на розумінні студентами тактично-стратегічної діяльності як творчої, що вимагає творчого підходу, пошуку нових креативних ідей та рішень, стійкого бажання до професійної самореалізації; здатність фахівця ІТ до самоаналізу та самооцінки своїх дій, самовираження в процесі реалізації тактично-стратегічної діяльності.

Розглянемо окремі форми роботи, почнемо з навчальної екскурсії, яка реалізується переважно в онлайн-форматі. У дослідженні [1] наводяться цікаві факти: людина у процесі пасивного сприйняття запам'ятовує 10% того, що прочитала, 20% – того, що почула, 30% – того, що побачила, 50% – того, що побачила та почула. При цьому при активному сприйнятті у пам'яті зберігається 80% того, що говорять самі, і 90% того, що роблять або створюють самостійно [1, с. 313]. Отже, говоримо про те, що навчальна екскурсія як метод активного навчання ефективно дозволяє сприймати навчальний матеріал, відчувати його практичний потенціал для реалізації завдань дослідження.

Вважаємо також, що головна методична мета використання екскурсії у процесі фахової підготовки студентів полягає не лише в ознайомленні з конкретним об'єктом, а у відтворенні особливої історико-педагогічної атмосфери, духу часу, до якого відносяться процеси, які розглядаються. Погоджуємося також з [2], що необхідність такого відтворення (моделювання) пояснюється особливостями сприйняття історико-педагогічного матеріалу галузі інформаційних технологій. Цей матеріал набуває реальних контурів, стає зрозумілим і краще запам'ятовується, на тлі штучно відтвореного відповідного історичного й емоційного оточення [2, с. 117 – 118].

Наведемо план підготовки викладача до екскурсії:

- вивчити відповідну науково-методичну літературу з галузі інформаційних технологій;
- відвідати музей, установу, де зустрітися з екскурсоводом або провідним фахівцем, розробити маршрут пересування та визначити об'єкти, які підлягають огляду;
- розробити програму відвідування віртуальних музеїв, виставок, установ тощо у разі дистанційної форми навчання;
- розробити план проведення екскурсії (ступінь слова, зміст екскурсії, запитання та обговорення, перспективи для галузі ІТ).

У нашій роботі ми використовували такі онлайн-екскурсії:

- Музей історія розвитку інформаційних технологій в Україні (http://www.icfst.kiev.ua/MUSEUM/museum-map_u.html);
- Музей корпорації «Intel» (<https://www.intel.com/content/www/us/en/company-overview/intel-museum.html>);
- Музей Ларрі Магіда з історії зародження персональних комп'ютерів

(<https://www.larrysworld.com/>);

- Музей техніки в Мюнхені (<http://www.deutsches-museum.de>);
- Комп'ютерний музей Compuseum в Монтані (<https://thecomposeum.org/home>);
- Інституту Чарльза Беббіджа в Міннеаполісі (<https://cse.umn.edu/cbi>).

Однією із форм роботи зі студентами є залучення їх до роботи науково-освітнього центру з інформаційних технологій. Його метою є формування та розвиток тактично-стратегічної компетентності студентів для вирішення актуальних проблем в галузі цифрових технологій (вбудовані системи, мобільні додатки, робототехніка, інтернет речей, комп'ютерна графіка, 3D моделювання й друк).

Відповідно до [3] окреслимо напрямки роботи в центрі з інформаційних технологій: стратегії та тактики системного адміністрування і мережевих технологій, WEB-розробки та дизайну, розробки та тестування програмного забезпечення. Реалізації зазначених завдань сприяє інтерактивний стиль роботи центру, наявність проєктної взаємодії, залучення до проведення тренінгів і майстер-класів фахівців ІТ-компаній, активна співпраця з випускниками ОПП задля розуміння актуальних проблем, з якими вони зіштовхуються на практиці.

Для формування тактично-стратегічної компетентності доцільно студентів спонукати відповідати на запитання на різних етапах фахової підготовки:

- Яка у мене стратегічна мета?
- Наскільки це важливо для мене (команди)?
- Чого я досягну в результаті?
- Яка цінність моїх тактичних дій для досягнення мети?
- Що я можу покращити для досягнення мети?

Одним із пріоритетів фахової підготовки студентів виступає їх науково-дослідна робота, яка реалізується через максимальну інтеграцію з освітнім процесом. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [4], здобувачі освіти можуть брати участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозиумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікації. Зазначені заходи наукової конкуренції проводяться в Україні та за кордоном. Традиційно науково-дослідна робота студентів охоплює два напрямки: навчання здобувачів освіти елементам дослідницької діяльності, організації та методики наукових пошуків; наукові дослідження, що здійснюються студенти під керівництвом викладачів кафедри в межах кафедральної наукової тематики.

Ураховуючи переважно дистанційний формат реалізації освітнього процесу протягом періоду нашого дослідження ми виокремили найбільш реальні напрямки науково-дослідної роботи зі студентами: залучення студентів до роботи наукового студентського гуртка, підготовка до Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт і олімпіад, підготовка тез і статей за результатами дослідження.

У процесі реалізації науково-дослідної роботи студентів задля формування їхньої тактично-стратегічної компетентності ми спонукаємо студентів до наступного: розставляти конкретні цілі, розвивати вміння збирати інформацію

щодо поставленої мети, здатність складати план дій, можливість швидко реагувати, здатність вносити зміни у попередній план дій, уміння делегувати повноваження, прагнення до отримання нових знань та їхнього практичного використання.

Кожного року ми обирали тематичний напрямок роботи гуртка, наприклад, – стратегії та тактики проектування та розроблення систем безпеки. Серед основних завдань діяльності ми виділяли наступні: ознайомлення студентів з технічними характеристиками сучасних засобів безпеки; формування стратегічного бачення для розроблення ефективних систем безпеки; підвищення зацікавленості до науково-дослідної роботи як інструментарію формування тактично-стратегічної компетентності студентів; підготовка студентів до участі в науково-практичних конференціях, семінарах, конкурсах, олімпіадах тощо.

В умовах університетського освітнього середовища нами були виділені організаційні аспекти діяльності наукового студентського гуртка. Представимо орієнтовний план роботи.

Засідання 1 (вересень). Презентація наукового студентського гуртка (основні напрямки роботи, науковий доробок, розкриття перспектив щодо участі студентів у науково-дослідній роботі). Затвердження наукової тематики.

Засідання 2 – 4 (жовтень – грудень). Ознайомлення студентів з основним теоретичним і практичним матеріалом. Створення дослідницько-пошукових груп. Тематичні дискусії щодо стратегій і тактик подальших наукових розробок. Підготовка до конкурсу студентських наукових робіт і Фестивалю наукових ідей. Зазначимо, що відповідно до [5] дослідницько-пошукові (проблемні) групи у складі наукового товариства виконують особливу функціональну роль. У їх роботі мета, предмет й задачі дослідження обґрунтовуються викладачем, а сам процес дослідження, його план і програма, проміжні цілі визначаються студентом. Взаємоузгодження вищезначених форм організації в напрямку забезпечення дієвості науково-дослідницької діяльності спричиняє високу результативність знань, вмінь й навичок студентів, сформувати науково-творче мислення, підґрунтям якого виступає тактично-стратегічна компетентність. Це пояснюється тим, що кожна форма має певну специфіку функціонування даної діяльності і в остаточному результаті впливає на характер відтворення засвоєння знань, вмінь й навичок, рівень сформованості науково-творчого мислення студентів [5, с. 143].

Засідання 5 – 8 (лютий – травень). Обґрунтування та розроблення технічних розробок студентів. Апробація результатів дослідження. Підготовка студентів до олімпіади та Фестивалю наукових ідей.

Засідання 9 (червень). Підбиття підсумків роботи наукового студентського гуртка протягом року. Окреслення стратегій подальших наукових досліджень студентів.

Головний принцип залучення студентів до наукової роботи – максимальне моральне та матеріальне заохочення студентів, урахування результатів досліджень при оцінюванні навчальних дисциплін, які до цього стосуються. Крім того, успішна реалізація науково-дослідної діяльності студентів вимагає застосування теоретичного матеріалу з наступним його використанням у

практичній діяльності, а також формування науково-творчого мислення студентів, заснованого на тактично-стратегічній компетентності, на всіх етапах фахової підготовки.

Перейдемо далі до окреслення вагомого аспекту університетського освітнього середовища – мотивації та стимулюванню студентів до тактично-стратегічної діяльності. Традиційно вважається, що мотив – внутрішній рушій, що спонукає людину до діяльності. Зазвичай у ролі мотивів можуть виступати потреби, інтереси, емоції, установки, ідеали тощо [6 – 8]. Виділимо умови освітнього середовища, що впливають на формування позитивних мотивів навчальної діяльності взагалі й формування тактично-стратегічної компетентності зокрема. Такими умовами є: професіоналізм викладача (бажання і вміння самовдосканалюватися); ставлення до студента як до компетентної особистості; розуміння тактично-стратегічної компетентності як вагової для компетентнісного зростання студента; сприяння самовизначенню студента, розвиток позитивних емоцій при навчанні; організація навчання як процесу пізнання, що заснований на практико орієнтованому навчанні; використання методів, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність; усвідомлення стратегічних і тактичних цілей навчання; професійна спрямованість навчальної діяльності.

Отже, завдяки внутрішній мотивації щодо самостійності студент досягає: 1) здібності до цілеспрямованої активності як ознаки усвідомленої саморегуляції в навчальній діяльності; 2) здібності до ініціації систематизації й узагальнення теоретичного матеріалу, представленого в навчальній дисципліні; 3) здібності будувати навчальне співробітництво з обміну й збагачення опосередкування теоретичного матеріалу в практиці [9, с. 310].

Висновки.

Наведено процес упровадження педагогічної системи формування тактично-стратегічної компетентності студентів галузі знань «Інформаційні технології» у практику університетської освіти за трьома етапами: мотиваційно-ціннісним, практичним та оцінно-рефлексивним. Метою першого етапу є формування у майбутніх фахівців ІТ усвідомлення значущості тактично-стратегічної компетентності, її цінності для професійного зростання, формування мотивації до відповідної діяльності формування у майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук усвідомлення значущості інформаційно-аналітичної компетентності, мотивації, зацікавленості до її формування. Мета другого етапу – формування системи знань, умінь і навичок, що сприяють реалізації тактично-стратегічної діяльності фахівців ІТ. На третьому етапі ставимо за мету оцінку та аналіз рівня сформованості тактично-стратегічної компетентності майбутніх фахівців ІТ.

Аналіз ефективності впровадження авторської педагогічної системи в практику університетської освіти стане предметом наступних наших досліджень.

Література:

1. Самохвал О.О., Войнаровська Н.В. Віртуальна екскурсія як інноваційний метод лінгвокраїнознавчої підготовки майбутніх фахівців туристичної сфери.

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2013. Вип. 33. С. 312–315.

2. Дзекунов А.М. Навчальна екскурсія в системі шкільної та позашкільної освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 8. С. 114–125.

3. Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня ступеня «бакалавр» за галуззю знань 12 «Інформаційні технології» спеціальністю 122 «Комп'ютерні науки». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/07/12/122-kompyut.nauk.bakalavr-1.pdf>.

4. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

5. Тоцька Л.О. Студентське наукове товариство як засіб формування науково-творчого мислення майбутнього вчителя музики. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. 2011. Вип. 11. С. 141–144.

6. Унгурян Л.М. Мотивація студентів у процесі навчання, шляхи мотивації до навчання. Медична освіта. 2013. № 4. С. 75–77.

7. Кустовська І.М. Мотивація студентів до навчання як загальна психолого-педагогічна проблема. Педагогічний дискурс. 2010. Вип. 7. С. 135–138.

8. Борисова А.О. Мотивація студентів під час навчання іноземної мови та вплив інтернет-ресурсів на її підвищення. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2012. Вип. 1(2). С. 427–433.

9. Тамаркіна О. Внутрішня мотивація студентів ВНЗ щодо самостійного навчання. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2013. Вип. 3. С. 305–311.

References

1. Samokhval O.O., Voinarovska N.V. (2013). Virtualna ekskursiia yak innovatsiinyi metod lnhvokrainoznavchoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv turystychnoi sfery. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». No. 33. 312–315.

2. Dzekunov A.M. (2014). Navchalna ekskursiia v systemi shkilnoi ta pozashkilnoi osvity. Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii. No. 8. 114–125.

3. Standart vyshchoi osvity Ukrainy pershoho (bakalavrskoho) rivnia stupenia «bakalavr» za haluzziu znan 12 «Informatsiini tekhnolohii» spetsialnistiu 122 «Kompiuterni nauky». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/07/12/122-kompyut.nauk.bakalavr-1.pdf>.

4. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

5. Totska L.O. (2011). Studentske naukove tovarystvo yak zasib formuvannia naukovo-tvorchoho myslennia maibutnoho vchytelia muzyky. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 14: Teoriia i metodyka mystetskoï osvity. No. 11. 141–144.

6. Unhurian L.M. (2013). Motyvatsiia studentiv u protsesi navchannia, shliakhy motyvatsii do navchannia. Medychna osvita. No. 4. 75–77.

7. Kustovska I.M. (2010). Motyvatsiia studentiv do navchannia yak zahalna psykholoho-pedahohichna problema. Pedagogichni dyskurs. No. 7. 135–138.

8. Borysova A.O. (2012). Motyvatsiia studentiv pid chas navchannia inozemnoi movy ta vplyv internet-resursiv na yii pidvyshchennia. Ekonomichna stratehiia i perspektvyv rozvytku sfery torhivli ta posluh. No. 1(2). 427–433.

9. Tamarkina O. (2013). Vnutrishnia motyvatsiia studentiv VNZ shchodo samostiinoho navchannia. Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. No. 3. 305–311.

Abstract. *The article considers the process of introducing the pedagogical system of tactical-strategic competence formation of students of the field of knowledge "Information Technologies" in the practice of university education. The content of three stages is given: motivational-value, practical and evaluative-reflexive. The technologies of each of the stages of implementation are presented. It is stated that the purpose of the first stage is the formation of the future IT specialists' awareness of the importance of tactical-strategic competence, its value for professional growth, the formation of motivation for the relevant activity of the formation among the future bachelors of computer science awareness of the importance of information-analytical competence, motivation, interest in its formation. The goal of the second stage is to form a system of knowledge, skills, and abilities that contribute to the implementation of tactical-strategic activities of IT specialists. In the third stage, we aim to assess and analyze the level of tactical-strategic competence formation of future IT specialists. Prospects for further research are presented, which consist of the analysis of the effectiveness of the introduction of the author's pedagogical system into the practice of university education.*

Keywords: *pedagogical system, tactical-strategic competence, professional training, future Information Technology specialists.*

Стаття відправлена: 04.01.2023 р.

© Шаравава В.В.

УДК 376.36-053.4:81234

**FEATURES OF SPEECH THERAPY WORK ON ELIMINATION
OF SPEECH DISORDERS IN PRESCHOOLERS WITH LEXICAL
AND GRAMMATICAL UNDERDEVELOPMENT OF SPEECH
ОСОБЛИВОСТІ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ ЩОДО УСУНЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ
ПОРУШЕНЬ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИМ
НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

Kolomoiets T.G. / Коломоєць Т.Г.*s. sociol. s., as. prof. / к. соціол. н., доц.**доцент кафедри дошкільної освіти*

ORCID: 0000-0002-7321-0901

Prozapas Z.M. / Прозапас Ж.М.,*student / студент*

ORCID: 0000-0002-2767-9231

*Kyryvi Rih State Pedagogical University, Kyryvi Rih, Gagarin, 5, 50086**Криворізький державний педагогічний університет,**Кривий Ріг, Гагаріна, 5, 50086*

Анотація. У науково-оглядовій статті порушено актуальну проблему дослідження мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, розкрито сутність поняття «мовленнєве порушення», «недорозвинення мовлення», «лексико-граматичне недорозвинення мовлення», узагальнено результати науково-дослідницької діяльності стосовно сучасної психолого-педагогічної класифікації різновидів недорозвинення мовлення, побудовано класифікаційну схему з виокремленням основних характеристик кожного різновиду. Висвітлено задання напрямку «Мовлення дитини» та результати (компетенції) корекційної роботи з дітьми дошкільного віку відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. Визначено підходи логопедичної роботи щодо усунення мовленнєвих порушень та мовленнєві уміння і навички, які формуються у дітей з лексико-граматичним недорозвиненням мовлення. Зосереджено увагу на теоретично-методичних засадах логопедичної роботи щодо усунення мовленнєвих порушень у дошкільників із лексико-граматичним недорозвиненням мовлення.

Ключові слова: діти дошкільного віку, мовленнєве порушення, лексико-граматичне недорозвинення мовлення, корекція.

Вступ.

Формування особистості дитини, її підготовку до шкільного навчання зараховують до пріоритетних завдань дошкільної освіти. З огляду на те, що в сучасних умовах суттєво збільшилася кількість дітей з особливими потребами, за даними Держстату України (на 01.01.2021 р.), серед осіб з інвалідністю – 163,9 тисячі дітей. В повідомленні Міністерства соціальної політики за останні п'ять років кількість учнів в інклюзивних класах українських шкіл зросла в десять разів. У закладах загальної середньої освіти на початок 2020/21 навчального року в інклюзивних класах здобували освіту 25 078 осіб з ООП, у спеціальних класах – 5 844 особи з ООП, зокрема й тих, що потребують корекції різних мовленнєвих порушень, особливої ваги набуває й логопедична робота щодо усунення відповідних недоліків. А саме корекційне навчання в системі дошкільної освіти, як зауважують науковці (Н. Могильова [8], Ю. Рібцун [11], Л. Трофименко [14; 15]), вимагає вдосконалення підходів до мовленнєвого

розвитку, спонукає до пошуку шляхів формування мовленнєвих умінь і навичок, що, у свою чергу, є значущим і для соціальної адаптації дитини, і для засвоєння нею програмного навчального матеріалу.

Мовлення як практичне користування мовою в конкретних ситуаціях відіграє унікальну роль у становленні особистості, є важливим засобом пізнання дійсності, фактором засвоєння понять, впливає на розвиток усіх психічних процесів. Недостатній або запізнаний порушений розвиток мовлення негативно відбивається на сприйманні, пам'яті, увазі, уяві, мисленні. Як відомо, саме завдяки мовленню дитина розвиває такі операції мислення, як аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, засвоює операції дедукції та індукції тощо.

Відхилення в розвитку мовлення унеможливають соціалізацію дитини, ускладнюють її спілкування з оточенням, подекуди заважають правильному формуванню пізнавальних процесів, гальмують емоційно-вольову сферу, затримують інтелектуальний розвиток загалом. Як слушно зауважує Ю. Рібцун, «формування мовлення дітей є однією з найважливіших складових освітньо-виховного процесу в закладі дошкільної освіти (ЗДО), а коли дитина має мовленнєві вади, то цей напрям комплексної роботи стає провідним, адже має на меті зниження соціальної депривації, використання можливостей сензитивного періоду становлення вищих психічних функцій, попередження виникнення вторинних порушень психофізичного розвитку» [11, с. 3].

Пізнання мови на різних рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному) в дошкільному віці дає змогу отримати необхідні мовленнєві уміння і навички, що стануть підґрунтям подальшого навчання, виховання і формування особистості, яка демонструватиме здатність «продувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлення за допомогою вербальних і невербальних засобів» [10]. Якісна мовленнєва компетентність дошкільника передбачає відмінні фонетичні, лексичні, граматичні і т. ін. складники. За наявності інших характеристик можна говорити про певні чи то клініко-педагогічні, чи то психолого-педагогічні мовленнєві порушення, або про недорозвинення мовлення.

Основний текст.

На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти проблеми мовленнєвого розвитку загалом (А. Богуш, Н. Гавриш [1]), мовленнєвих порушень у дошкільників та логопедичної роботи щодо їх усунення (Л. Лактюшина, Л. Логвинова [7], Н. Могильова [8]) уже неодноразово ставали об'єктом вивчення як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Дослідники з'ясовують насамперед сутність ключових термінологічних понять на зразок «мовленнєве порушення», «недорозвинення / недорозвиток мовлення», пропонують різні класифікації, у межах яких виділяють конкретні типи, що викликають окремий науковий інтерес, наприклад, системне недорозвинення мовлення (О. Боряк), загальне недорозвинення (недорозвиток) мовлення (Л. Трофименко), фонетико-фонематичне недорозвинення (недорозвиток) мовлення (Ю. Рібцун), фонетичні мовленнєві порушення (Н. Гаврилова), лексико-граматичні мовленнєві порушення (І. Григор'єва, І. Макаренко, Т. Макухова, О. Олефір) тощо.

Корекційно-розвивальна робота стосовно формування правильного

мовлення з використанням лексико-граматичних мовних засобів привертала увагу не лише дефектологів, але й педагогів, лінгвістів, психолінгвістів, методистів (Є. Соботович, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.), які доклали чимало зусиль, щоб виявити «механізми оволодіння дітьми граматичною та лексичною складовою мовлення шляхом з'ясування реальних відношень, що лежать в основі абстрагування і кодифікації граматичних смислів і їх реалізації у формальних засобах» [9, с. 153]. До розв'язання відповідних проблем звертаються не тільки видатні вчені, знані в Україні і далеко за її межами, але й молоді дослідники, які долучаються до обговорення актуальних проблем корекційного навчання [6], логопедії й реабілітації [13].

Якщо в широкому розумінні будь-яке порушення – це відхилення від правил, відступ від законів, то мовленнєве порушення варто трактувати як невідповідність усталеним у суспільстві мовленнєвим нормам, розлад нормального функціонування психофізичних механізмів мовленнєвої діяльності, спричинений як природженими, успадкованими, так і фізичними недоліками внаслідок захворювання або ушкодження організму.

Разом із термінологічним сполученням «мовленнєве порушення» в логопедичній науці функціонує й суголосне, але не тотожне – «недорозвинення мовлення», тобто те, яке не досягло повного розвитку, затрималося у своєму розвитку. Слова «недорозвинення» та «недорозвиток» сприймаємо як однакові за значенням, тому й терміни «недорозвинення мовлення» й «недорозвиток мовлення» для нас є ідентичними, хоч деякі науковці (В. Тищенко, О. Скопненко та ін.) обстоюють і іншу думку [15, с. 17].

Недорозвинення мовлення пов'язують із недоліками різних аспектів мовленнєвої діяльності: фонетичного, фонематичного, лексичного, граматичного, що дало підстави вивчати його особливості не тільки з урахуванням клініко-педагогічних, але й психолого-педагогічних, або педагогічних підходів. Клініко-педагогічна класифікація ґрунтується на психолого-лінгвістичному критерії (М. Шеремет) й передбачає два різновиди залежно від порушеного типу мовлення – усного чи писемного, де перший, у свою чергу, поділяють на: а) порушення вимовного аспекту мовлення, або порушення фонаційного (зовнішнього) оформлення висловлення (порушення голосоутворення, темпо-ритмічної, інтонаційно-мелодичної, звуковимовної організації мовлення); б) порушення структурно-семантичного (внутрішнього) оформлення висловлення, що в логопедії називається системними або поліморфними порушеннями мовлення [3, с. 294–295]. Згідно з первинною психолого-педагогічною класифікацією, запропонованою свого часу Р. Левіною, дітей з мовленнєвими порушеннями розподіляли за двома групами: а) з фонетико-фонематичним та загальним недорозвиненням мовлення; б) з порушеннями використання засобів спілкування, тобто із заїканням [3, с. 297].

На сучасному етапі психолого-педагогічна класифікація зазнала певних змін. Аналіз наукових і науково-методичних праць (Н. Гаврилова, С. Конопляста, Ю. Рібцун, Т. Сак, М. Шеремет та ін.), узагальнення результатів науково-дослідницької діяльності дає змогу побудувати таку класифікаційну схему (таблиця 1):

Таблиця 1 – Психолого-педагогічна класифікація мовленнєвих порушень

Різновид недорозвинення мовлення	Характеристики
Фонетичне недорозвинення мовлення (ФНМ)	порушений фонетичний аспект мовлення (звуковимова, звуко-складова структура слова, просодика) у комплексі або окремі компоненти фонетичного мовлення, наприклад, лише звуковимова чи звуковимова й звуко-складова структура слова.
Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (ФФНМ)	порушення фонетичного аспекту супроводжуються порушеннями фонематичних процесів: фонематичного сприйняття (слухової диференціації звуків), фонематичного аналізу й синтезу, фонематичних уявлень.
Лексико-граматичне недорозвинення мовлення (ЛГНМ)	за наявності нормальної звуковимови, відносно збережених чи то сформованих у результаті логопедичного впливу фонематичних процесів спостерігається обмежений словниковий запас, порушення граматичної будови мови.
Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)	спостерігаються порушення стосовно використання різних засобів мовленнєвої діяльності (фонетичних, фонематичних, лексичних, граматичних).

Об'єктом нашого зацікавлення, про що йшлося вище, є лексико-граматичне недорозвинення мовлення, яке зазвичай розглядають у межах загального недорозвинення мовлення і яке актуалізується частіше через словосполучення «лексико-граматична сторона мовлення». А тому під час витлумачення відповідного терміна здебільшого обмежуються загальними характеристиками: «Лексико-граматичне недорозвинення мовлення» (надалі ЛГНМ) – термін, що характеризує недорозвиток у дітей лексико-граматичної системи мовлення при достатній сформованості фонетико-фонематичних його компонентів» [3, с. 298].

Лексико-граматичне недорозвинення мовлення – це такий різновид мовленнєвого порушення (переважно в дітей із первинно збереженим інтелектом і нормальним слухом), який характеризується, з одного боку, збідненим, обмеженим словниковим запасом дитини, що значною мірою відстає від вікової норми, з іншого, – відсутністю навичок словотворення, словозміни елементарних загальноновживаних слів, їх узгодження з іншими словами, керування граматичними формами і т. ін.

За такого підходу логопедична робота щодо усунення мовленнєвих порушень у дошкільників із лексико-граматичним недорозвиненням мовлення передбачає насамперед формування умінь вправно добирати потрібні слова, утворювати похідні, розуміти їх значення, за потреби використовувати в тих чи тих комунікативних ситуаціях, граматично правильно будувати словосполучення та речення (правильно узгоджувати підмет із присудком, означення з означуваним, підбирати правильну граматичну форму при керуванні, зокрема й прийменниковому). Причому більшість науковців

наголошує, що для формування лексико-граматичних умінь і навичок надзвичайно важливим є дошкільний вік, «коли розвиток дитини відбувається особливо інтенсивно», але, водночас, «мовленнєва функціональна система в цей період є досить чутливою до різноманітних патологічних факторів, які негативно впливають на її формування як у кількісному, так і в якісному плані, спричиняючи вторинні вади у пізнавальній, комунікативній і навчальній діяльності дітей»[9, с. 153].

Логопедична робота загалом передбачає знання й розуміння закономірностей мовленнєвого розвитку в нормі й патології, спостереження за особливостями засвоєння лексико-граматичних засобів та операцій з ними на різних етапах розвитку дитини. Їй передують логопедичне обстеження, яке зазвичай проводять в перші два тижні перебування дитини в логопедичній групі дошкільного навчального закладу. Логопедичне обстеження має на меті з'ясувати наявність чи відсутність тих чи тих мовленнєвих умінь і навичок, порівняти їх з нормативними відповідно до віку, з рівнем психічного розвитку, виявити співвідношення дефекту та компенсаторних можливостей, мовленнєвої та пізнавальної активності.

Логопедична робота щодо усунення мовленнєвих порушень у дошкільників із ЛГНМ має бути спрямована на формування бази мовленнєвої системи, розвиток уявлень про довкілля, розширення запасу конкретних уявлень, на розуміння, усвідомлення і вживання граматичних форм для подальшого граматично правильного оформлення мовленнєвих висловлень. У різних дітей по-різному відбувається засвоєння лексико-граматичних засобів і їх використання під час мовленнєвої діяльності. Залежно від нормативних / ненормативних показників лексико-граматичного складника мовленнєвої системи науковці виокремлюють рівні сформованості (високий, достатній, середній, низький), у межах яких виокремлюють певні лексичні чи граматичні недоліки, яких допускаються дошкільники [4, с. 102–103] і які мають допомогти логопедові правильно організувати корекційне навчання.

У дошкільників із ЛГНМ найчастіше спостерігають відхилення в поповненні словникового запасу, що безпосередньо пов'язані з неналежним рівнем засвоєння значення слів; обмежений обсяг активного словника, його непропорційне частиномовне наповнення; заміну одних слів іншими; неспроможність утворювати похідні слова; порушення граматичного ладу (неправильне використання граматичних форм і граматичних значень) тощо.

В основі корекційного навчання дошкільників із ЛГНМ лежить формування таких компетентностей, як-от:

- словниково-смислової;
- морфолого-семантичної;
- граматично-значеннєвої;
- синтаксично-інформативної [11, с. 6].

Формування словниково-смислової компетентності дошкільників пов'язуємо насамперед із розширенням їх словникового запасу, накопиченням власного лексику словами, що мають статус самостійних частин мови і які належать до загальноновживаної й активно використовуваної в повсякденному

житті. Окрім збагачення лексичного запасу, варто звертати увагу й на значення слів, їх смислове наповнення, щоб домогтися, аби діти мали уявлення про предмет, його ознаку чи дію, які позначає певне слово.

Суть морфолого-семантичної компетентності полягає в тому, що діти самостійно утворюють похідні слова від тих, які вже наявні у їхньому лексичному запасі. Причому це слова як однієї, так і різних частин мови, які відрізняються своєю семантикою.

Формування граматично-значеннєвої компетентності передбачає вироблення умінь і навичок словозміни, правильного узгодження чи керування (зокрема й прийменникового) слів у межах словосполучення, знання особливостей граматичного роду, числа, відмінка.

Набуття синтаксично-інформативної компетентності допоможе дошкільникам правильно будувати синтаксичні конструкції-речення для комунікації, передачі повідомлень, інформації.

На всіх етапах логопедичної роботи важливо підтримувати пізнавальний інтерес і мовленнєву активність дошкільників. До того ж логопед повсякчас має повсякчас збагачувати свій практичний досвід, креативно використовуючи традиційні методики своїх попередників, удосконалювати засоби і прийоми корекційно-розвивальної роботи. Корекція ЛГНМ забезпечує розвиток словника дитини, повноцінне розуміння інформації, що надходить ззовні, сприяє утворенню висловлень, якими дошкільник передає власні думки, прохання, переживання.

Висновки.

Підсумовуючи, зауважимо: аналіз спеціальної літератури свідчить про науковий інтерес до проблем порушень мовленнєвого розвитку загалом і до проблеми ЛГНМ зокрема. Теоретичні праці забезпечують розуміння сутності ключових понять, сприяють побудові класифікації порушень мовленнєвого розвитку, яка була конкретизована, видозмінена з урахуванням найновіших досягнень сучасної психолого-педагогічної науки. Перспективою подальшого дослідження визначено розробку методичного інструментарію логопедичної роботи щодо усунення мовленнєвих порушень у дошкільників із ЛГНМ.

Література

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика. Теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
2. Боряк О. В. До проблеми системного недорозвинення мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2015. № 29. С. 21–27.
3. Гаврилова Н. С. Класифікації порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. 2012. Вип. 20(1). С. 293–315. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_sp_2012_20%281%29_37
4. Григор'єва І. О., Макаренко І. В., Махукова Т. В. Особливості лексико-граматичного структурування мовленнєвих висловлювань у дітей дошкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення. *Вісник Луганського національного*

університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2020. № 2(333) Ч. 2. С. 101–113.

5. Конопляста С. Ю., Сак Т. В. Логопсихологія : навч. посіб. / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.

6. Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців: зб. наук. праць. Вип. 9. Т. 2. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021.- 302 с.

7. Лактюшина Л. Т., Логвинова Л. Л. Формування уявлень про слово у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2010. Вип. 1. С. 18–193. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2010_1_26

8. Могильова Н. М. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навч. посіб. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2001. 123 с.

9. Олефір О. І. Особливості лексико-граматичної складової мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Вип. 22. С. 153–157.

10. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти): нова редакція: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 №33. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya>

11. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с. URL : <https://docplayer.net/156655038-Yuliya-ribcun-zvukovi-namistinki-formuvannya-movlennievoyi-polikompotentnosti-doshkilnikiv-navchalno-metodichniy-posibnik.html>

12. Рібцун Ю. В. Формування усного мовлення у дітей молодшого дошкільного віку із загальним мовленнєвим недорозвитком: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2010. - 18 с.

13. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції. Суми : ФОП Цьома С.П., 2017. 198 с.

14. Трофименко Л. І. Формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2004. 20 с.

15. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.

Abstract. The scientific review article raises the topical issue of researching speech disorders in preschool children with special educational needs, reveals the essence of the concepts of "speech disorder", "underdevelopment of speech", "lexico-grammatical underdevelopment of speech", summarizes the results of research activities on the modern psychological and pedagogical classification of types of speech underdevelopment, and builds a classification scheme with the main characteristics of each type. The tasks of the direction "Child's speech" and the results (competencies) of correctional work with preschool children in accordance with the Basic component of preschool education are highlighted. The approaches of speech therapy work to eliminate speech disorders and

speech skills that are formed in children with lexical and grammatical underdevelopment of speech are determined. The attention is focused on the theoretical and methodological foundations of speech therapy work on elimination of speech disorders in preschoolers with lexical and grammatical underdevelopment of speech.

Keywords: *preschool children, speech disorder, lexical and grammatical underdevelopment of speech, correction.*

Стаття відправлена: 10.01.2023 г.
© Коломоєць Т.Г., Прозапас Ж.М.

COMMUNICATIVE ACTIVITY AS A PEDAGOGICAL PROBLEM КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Drevniak L.P./Древняк Л.П.

graduate student/аспірантка

ORCID:0000-0001-5955-3484

Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Gagarin 54, 50000

Криворізький Державний Педагогічний Університет,

м. Кривий Ріг, Гагаріна 54, 50000

Анотація. В даній статті привертається увага до актуальності проблеми комунікативного розвитку, розкривається суть поняття комунікативна діяльність, проводиться паралель між визначеннями понять спілкування та комунікативна діяльність, доводиться їхня тотожність, перераховуються сторони комунікативної діяльності, структурні компоненти(за умови реалізації яких комунікативна діяльність є успішною і результативною), розкриваються компетентності(формування яких являє собою змістовну складову розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності), описуються особливості, форми спілкування, що характеризуються визначеними параметрами та означеними критеріями..

Ключові слова: комунікативна діяльність, спілкування, мовленнєве спілкування, комунікативно-мовленнєва діяльність.

Вступ.

Актуальність проблеми комунікативного розвитку є однією з пріоритетних як для вітчизняної так і для зарубіжної педагогіки та психології. Її важливість зумовлена тим, що комунікативна діяльність є необхідною умовою соціалізації особистості, вона забезпечує задоволення потреб, самореалізацію, залученість та статус у міжособистісному та діловому спілкуванні.

Основний текст.

Комунікативна діяльність здійснюється як послідовність комунікативних актів, кожен з яких виконує певну функцію та оформлений як висловлювання.

В організацію комунікативної діяльності входить саморегуляція активності, яка не усвідомлюється особистістю: активізація сприймання та мислення, спосіб реалізації комунікативної діяльності, особистісні темпи комунікативної діяльності тощо. Саморегуляція в комунікативній діяльності спрямована на активізацію психічних процесів, у підтриманні її інтенсивності, забезпечуючи безперервність психічної активності протягом комунікативної діяльності.

Часто високий рівень комунікативної активності підтримується емоційно-мотиваційним підкріпленням.

Особистість суб'єкта комунікативної діяльності створює підґрунтя для становлення і реалізації комунікативних якостей і вмінь, які детермінують комунікативну активність і навпаки.

Процес реалізації комунікативних якостей і вмінь починається із сприймання та аналізу суб'єктом конкретної комунікативної ситуації, з орієнтації в умовах цієї ситуації, усвідомлення комунікативної мети. Він ґрунтується на вмінні особистості активно трансформувати зовнішній вплив середовища у свідоме управління своєю комунікативною діяльністю відповідно до соціально-комунікативних норм і правил поведінки [1].

Комунікативна діяльність, як і будь-яка діяльність, має три сторони:

мотиваційну, цільову і виконавчу. Вона народжується з потреби, потреба виступає у вигляді макроінтенцій, у яких синтезується соціальна активність суб'єктів. Макроінтенції виступають в діалозі чимось об'єктивованим і виводяться із соціальних мотивів [2].

Далі, використовуючи соціальні засоби, знаки, планування діяльності, ставлячи її кінцеву мету і обираючи засоби її здійснення. Нарешті, здійснюємо її, досягаючи певної мети.

Одиничний акт діяльності виступає єдністю всіх трьох сторін. Він починається мотивом і планом і завершується результатом, досягненням поставленої спочатку мети; в середині якої лежить динамічна система конкретних дій і операцій, спрямованих на її досягнення [3].

Засвоєння комунікативної діяльності виражається через комунікативні дії. Комунікативні дії частіше є усвідомленими, тому що спрямовані на досягнення певної усвідомленої мети. Комунікативні дії, що часто повторюються набувають функції комунікативних навичок. Отже, комунікативна діяльність, комунікативні дії, виявляючись у зовнішніх мотиваційних, цільових, інструментальних взаємодіях індивіда, утворюють гнучку динамічну систему, яка складно співвідноситься з дійсністю[4].

Очевидно, що комунікативні дії (акти) здійснюються комунікантами в комунікативній ситуації з метою зміни станів цієї ситуації відповідно до того, наскільки наявні стани влаштовують або не влаштовують учасників ситуації. Ці дії є особистісно зумовленими, оскільки здійснюються суб'єктом відповідно до особистої мотивації, усвідомленими, бо проходять стадії аналізу ситуації і свідомого планування, та інтенціональними, тому що переслідують певну мету.

Розглядаючи комунікативну діяльність як процес взаємодії конкретних особистостей, які певним чином сприймають один одного, ставляться один до одного, обмінюються інформацією та впливають один на одного, ряд авторів (Б. Ананьєв, Г. Андреева, І. Кон, М. Каган, Я. Коломінський, О. Леонтьєв, В. Мясищев та ін.) відокремлюють в її структурі гностичну (або перцептивну), інформативну (або комунікативну) та інтерактивну підструктури.

Комунікативна підструктура або сторона комунікативної діяльності виявляється через дії особистості, свідомо орієнтовані на змістовне їх сприйняття іншими людьми, передачу певної інформації. Перцептивна сторона проявляється через сприймання та оцінку людьми соціальних об'єктів (інших людей, самих себе, груп, інших соціальних спільнот). Інтерактивна сторона представляє собою взаємодію людей та вплив їх один на одного в процесі міжособистісних відносин[5].

Розглядаючи комунікативну діяльність як сукупність мовленнєвих дій, можна сказати, що мовленнєва дія являє собою окремий випадок дії усередині процесу комунікативної діяльності й тому повинна підкорятися всім властивим йому закономірностям. Мовленнєва дія відрізняється такими особливостями:

- 1) характеризується власною метою або завданням (проміжною щодо діяльності в цілому і підпорядкованою сукупній меті діяльності);
- 2) визначається структурою діяльності в цілому і особливо тими діями, які передували їй усередині акту діяльності;

3) має певну внутрішню структуру, зумовлену взаємодією тих її характеристик, які пов'язані зі структурою діяльнісного акту і спільним для багатьох однотипних актів діяльності й тих конкретних умов або обставин, за яких ця дія здійснюється в певному випадку і в певний момент [6].

Мовленнєве спілкування дітей дошкільного віку, як зазначає А. Богуш, відбувається у процесі формування комунікативно-мовленнєвої діяльності. Змістовий бік її розвитку пов'язаний з формуванням когнітивно-комунікативної, орієнтувально-планувальної, організаційно-комунікативної, мовленнєвої, комунікативно-діяльнісної компетентностей.

Когнітивно-комунікативна компетентність передбачає наявність знань про правила мовленнєвого спілкування у різних життєвих ситуаціях взаємодії з дорослими й однолітками, норми і правила українського мовленнєвого етикету, етичні норми спілкування; володіння стандартизованими формами і виразами мовленнєвого етикету, словником на позначення ситуації спілкування, її просторово-часових характеристик, емоційного й фізичного стану учасників спілкування, особистісних якостей і рис характеру людей; розуміння значень невербальних засобів спілкування (виразу обличчя, пози, жестів).

Орієнтувально-планувальна компетентність - це вміння орієнтуватись у ситуації спілкування (часово-просторових, змістових особливостях, соціальних стосунках), «зчитувати» характеристики співрозмовника (стать, вік, соціальна роль, фізичний та емоційний стани, наміри, інтереси), використання ним вербальних і невербальних засобів в умовах комунікативного завдання; вміння враховувати результати орієнтування при плануванні мовленнєвої поведінки: доборі лексичних засобів, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, побудові лаконічного або розгорнутого висловлювання, регулюванні зовнішніх характеристик мовлення (сили голосу, темпу й тону), довільному керуванні невербальними засобами спілкування (вираз обличчя, жести, прийняття пози тощо).

Організаційно-комунікативна компетентність передбачає володіння дітьми вербальними і невербальними прийомами вступу в мовленнєвий контакт, підтримку і розгортання діалогу, ввічливе і логічне завершення спілкування; готовність виявляти ініціативу у спілкуванні з дорослими й однолітками, вміння знаходити у колі ровесників партнера-співрозмовника, пропонувати тему розмови, спрямовувати її у потрібне русло з урахуванням власних і спільних з партнером інтересів; організовувати спілкування у спільних видах діяльності, планувати і коригувати практичну діяльність через налагоджування мовленнєвої взаємодії. Комунікативно-діялісна компетентність - це вміння досягати комунікативної мети завдяки комплексному використанню мовленнєвих форм і невербальних засобів, адресованих партнеру-співрозмовнику [7].

Слід зазначити, що низка вчених розглядають терміни “спілкування” і “комунікативна діяльність” як тотожні, визнаючи, насамперед, діялісну сутність цього явища (О. О. Леонтьєв, М. І. Лісіна).

М. І. Лісіна запропонувала накладення схеми предметної діяльності О. М. Леонтьєва на спілкування, що давало низку переваг. По-перше, структура діяльності була повністю готова і операціоналізована, тобто, мала чіткі

структурні компоненти. По-друге, підхід до спілкування, як до діяльності, дозволяв співвіднести спілкування з іншими видами діяльності людини і зрозуміти його місце в системі загальної життєдіяльності. По-третє, розуміння спілкування як діяльності (на відміну від поведінки) висувало на перший план його внутрішній пласт мотивацій та потреб, що виводило дослідження за межі реєстрації у спостереженні комунікативних операцій. Зовнішні та внутрішні пласти спілкування становили субпідрядні структурні елементи єдиної психологічної категорії[8].

В нашому дослідженні погоджуємось з діяльнісним тлумаченням спілкування та розглядаємо комунікативну діяльність як діяльність спілкування, яка важлива для соціально-психологічного нормативного становлення індивіда упродовж усього життя починаючи з першого року. Отже, терміни “спілкування” і “комунікативна діяльність” вживаються як синонімічні у цьому дослідженні.

За результатами аналізу психолого-педагогічної літератури з’ясовано, що однією з основних проблем психології спілкування є характеристика структури комунікативної діяльності, виділення основних компонентів, притаманних діяльності спілкування в будь-якому віці. Вчені зазначають, що, як і будь-яка інша діяльність людини, спілкування характеризується низкою параметрів, і, насамперед, структурною організацією.

Зважаючи на концепцію діяльності, розроблену О. М. Леонтьєвим (1975), і далі розвинену О. В. Запорожцем (1986), Д. Б. Ельконіним (1989), М. І. Лісіною (1986), О. О. Смірною (1990) можна виділити такі основні структурні компоненти комунікативної діяльності: предмет спілкування, комунікативну потребу і мотиви, одиниці спілкування, його засоби і результат.

Розглядаючи спілкування як комунікативну діяльність М. І. Лісіна деталізує його і виділяє в ній такі структурні компоненти: предмет спілкування; потреба у спілкуванні; комунікативні мотиви; дія спілкування; задачі спілкування; продукти спілкування; функції спілкування; одиниці спілкування; форми спілкування [9].

Слід відзначити, що тільки за умов реалізації усіх зазначених компонентів комунікативна діяльність є успішною і результативною. На сьогодні психологія спілкування володіє достатнім арсеналом відомостей про кожен із зазначених компонентів комунікативної діяльності. Розглянемо їх детальніше.

Предмет спілкування (за М. І. Лісіною) — це інша людина, партнер по спілкуванню як суб’єкт.

Потреба в спілкуванні полягає в прагненні людини до пізнання й оцінки інших людей, а з їх допомогою — до самопізнання і самооцінки.

Проблема комунікативної потреби широко представлена у психологічних дослідженнях, в яких вона розглядається як джерело і одночасно передумова комунікативної діяльності (Т. В. Ахутіна, 1985; Л. С. Виготський, 1999, І. О. Зимня, 2001; О. О. Леонтьєв, 1999; О. Р. Лурія, 1998).

Комунікативна потреба, як одна з вихідних функцій спілкування, полягає в організації спільної з іншими людьми діяльності для активного пристосування до навколишнього світу, що передбачає і його перетворення. Отже, у людини існує життєво важлива необхідність у спілкуванні: адже для ефективної спільної

діяльності важливо, щоб комуніканти не тільки добре знали, а й адекватно оцінювали себе та оточуючих. Ця обставина і визначає виникнення у них потреби в пізнанні й оцінці один одного і самих себе. Одночасно спілкування створює можливості для відображення будь-яких людських якостей завдяки тому, що предметом його є інша людина як суб'єкт і в ході активного спілкування на нього спрямована інтенсивна психічна активність партнерів[10].

Характеризуючи комунікативні потреби, Т.О. Піроженко (2002) виділяє три типи — контактостановлювальну, інформаційну та впливаючу (авт. регулятивну)[11].

Продовжуючи характеристику структури комунікативної діяльності за М. І. Лісіною зазначимо, що комунікативні мотиви — це те, заради чого організовується спілкування. Мотивом спілкування, як відомо, є партнер в тих своїх якостях, заради яких індивід звертається до нього або підтримує ініційовану комунікативну діяльність. Тому мотив спілкування збігається з його об'єктом. Становлення і зміну форм спілкування в онтогенезі М. І. Лісіна пов'язує із впливовістю трьох основних категорій мотивів спілкування — пізнавальних, ділових та особистісних.

Дія спілкування — це одиниця комунікативної діяльності, цілісний акт, адресований іншій людині і спрямований на неї, як на свій об'єкт. Дві основні категорії дії спілкування — ініціативні акти і відповідні (зворотні) дії. Дія спілкування характеризується метою, на досягнення якої вона спрямована, і завданням, яку вона вирішує. Дія є досить складним утворенням, до складу якого входять кілька дрібніших одиниць, так званих засобів спілкування.

Завдання спілкування — це та мета, на досягнення якої в даних конкретних умовах спрямовані різноманітні дії, що здійснюються в процесі спілкування. Цілі (мотиви) і завдання спілкування можуть не збігатися між собою. Продукти спілкування — це утворення матеріального і духовного характеру, що створюються в результаті спілкування.

Функції спілкування — за М. І. Лісіною існують різні можливості виділення основних функцій спілкування в житті людини: організація спільної діяльності людей (узгодження та об'єднання зусиль з метою досягнення спільного результату); формування і розвиток міжособистісних відносин (взаємодія з метою налагодження відносин); взаємопізнання людьми.

Одиниці спілкування, за М. І. Лісіною, — це мовленнєва ситуація, мовленнєва подія, комунікативна взаємодія.

Мовленнєва ситуація — це контекст висловлювання, те, що допомагає його зрозуміти. Висловлювання реалізується в певному місці, в певний час, має певний набір учасників: мовця і реципієнта. Складові мовленнєвої ситуації — мовець, слухач, час і місце висловлювання.

Форми спілкування за М. І. Лісіною — це комунікативна діяльність на певному етапі її розвитку в сукупності рис, яка характеризується за такими параметрами:

- час виникнення цієї форми спілкування протягом дошкільного дитинства;
- місце, що займає в системі життєдіяльності дитини;
- зміст потреби;

- провідні мотиви;
- основні засоби спілкування.

Таким чином, запропонована М. І. Лісіною структура комунікативної діяльності охоплює всі її етапи і компоненти. Вважаємо за потрібне наголосити на тому, що багато вчених розділяють погляди науковця і привертають увагу до значущості кожного елемента цієї структури, адже ефективність діяльності спілкування загалом залежатиме від успішної організації кожного з них.

Висновки.

Отже, узагальнюючи наукові дані з проблеми комунікативної діяльності, можна зробити такі висновки. Спілкування є діяльністю, тому вчені справедливо використовують цей термін (поняття “спілкування”) як синонім поняттю “комунікативна діяльність” для позначення явищ взаємодії індивідів з метою обміну інформацією і встановлення стосунків для досягнення спільної мети. Комунікативна діяльність характеризується структурною організацією, кожен елемент якої має значення для забезпечення її ефективності та результативності. Вихідними для комунікативної діяльності є комунікативна потреба і мотив, а результатом є певний продукт

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення комунікативної діяльності дітей дошкільного віку.

Література:

1. Корніяка О.М. Психологія комунікативної культури школяра / О. М. Корніяка. – К.: Міленіум, 2006. – 337 с.
2. Сухих С.А. Типологія мовленнєвого спілкування // Мова, дискурс та особистість: Міжвуз. зб. наук. пр.- Тверь:: ТГУ, 1990. – С. 43–51.
3. Леонтьев О.О. Ефективність діяльності спілкування загалом / Леонтьев О.О. – М.: Наука, 1969. – 307 с.
4. О. І. Проскурняк РОЛЬ АКТИВНОСТІ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ, https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/10_2011/12.pdf
5. Н. Бабич ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ – ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ТА ІНТЕЛЕКТУ, <https://ird.npu.edu.ua/files/2012.pdf>
6. Леонтьев О. О. Мова, мовлення, мовленнєва діяльність. - М.: Просвітництво, 1969. – 214 с.
7. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика / А. М. Богуш. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 216 с.
8. Смирнова К. О. Особливості спілкування з дошкільнятами: Навч. посібник для студ. серед. пед. навч. Закладів /К. О. Смирнова. - М.: Видавничий центр "Академія", 2000. — 160 с.
9. Лісіна М. І. Проблеми онтогенезу спілкування / М. І. Лісіна. - М.: Педагогіка, 1986. — 144 с.
10. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія / І. В. Мартиненко. — К.: ДІА, 2016. — 304 с.

11. Піроженко Т. О. Комуникативно-мовленнєвий розвиток дитини / Т. О. Піроженко: [монографія]. - К. : Нора-принт, 2002. —308 с

Abstract *The relevance of the problem of communicative development in preschool age is one of the priorities for both domestic and foreign pedagogy and psychology. Its importance is determined by the fact that communicative activity is a necessary condition for the socialization of an individual, it ensures satisfaction of needs, self-realization, involvement and status in interpersonal and business communication.*

Communicative activity is carried out as a sequence of communicative acts, each of which performs a certain function and is designed as an utterance.

The organization of communicative activity includes self-regulation of activity that is not realized by the individual: activation of perception and thinking, the way of implementing communicative activity, personal pace of communicative activity, etc. Self-regulation in communicative activity is aimed at activating mental processes, maintaining its intensity, ensuring the continuity of mental activity during communicative activity.

The process of realizing communicative qualities and skills begins with the subject's perception and analysis of a specific communicative situation, with orientation in the conditions of this situation, awareness of the communicative goal. It is based on the individual's ability to actively transform the external influence of the environment into conscious management of his communicative activity in accordance with social and communicative norms and rules of behavior [1].

Communicative activity, like any activity, has three sides: motivational, target and executive. It is born from a need, the need appears in the form of macro-intentions, which synthesize the social activity of subjects. Macrointentions appear in the dialogue as something objectified and are derived from social motives [2].

Learning communicative activity is expressed through communicative actions. Communicative actions are often conscious, because they are aimed at achieving a certain conscious goal. Communicative actions that are often repeated acquire the function of communicative skills. Therefore, communicative activity, communicative actions, manifested in external motivational, goal-oriented, instrumental interactions of an individual, form a flexible dynamic system that is complexly correlated with reality[4].

Considering communicative activity as a set of speech acts, it can be said that a speech act is a special case of action within the process of communicative activity and therefore must obey all its inherent laws. The speech act has the following features:

1) is characterized by its own goal or task (intermediate in relation to the activity as a whole and subordinate to the overall goal of the activity);

2) determined by the structure of activity as a whole and especially by those actions that preceded it within the act of activity;

3) has a certain internal structure, determined by the interaction of those characteristics of it that are related to the structure of the act of activity and common to many acts of the same type of activity and those specific conditions or circumstances under which this action is carried out in a certain case and at a certain moment [6] .

Speech communication of preschool children, as noted by A. Bogush, takes place in the process of formation of communicative and speech activity. The content side of its development is related to the formation of cognitive-communicative, orientation-planning, organizational-communicative, speech, communicative-activity competences.

It should be noted that a number of scientists consider the terms "communication" and "communicative activity" as identical, recognizing, first of all, the functional essence of this phenomenon (O. O. Leontiev, M. I. Lisina).

According to the results of the analysis of psychological and pedagogical literature, it was found that one of the main problems of the psychology of communication is the characterization of the structure of communicative activity, the selection of the main components inherent in communication activities at any age. Scientists note that, like any other human activity,

communication is characterized by a number of parameters, and, first of all, by structural organization.

Considering the concept of activity developed by O. M. Leontiev (1975), and further developed by O. V. Zaporozhets (1986), D. B. Elkonin (1989), M. I. Lisina (1986), O. O. Smirnova (1990) the following main structural components of communicative activity can be distinguished: subject of communication, communicative need and motives, units of communication, its means and result.

Considering communication as a communicative activity, M.I. Lisina details it and singles out the following structural components in it: subject of communication; the need for communication; communicative motives; action of communication; communication tasks; communication products; communication functions; communication units; forms of communication [9].

It should be noted that communication activity is successful and effective only under the conditions of implementation of all the specified components.

Thus, the structure of communicative activity proposed by M. I. Lisina covers all its stages and components. We consider it necessary to emphasize the fact that many scientists share the scientist's views and draw attention to the importance of each element of this structure, because the effectiveness of communication activities in general will depend on the successful organization of each of them.

So, summarizing scientific data on the problem of communicative activity, the following conclusions can be drawn. Communication is an activity, so scientists rightly use this term (the concept of "communication") as a synonym for the concept of "communicative activity" to denote the phenomena of interaction of individuals with the aim of exchanging information and establishing relationships to achieve a common goal. Communicative activity is characterized by a structural organization, each element of which is important for ensuring its efficiency and effectiveness. The starting points for communicative activity are communicative need and motive, and the result is a certain product.

Further research will be aimed at studying the communicative activity of preschool children.

Key words: communicative activity, communication, speech communication, communicative and speech activity.

Науковий керівник: д.п.н., проф., Ковшар О.В.

Стаття відправлена: 24.01.2023 р.

© Древняк Л.П.

УДК 374.311.24:378.663(477)

**METHODS OF TEACHER'S EDUCATIONAL WORK WITH YOUTH
STUDENTS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE
МЕТОДИКА ВИХОВНОЇ РОБОТИ НАСТАВНИКА ЗІ СТУДЕНТСЬКОЮ
МОЛОДДЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Matsenko L.M. / Маценко Л.М.*s.p.s. associate professor / к. пед. н., доцент***Brychka I.V. / Бричка І.В.***master's student / студентка магістратури***Melnyk A.O. / Мельник А.О.***master's student / студентка магістратури**National University of Life and Environmental of Ukraine,**Kyiv, Heroes of Defense, 15, 03040**Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Київ, Героїв Оборони, 15, 03040*

Анотація. У роботі розглядаються напрямки виховної роботи наставника із студентською групою в умовах війни.

Ключові слова: виховання, студенти, наставник, війна.

Вступ.

Рік, що минає, приніс нам багато горя, смутку, переживань. Але ми, наставники, не маємо права опускати руки, адже на нас лежить відповідальність за студентів підопічних груп. Серед студентів Національного університету біоресурсів і природокористування України (далі НУБіП України) є сміливці, які з перших днів війни стали на захист України. Є, на жаль, болючі втрати. Є студенти, які змушені були жити в окупації, втратили рідних людей та свої домівки. Є й такі, хто, рятуючись, поїхав до іншої країни. Тому підтримка наставника і однокласників у даній ситуації є необхідною.

Основний текст.

Найважливішими напрямками виховної роботи з групою сьогодні стали такі: психологічна і емоційна підтримка, навчання правилам поведінки в умовах воєнного стану, підтримка студентів пільгових категорій, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, залучення молоді до різних видів волонтерства, патріотичне виховання, розвиток критичного мислення та медіаграмотності.

У цих надскладних умовах студенти найбільше потребують розуміння і підтримки. Наставник повинен постійно тримати зв'язок з групою, за потреби вміти надати психологічну допомогу.

Навчаючи правилам поведінки в умовах воєнного стану та проводячи інструктажі, потрібно обговорити алгоритми дій під час повітряних тривог за умови перебування в університеті, у гуртожитку, вдома, правила поводження з вибухонебезпечними предметами, надання першої медичної допомоги.

Необхідно використати всі можливості для підтримки студентів пільгових категорій, надати допомогу при оформленні соціальних стипендій, переведенні на місця державного замовлення.

Варто додати, що студенти НУБіП України не тільки отримують допомогу, але і надають її іншим, займаючись різними видами волонтерства як в Україні,

так і за кордоном.

В умовах війни наставники не припиняють виховувати громадянина і патріота України, в університеті проводяться круглі столи, конференції, перегляди патріотичних фільмів. Під час занять викладачі і студенти щодня приєднуються до загальнонаціональної хвилини мовчання за всіма загиблими у цій війні.

Потрібно продовжувати працювати над розвитком критичного мислення. В умовах війни ми бачимо страшні наслідки ворожої пропаганди, поширення фейків. Нажаль, часто ціллю пропаганди стає молоде покоління, яке легше піддається впливу.

Наставникам варто також використовувати у своїй роботі матеріали щодо ролі куратора у формуванні виховного мікросередовища [1], організаційної діяльності тьютора [2], гуртування колективу [9; 10] та подолання спадів у згуртованості групи [7], формування естетичної культури студентів [8], негативного впливу тютюнопаління та вейпінгу на здоров'я молоді [3; 4], методики виховної роботи вихователя у студентському гуртожитку [5], організації виховної роботи наставника [6] та інші.

Для наставників академічних груп важливим є питання змісту виховної діяльності. На нашу думку, наставник має володіти методиками національно-патріотичного, естетичного, превентивного, економічного, громадянського, патріотичного, гендерного та інших напрямів виховання. Реалізуючи означені напрями, наставникам потрібно особливу увагу звертати на формування здорового способу життя студентів. Вкрай необхідно спілкуватися зі студентами на теми паління, вживання алкоголю та наркотиків, статевої поведінки.

На нашу думку, наставник потрібен групі, особливо в умовах війни. Діяльність наставника є важливою у перші роки існування групи. Нажаль сучасні студенти не прагнуть до об'єднання у колектив, більшість з них тримаються окремо від усіх, у спілкуванні з однокласниками частіше використовують смартфон, рідше вступають у особисте спілкування. Нікуди не поділись труднощі адаптації, з якими зустрічаються усі студенти першого курсу. Наставник став для студента основною пов'язуючою ланкою із деканатом факультету, завідувачем випускової кафедри, підрозділами університету. Більшу частину важливої інформації студенти отримують саме через наставника. Водночас у наукових дослідженнях з теорії і методики виховної роботи підкреслюється, що орієнтація тільки на освітню діяльність посприяла відходу значної частини науково-педагогічних працівників від виховної роботи, до масового її згортання у закладах вищої освіти, що є негативною тенденцією.

Разом із тим, у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях наголошується, що одним із важливих факторів впливу на формування особистості студента залишається мікросередовище. Саме у малих групах відбувається дієвий вплив на формування особистості, створюється психологічний клімат, який впливає на комфорт чи дискомфорт у стосунках між людьми, виховуються позитивні чи негативні риси характеру, переконання, погляди, ідеали, інтереси, цінності, норми поведінки. Таким виховним мікросередовищем для студента є академічна група.

Наставникам знадобляться знання і вміння щодо виховної роботи з колективом студентів, а саме, методик вивчення особистості і колективу, гуртування групи, створення сприятливого психологічного клімату, організації студентського самоврядування.

Тому перед вишами постає завдання створення освітнього середовища, що має відповідати сучасним вимогам суспільства, що потребує творчих, компетентних, ініціативних фахівців-особистостей. У реалізації окресленого завдання важлива роль відводиться наставнику (тьютору), який має сприяти врахуванню якостей, здатностей, формуванню індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти, адже його діяльність здебільшого спрямована на індивідуалізацію процесу навчання, стимулювання студента до самостійного оволодіння знаннями [2].

Куратор, який у закладі вищої освіти виконує обов'язки тьютора, повинен реалізовувати виховну, організаторську та комунікативну функції. Адже саме виховна діяльність закладу освіти дозволяє сформувати у студентів цінності суспільства, що відповідає викликам сучасності та є складником світогляду особистості [1].

Проблема виховання студентської молоді взагалі та педагогічної діяльності наставника зокрема потребує подальшого дослідження. На нашу думку, варто зосередити свою увагу на таких аспектах означеної проблеми: вирішення питання матеріального і морального стимулювання викладачів, які виконують обов'язки наставників студентських груп; теоретичне обґрунтування та практичне застосування системи виховної роботи, складовою якої є діяльність наставника; вдосконалення виховної роботи наставника з урахуванням сучасного зарубіжного досвіду; експериментальна робота з удосконалення виховної роботи наставника зі студентською молоддю.

Висновки.

Останнім часом наша країна переживає доленосні події – Революція Гідності, подвиг Героїв Небесної Сотні, збройне протистояння на сході країни і повномасштабна війна з Росією. Українці воюють за волю, незалежність, за збереження народу України, який країна-терорист намагається знищити. Нажаль іноді Росії вдається залучати українських підлітків, молодь на свою сторону, отримувати від них важливу інформацію. Такі випадки чітко засвідчили життєву необхідність щодо активізації національно-патріотичного виховання дітей та молоді, що є питанням національної безпеки.

Отже, шановні наставники, працюємо на нашому освітянському фронті, підтримуємо молоде покоління і віримо у перемогу. Слава Україні! Героям слава!

Література:

1. Васюк О. В. Роль куратора у формуванні виховного мікросередовища закладу вищої освіти. *Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс* : матеріали міжнарод. дистанційної наук. Конференції (Миколаїв, 13 листопада 2020 р.) Т. 3. Миколаїв : МЦНД, 2020. С. 61–62.

2. Васюк О. В. Організаційна діяльність тьютора у закладах вищої освіти. *Наук. вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України*. 2017. Вип. 277. С. 38–42.
3. Маценко Л.М. Вплив вейпінгу на здоров'я молоді: що потрібно знати про шкоду електронних сигарет. *Научный взгляд в будущее*. Міжнародна наук.-практ. конф. «Будущее человечества в результатах сегодняшних научных исследований '2019» (11-12 ноября 2019 г.) Вып.15. Том 2. Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2019. С. 93-97.
4. Маценко Л.М., Костюк М.М., Бондаренко Н.А. Виховання несприйнятливості до тютюнокуріння. *Проблеми освіти: Наук. зб.* Київ : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. Вип. 53. С. 111-115.
5. Маценко Л.М. Методика виховної роботи вихователя у студентському гуртожитку. *SWORLD Journal*. International periodic scientific journal. ONLINE. Issue N 13, June 2017, P. 52-60.
6. Маценко Л.М. Організація виховної роботи наставника студентської групи. *Соціокомунікативний простір України: історія та сьогодення (до 150-річчя від дня народження Лесі Українки)* : зб. матеріалів всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 25-26 лютого 2021 р.). Київ : «Міленіум», 2021.
7. Маценко Л.М. Причини спаду згуртованості студентської групи та методика їх нейтралізування. *Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр.* Вип. 29-30. Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2019. С. 35-39.
8. Маценко Л.М., Романюк І.Р. Формування естетичної культури студентської молоді в НУБіП України. *Сборник научных трудов SWord : Материалы международ. научно-практ. конф. «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании '2014»*. Выпуск 2. Том 10. Иваново: МАРКОВА АД, 2014. С. 68-74.
9. Маценко Л.М. Теорія і методика виховання : навч. посіб. Вид. 3-тє, доп., перероб. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 319 с.
10. Маценко Л.М. Теорія і методика виховання : навч.-метод. посіб. Вид. 2-ге, доп., перероб. Київ : «ЦП «Компринт», 2014. 238 с.

Abstract. *The work examines the directions of the mentor's educational work with a student group in wartime conditions.*

Key words: *education, students, mentor, war.*

Стаття надіслана: 23.01.2023.

© Маценко Л.М., Бричка І.В., Мельник А.О.

УДК 347.135.224(477)

**SPECIFICS OF CONTROL ON THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION
IN UKRAINE****ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ЯКІСТЮ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ****Hubina S.I. / Губіна С.І.***s.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*

ORCID ID 0000-0001-5743-350X

*Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,**Vinnitsia, Ostrozhsky, 32, 21100**Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,**Вінниця, Острозького, 32, 21100*

Анотація. Дослідження присвячене актуальним питанням здійснення контролю в системі вищої освіти. Детально аналізуються поняття контролю в системі вищої освіти. На думку автора, проект Закону України “Про освіту” увібрав зміни українського законодавства у напрямку євроінтеграційних процесів, а також позитивний досвід здійснення контролю в системі вищої освіти за кордоном. Проаналізовано принципи контролю за якістю вищої освіти в Україні. Автор стверджує, що прийняття нової редакції Закону України “Про освіту” сприяє розширенню функцій контролю у сфері вищої освіти.

Ключові слова: контроль, якість освіти, заклади вищої освіти.

Вступ.

Сьогодні перед усіма учасниками освітнього процесу стоїть проблема підвищення якості освіти, її адаптації до життєвих реалій. Українська вища школа, визначаючи основні шляхи своїх реформ, вступила в період практичного оцінювання власного менталітету, сформованих традицій у сфері форм і методів навчання, контролю якості знань, перевірки їх адекватності цілям.

Науково-педагогічними дослідженнями з питань контролю результатів навчання займалися В. Беспалько, І. Вакарчук, С. Вітвицька, Л. Гриневич, К. Делікатний, К. Інгенкамп, І. Лернер, В. Оконь, В. Онищук та ін.

Дослідження цих та багатьох інших вчених у галузі контролю знань є вельми актуальними, оскільки проблема перевірки та оцінювання знань здобувачів вищої освіти зокрема залишається не до кінця вирішеною.

Основний текст.

В Україні, як і в інших розвинених країнах світу, вищу освіту визнано однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти визначено Конституцією України, чинним законодавством України, зокрема, Законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національною доктриною розвитку освіти, постановами Кабінету Міністрів України та іншими нормативними актами.

Зміни соціальних умов життя України не оминули й системи вищої освіти, що вимагає нових підходів до вивчення й осмислення педагогічного процесу у закладі вищої освіти [4, с. 9]. На нашу думку, це також стосується системи контролю якості освіти у державі.

У сфері вищої освіти контроль здійснює спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, тобто Міністерство освіти і науки України.

Метою державного контролю у сфері вищої освіти є забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері вищої освіти, дотримання стандартів вищої освіти, нормативно-правових актів про вищу освіту в усіх закладах вищої освіти незалежно від форми власності і підпорядкування. Виходячи з мети державного контролю за наданням освітніх послуг у сфері вищої освіти, можна виділити такі завдання: забезпечення законності в діяльності закладів вищої освіти; надання їм допомоги в усуненні виявлених порушень і недоліків; оцінювання якості впровадження управлінських рішень; підвищення дисципліни [1, с. 181, 182].

Враховуючи загальні принципи державного контролю, виділимо принципи державного контролю за наданням освітніх послуг у сфері вищої освіти, зокрема такі: законність; об'єктивність; гласність; систематичність; всебічність; результативність; ефективність [1, с. 183].

Принцип законності є основним принципом державного контролю і полягає у здійсненні контролюючими органами у сфері вищої освіти діяльності в межах і в порядку, встановлених законами та іншими нормативно-правовими актами. Принцип об'єктивності передбачає, що державний контроль за наданням освітніх послуг у сфері вищої освіти має ґрунтуватися на об'єктивних фактах. Принцип гласності полягає у відкритості діяльності органів, які здійснюють контроль за наданням освітніх послуг у сфері вищої освіти та регулярному інформуванні громадян про дотримання закладами освіти встановлених стандартів під час надання освітніх послуг. Принцип систематичності втілено в тому, що державний контроль за наданням освітніх послуг у сфері вищої освіти має здійснюватися постійно. Принцип всебічності допомагає виявляти й поширювати позитивний досвід, запобігати помилкам та упущенням. Принцип результативності зводиться до того, що державний контроль має сприяти закладам освіти у досягненні ними у своїй діяльності максимальної ефективності [1, с. 183].

Ми погоджуємося з думкою С. М. Кушнір, що принципи державного контролю за діяльністю освітніх закладів є частиною ширшого поняття – принципів управління освітою, що повинні бути включені як окрема група до системи принципів освітньої політики держави [3, с. 227].

Принципи державного контролю за діяльністю освітніх закладів в Україні являють собою систему, де втілення одного принципу забезпечується реалізацією інших. Елементами системи є такі принципи: поєднання державного і громадського контролю; гласності контролю із збереженням державної, комерційної та іншої захищеної законом таємниці; поєднання зовнішнього і внутрішнього контролю, зокрема самоконтролю; єдиноначальності та колегіальності; охоплення компетенцією контролюючих органів усіх структур управління на основі різних форм власності та джерел фінансування освітніх закладів; соціальної детермінації; зворотних зв'язків; визначеності форм і методів державного контролю на законодавчому рівні; наявності підстав, визначених законом, для здійснення контрольних заходів; гуманізація контролю; конструктивності контрольної діяльності; науковості; системності; відповідальності всіх учасників контрольних заходів; підконтрольності і підзвітності органу державного контролю відповідним органам державної

влади; обміну досвідом; невтручання органу державного контролю до статутної діяльності об'єкта, якщо її здійснюють у межах закону; достовірності інформації, що контролюється; об'єктивності інформації про об'єкт контролю; достатності інформації про об'єкт контролю; неупередженості суб'єкта контролю; систематичності і регулярності контрольних заходів задля постійності контролю відносно періодів функціонування об'єкта контролю; оперативності; незалежності; економічності [3, с. 227, 228].

Заслуговує на увагу як належним чином обґрунтований висновок О. Корінної про те, що на сучасному етапі розвитку системи вищої освіти значення контролю підвищується в зв'язку з тим, що результат на виході часто не відповідає освітнім стандартам. Водночас з метою виміру фактично досягнутих результатів у освітній системі контроль стає вкрай необхідним [2].

Слід зауважити, що п'ятий розділ Закону України "Про освіту", присвячений забезпеченню якості освіти. Відповідно до ч. 2 ст. 34 документа, складовими системи забезпечення якості освіти є: система забезпечення якості у закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти); система зовнішнього забезпечення якості освіти; система забезпечення якості у діяльності органів управління і установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти.

Система забезпечення якості на рівні закладу освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) передбачає: розроблення закладом освіти стратегії (політики) та процедур постійного підвищення якості освіти; створення та постійне вдосконалення системи та механізмів забезпечення академічної доброчесності; розроблення, проведення моніторингу, періодичного перегляду та вдосконалення освітніх програм; незалежне оцінювання здобувачів освіти на основі чітких і оприлюднених критеріїв, правил і процедур; оцінювання якості освітньої діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників здобувачами освіти; оцінювання якості управлінської діяльності керівників закладу освіти, діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, зокрема для самостійної роботи здобувачів освіти, за кожною освітньою програмою; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти; інші процедури та заходи, що визначаються спеціальним законом або установчими документами закладу освіти.

Система зовнішнього забезпечення якості освіти містить: 1) перелік інструментів, процедур і заходів забезпечення та підвищення якості освіти, зокрема: стандартизацію; ліцензування освітньої діяльності; акредитацію освітніх програм; зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання; моніторинг якості освіти; інституційний аудит; сертифікацію педагогічних працівників; 2) визначені спеціальними законами органи і установи, що відповідають за зовнішнє незалежне оцінювання якості освіти та розвиток системи забезпечення якості та приймають рішення в межах повноважень на основі чітких та оприлюднених критеріїв; проводять періодичні перевірки систем забезпечення якості закладів освіти; надають рекомендації щодо вдосконалення систем забезпечення якості; звітують перед суспільством на

засадах прозорості, доступності та зрозумілості.

Система забезпечення якості у діяльності органів і установ, що управляють процесами зовнішнього забезпечення якості освіти, містить: формування політики та процедур постійного підвищення якості власної діяльності; наявність необхідних ресурсів для організації процесів і процедур; зовнішній незалежний аудит діяльності, процесів і процедур органів і установ; взаємні перевірки. При цьому законодавець зауважує, що особливості функціонування системи забезпечення якості на кожному рівні освіти визначається спеціальними законами.

Висновки.

Підсумовуючи вищезазначене, вважаємо, що вирішальним кроком у підтримці формування загальнонаціональної системи забезпечення якості вищої освіти став саме державний контроль. Складовими системи забезпечення якості освіти є: система забезпечення якості у закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти); система зовнішнього забезпечення якості освіти; система забезпечення якості у діяльності органів управління і установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти. Без забезпечення якості вищої освіти на інституційному та системному рівнях важко говорити про ефективну діяльність у цьому напрямі.

Література:

1. Головій Л. В. Державний контроль за наданням освітніх послуг у сфері вищої освіти // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – 2013. – Вип. 182(2). – С.178–185.
2. Корінна О. Значущість контролю знань для підвищення якості освіти // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка Серія: Педагогічні науки. Випуск 134. – С. 109–112.
3. Кушнір С. М. Принципи державного контролю за діяльністю освітніх закладів України // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 221–229.
4. Педагогіка вищої школи: навч.посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В.Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К.: Знання, 2007. – 495 с.

Abstract. The research is devoted to the actual issues of control in the higher education system. The concept of control in the system of higher education is analyzed in detail. According to the author, the draft Law of Ukraine “On Education”, incorporated the changes in Ukrainian legislation in the direction of European integration processes, as well as the positive experience of exercising control in the system of higher education abroad. The article analyzes the principles of control over the quality of higher education in Ukraine. The author states that the adoption of the new edition Law of Ukraine “On Education” promote the expansion of control functions in the field of higher education.

Key words: control, quality of education, institutions of higher education.

Стаття надіслана: 23.01.2023 р.

© Губіна С.І.

УДК 376:378]:005.336.2

FORMATION OF THE ORGANIZATIONAL AND MANAGEMENT COMPETENCE OF THE PROSPECTIVE TEACHERS-DEFECTOLOGISTS ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ДЕФЕКТОЛОГІВ

Serheieva V.F. / Сергєєва В.Ф.

с.р.с., ас. проф. / к.п.н., доц.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0800-3401>

Lesya Ukrainka Volyn National University,

Lutsk, av. Liberty, 13, 43025

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, пр. Волі, 13, 43025

Анотація. В роботі розглядається актуальне питання формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх педагогів-дефектологів. Організаційно-управлінська компетентність фахівця-дефектолога трактується як системна «інтегративна характеристика» його професійних та особистісних якостей, що забезпечує здатність до цілеспрямованого регулювання виробничих процесів у сфері освіти дітей з особливими потребами. Презентується основний зміст освітнього компоненту (ОК) «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю», спрямованого на засвоєння комплексу відповідних компетентностей у здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: педагог-дефектолог, організаційно-управлінська компетентність, професійні та особистісні якості, здобувачі вищої освіти, освітній компонент.

Вступ.

В сучасних умовах соціального, економічного, культурного розвитку поглиблюються та прискорюються загальноосвітні, економічні, політичні, соціокультурні процеси, які визначають розвиток людства на сучасному етапі його життєдіяльності. Найбільш відповідальною в цих умовах є роль освіти. Освіта є соціальним інститутом, через який проходить кожна людина, набуваючи при цьому рис особистості, фахівця і громадянина [1].

Поняття «компетентність» (лат. competens – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно і ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу [1].

Педагогічна компетентність інтегрує різні види компетенцій, які розкривають загальні здатності педагога в різних сторонах педагогічного процесу, зокрема у сфері організаційно-управлінської діяльності.

Організаційно-управлінська діяльність педагога у закладі освіти забезпечується як загальнопедагогічними компетентностями, так і безпосередньо організаційно-управлінською компетентністю, яка також передбачає цілий спектр різних компетенцій і яку мають опанувати здобувачі освіти під час навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) й удосконалювати у подальшій професійній діяльності.

Організаційно-управлінська компетентність фахівців стала предметом наукових досліджень таких учених, як А. Грушева, Р. Гріфін, Л. Даниленко, Г.

Дмитренко, Г. Єльнікова, І. Зязюн, Л. Карамушка, М. Кириченко, Л. Кравченко, В. Кремень, Ю. Конаржевський, Н. Островерхова, Є. Павлютенкова, М. Поташник, В. Рикі, Ф. Хміль, В. Яцура та ін. Питанням підготовки кадрів дефектологічної освітньої галузі приділено увагу в дослідженнях В. Бондаря, Л. Вавіної, Т. Дегтяренко, Н. Дятленко, В. Засенка, С. Єфімової, А. Колупаєвої, Ю. Найді, О. Таранченко, В. Шинкаренко та багатьох інших учених.

Упродовж останніх років в українському суспільстві акцентується увага на проблемах осіб з різними порушеннями психофізичного розвитку, розвивається освітня інклюзія, що зумовлює вимогу постійного підвищення якості фахової підготовки педагогів цієї сфери освітньої діяльності.

Сучасний педагог-дефектолог – це професіонал, що має володіти високим рівнем фахової, методичної й психологічної готовності виконувати розширений спектр професійної діяльності в умовах спеціальної та інклюзивної освіти. Його фахова підготовленість передбачає систему знань із методології освіти, основ загальної, корекційної та спеціальної педагогіки і психології, індивідуальних відмінностей і вікових особливостей дітей із різними порушеннями в розвитку, а також володіння високим рівнем корекційно-педагогічної майстерності. Методична готовність педагога-дефектолога до професійної діяльності полягає у володінні загальнопедагогічними та корекційно-розвитковими технологіями. Психологічна готовність інтегрує в собі особистісні якості педагога (емпатія, толерантність, рефлексія) [2, с.136].

Сучасний педагог-дефектолог у професійній діяльності має також стати керівником освітньо-корекційного процесу – у класі, групі, а, можливо, й у закладі освіти. Відтак, знання, уміння й навички організаційно-управлінської складової підготовки у ЗВО стануть для майбутніх фахівців дефектологічної галузі дороговказом на шляху опанування всіх особливостей освітньо-корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). А, отже, *мету* формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів можемо сформулювати як забезпечення належної професійної підготовки випускника в умовах вищої освіти та його конкурентноздатності на ринку освітніх послуг.

Необхідно зазначити, що знання і практичне використання сучасних форм управління є тим важливим чинником підвищення якості організації освітньо-корекційної допомоги, який впливає на систему професіоналізації управління закладів як спеціальної, так і інклюзивної освіти, робить більш ефективними заходи, спрямовані на дослідження діяльності педагогічних кадрів та персоналу закладу в цілому, а також сприяє ефективній мотивації і стимулюванню педагогів та інших фахівців, що задіяні у наданні освітніх послуг дітям з ООП.

Доречно вказати, що термін «управління» науковці (В. Бусел, С. Гончаров, Н. Кушнір, С. Купрієнко, О. Мороз) переважно тлумачать як діяльність щодо керівництва людьми в різноманітних організаціях. У найбільш загальному розумінні «управління» визначають як процес цілеспрямованої дії суб'єкта управління на об'єкт управління для досягнення певних результатів діяльності. [3, с. 240].

Основними структурними елементами організаційно-управлінської

компетентності учителя-дефектолога є *теоретичні знання, практичні вміння, особистісні якості*.

Теоретичні знання передбачають, зокрема, усвідомлення сутності основних категорій наукового управління, формування знань про його закони та закономірності; знання теорії (сутності, законів, принципів, цілей, функцій, технологій) освітнього менеджменту, розуміння його особливостей, у тому числі у сфері освітньо-корекційної діяльності. Теоретичні знання є передумовою практичного розв'язання завдань організаційно-управлінської складової освітньо-корекційної діяльності.

Практичні вміння забезпечують готовність щодо належної організації освітньо-корекційного процесу в спеціальних та загальних закладах освіти з інклюзивною формою навчання, інклюзивно-ресурсних центрах тощо; здатність ставити та вирішувати проблеми, застосовуючи відповідні методи; аналізувати, планувати, організовувати, конкурувати, координувати та контролювати, приймати рішення в критичних ситуаціях; готовність до застосування інноваційних методів та новітніх технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами тощо. Фахівець-дефектолог має володіти різноманітними вміннями – аналітичними, прогностичними, проєктивними, рефлексивними, комунікативними, мобілізаційними, перцептивними тощо, у тому числі і вміннями планування, організації освітнього процесу з визначенням його діагностичної мети, завдань, змісту, форм, методів тощо.

Особливою складовою організаційно-управлінської компетентності учителя-дефектолога є його *особистісні якості*. Серед визначальних рис необхідно назвати такі, без наявності яких педагогічна праця, керівництво педагогічним колективом в умовах спеціального закладу або закладу загальної освіти з інклюзивною формою навчання є неможливими, а саме: чуйне, шанобливе й поважне ставлення до кожної дитячої особистості, широке філософське світобачення, розвинені інтелектуальні здібності, ерудиція, вміння керувати своїми почуттями, емоційна врівноваженість, висока принциповість та вимогливість, креативність, відповідальність, доброзичливість, вміння налагодити комунікативний контакт, правова грамотність тощо. Педагог-дефектолог має бути глибоко гуманною людиною, яка любить всіх дітей без виключення.

Саме такий симбіоз професійних й особистісних якостей є необхідною умовою фахової підготовленості учителя-дефектолога в цілому і його організаційно-управлінської компетентності зокрема.

Загальний зміст професійної організаційно-управлінської компетентності вчителя-дефектолога виявляється в синтезованому умінні педагогічно мислити й цілеспрямовано та продуктивно діяти в умовах корекційно-освітнього процесу у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.

Відтак, організаційно-управлінську компетентність педагога-дефектолога ми можемо розглядати, як «інтегративну характеристику», яка системно й компетентісно представляє професійні та особистісні якості фахівця, включає оволодіння методологією ефективного управління в галузі; здатність до цілеспрямованого регулювання соціально-виробничих процесів у сфері освіти

дітей з особливими потребами. Дотичною до предмету публікації є думка науковця Н. Шолойко, яка зазначає: «У фахівця зі сформованою організаційно-управлінською компетентністю існує можливість бути керівником команд підлеглих і залучених спеціалістів, він стає менеджером завдяки своїм умінням, знанням, навичкам, здатності та готовності виконувати місію соціально відповідальної професійної сфери, планувати, аналізувати, прогнозувати подальший її розвиток з метою підвищення ефективності діяльності на ринку послуг...» [3. с. 241].

Зміст теоретичної готовності та практичної підготовки майбутніх магістрів дефектологів у Волинському національному університеті імені Лесі Українки забезпечується, зокрема, опануванням здобувачами вищої освіти освітнього компоненту (ОК) «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю», що належить до циклу нормативних навчальних складових підготовки магістра спеціальності 016 Спеціальна освіта за освітньо-професійною програмою «Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка)».

Силабус ОК укладено згідно з вимогами Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС). Документ визначає обсяги знань, що зазначені у освітній програмі і які повинен опанувати здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти; алгоритм вивчення навчального матеріалу освітнього компонента; необхідне методичне забезпечення; складові та технології оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти.

Предметом вивчення ОК є організаційна й управлінська діяльність, що здійснюється у системі корекційно-реабілітаційних служб України, які забезпечують комплексну реабілітацію та супровід осіб (дітей) з обмеженнями життєдіяльності.

Метою викладання ОК є ознайомлення здобувачів освіти із теоретико-методологічними основами та прикладними аспектами організації і управління у галузі корекційно-реабілітаційної діяльності, а також питаннями кадрової політики в системі корекційно-реабілітаційної допомоги.

Основними завданнями є опанування актуальних принципів та методологічних засад організаційно-управлінської діяльності у світлі сучасної системно-синергетичної парадигми; вивчення основних понять та термінів; актуальних міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів; принципів управління корекційно-реабілітаційним процесом у закладах освіти; питань системності управління у закладах освіти для дітей з особливими потребами; особливостей регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги, її організаційної структури та структури управління; діяльності навчально-реабілітаційних центрів та спеціальної школи; питань підготовки фахівців до організації й управління корекційно-реабілітаційним процесом.

ОК спрямований безпосередньо на формування однієї з основних компетенцій майбутнього магістра-дефектолога – організаційно-управлінської, яка фактично є комплексом як окремих загальних компетентностей (ЗК), так і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей (СК).

Відтак, відповідно до освітньо-професійної програми «Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка)» результатами вивчення ОК мають

стати такі сформовані в здобувачів вищої освіти професійні **компетентності**:

- *інтегральна компетентність (ІК)*: здатність розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері спеціальної та інклюзивної освіти;

- *загальні компетентностей (ЗК)*: здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів); здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність працювати в команді; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;

- *спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)*, які визначають профіль освітньо-професійної програми та кваліфікацію випускника: здатність ефективно взаємодіяти з батьками, колегами, іншими фахівцями у процесі психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами на засадах партнерства; здатність приймати ефективні рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності; здатність оцінювати межі власної фахової компетентності, приймати рішення та продовжувати навчання та/або підвищення професійної кваліфікації відповідно до наявних потреб і запитів; здатність до організації освітнього процесу у спеціальних закладах дошкільної і загально середньої освіти з використанням сучасних засобів, методів, прийомів, технологій; здатність до організації процесу навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища; здатність до організації безпечного і здоров'язбережувального освітнього середовища, у тому числі інклюзивного освітнього середовища.

По завершенні вивчення ОК як результат навчання (РН) має стати демонстрація підготовленості здобувачів освіти:

- розробляти та впроваджувати інноваційні методики і технології корекційно-розвивальної роботи з особами з особливими освітніми потребами, генерувати нові ідеї для удосконалення навчання, виховання, розвитку та соціалізації цих осіб;

- аргументувати, планувати та надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомогу) відповідно до рівня функціонування, обмеження життєдіяльності та розвитку дитини з особливими освітніми потребами, забезпечувати ефективність власних дій;

- приймати ефективні рішення з питань спеціальної та інклюзивної освіти, у тому числі у складних і непередбачуваних умовах; прогнозувати їх розвиток; визначати фактори, що впливають на досягнення поставлених цілей, зокрема, вимоги споживачів; аналізувати і порівнювати альтернативи; оцінювати ризики та імовірні наслідки рішень;

- здійснювати управління складною діяльністю у сфері спеціальної та інклюзивної освіти та у ширших контекстах розробляти плани і заходи з їх реалізації, забезпечувати якість освіти, оцінювати ефективність і результативність діяльності;

- організовувати та здійснювати методичний супровід процесу навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціальних закладів освіти та інклюзивного освітнього середовища;

- розробляти та реалізовувати заходи зі створення безпечного і здоров'язбережувального освітнього середовища, забезпечувати його якість та ефективність освітнього процесу з урахуванням особливих освітніх потреб, можливостей та здібностей дітей.

У процесі вивчення ОК передбачено застосування таких методів навчання: загальнонаукові й психолого-педагогічні методи; сучасні методи корекційного навчання: теоретико-інформаційні, практико-операційні, пошуково-творчі, методи організації самостійної роботи, контрольньо-оцінювальні; традиційні та нетрадиційні методи навчання.

Тематичний виклад ОК передбачає доволі широкий тематичний спектр питань, що мають бути опрацьовані і засвоєні здобувачами вищої освіти. Це, зокрема, такі питання: «Теоретико-методологічні аспекти управлінської діяльності у закладах освіти для дітей з особливими потребами», «Кадрова політика в системі корекційно-реабілітаційної діяльності», «Організаційні механізми забезпечення управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги», «Організація, управління та напрями діяльності навчально-реабілітаційних центрів», «Підготовка фахівців до організації й управління корекційно-реабілітаційним процесом» тощо.

Підсумковий контроль знань здобувачів освіти з ОК «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю» здійснюється відповідно до Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки від за 100-бальною шкалою.

На завершення до питання, що піднімається в публікації, варто зазначити наступне: ефективність процесу формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів під час навчання у закладі вищої освіти залежить, зокрема, від таких умов:

- о опрацювання освітніх програм (ОП) і силабусів освітніх компонентів (ОК) з включенням проблематики формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів;

- о запровадження вибірових ОК, що сприятимуть формуванню організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів;

- о науково-методичне забезпечення організаційно-управлінської підготовки педагогів-дефектологів з урахуванням основних видів компетенцій майбутніх спеціалістів;

- о розробка та видання методичних посібників, підручників, інших навчально-методичних матеріалів;

- о вивчення й використання вітчизняної й світової педагогічної практики щодо забезпечення ефективності процесу формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів;

- о використання інноваційних (проблемних, інтерактивних, дискусійних, імітаційних) методів навчання, що забезпечують активну позицію здобувача освіти;

- о широке застосування інноваційних програм освітніх технологій у освітньому процесі ВНЗ.

Висновки.

У статті було розглянуто окремі актуальні питання формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів. Зокрема, окреслено структуру і основний зміст освітнього компоненту (ОК) «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю», спрямованого на засвоєння комплексу відповідних компетентностей у здобувачів вищої освіти.

Література:

1. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. URL : <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>
2. Приладишева Л.М., Федорова О.В. Дослідно-експериментальна робота з підготовки майбутніх учителів до навчально-виховної роботи в умовах інклюзивної освіти. *Інноваційна педагогіка. Розділ 3. Соціальна педагогіка*. Випуск 12. Т. 1. 2019. С. 133-138.
3. Шолойко Н. Організаційно-управлінська компетентність у структурі професійної компетентності майбутніх фармацевтів. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Випуск 24. С. 239-244.

Abstract. The article highlights the topical issue of the formation of organizational and management competence of future special education teachers, particularly those majoring in Defectology. The organizational and managerial competence of a defectology specialist is interpreted as a systemic «integrative characteristic» of his professional and personal qualities, which ensures the ability to purposefully regulate the educational process while teaching children with special needs. Attention is focused on the basic content of the educational component (OC) "Organization and management of correctional and rehabilitation activities" is presented, aimed at the assimilation of a set of relevant competencies by the students of higher education.

Keywords: special education teacher/defectologist, organizational and management competence, professional and personal qualities, higher education students, educational component.

Стаття отпралена: 25.01.2023 г.

© Сергеева В.Ф.

УДК 796.011.3

**PHYSICAL ACTIVITY AND DEVELOPMENT IN THE MODERN WORLD
ФИЗИЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ И РАЗВИТИЕ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ****Mustafina K.K./ Мустафина К.К.***master / магистр***Makarova E.A./Макарова Е.А.***senior lecturer /ст.преподаватель**Taraz Regional University named after M.Kh. Dulati,**Kazakhstan, Taraz, st. Tolebi 60, 080000**Таразский Региональный Университет им. М.Х.Дулати,**Казахстан, Тараз, ул. Толеби 60.*

Аннотация. В статье рассматривается развитие и активность физической культуры в современном мире. Отмечается положительная физическая активность на функциональное состояние организма человека

Ключевые слова: физическая активность, здоровье, физическая культура и спорт

Вступление.

Развитие быстрым темпом современного мира требует от человека большого внимания к собственному здоровью и уровню физической подготовленности. Физическая активность является основой здорового образа жизни. В последнее время меняется позиция современных детей и молодёжи к физической активности и спорту. И это связано, прежде всего, с пониманием того, что организм человека – это сложная единая структура, где всё взаимосвязано. Давно доказано положительное значение физической культуры на развитие общества в целом. Ученые подтверждают, что занятия физической культурой и спортом вовсе не мешают, а благотворно влияют на мыслительную деятельность, повышая уровень интеллектуального и умственного развития человека.

Основная часть.

Физическая активность - вид деятельности человеческого организма, при котором активация обменных процессов в скелетных (поперечно-полосатых) мышцах обеспечивает их сокращение и перемещение человеческого тела или его частей в пространстве. Как физиологическое действие физическая активность своеобразно любому человеку. Она может быть низкой, если человек сознательно или по необходимости ведет малоподвижный образ жизни и, наоборот, высокой, например, у спортсмена. Низкая физическая активность (гиподинамия) может быть причиной развития мышечной атрофии. Если гиподинамия сочетается с погрешностями в пищевом рационе (прием высококалорийной пищи в большом количестве) это неминуемо приведет к развитию ожирения. Высокая – сопровождается увеличением мышечной массы (гипертрофией), укреплением костей скелета, повышением подвижности суставов. Следует говорить и об приемлемой физической активности, которая позволяет человеку сохранять или улучшать свое здоровье, снижать риск возникновения заболеваний, в том числе и фатальных. Идеальная физическая энергия может быть достигнута за счет ходьбы, бега, занятия подвижными

видами спорта, танцами, а также выполнением гимнастических упражнений.

Любой вид физической активности сопровождается повышением обменных процессов (метаболизма), первую очередь в мышечных клетках, таким образом, повышением их потребности в поступлении дополнительного количества кислорода и питательных веществ. В меру, тем более, при выраженной физической активности начинается повышение работы сердца (повышение частоты и силы сокращений) и органов дыхания (увеличение частоты дыхания с повышением газообмена и насыщения легких кислородом). Усиление клеточного метаболизма характеризуется не только поступлением, но и выведением продуктов, образующихся в процессе жизнедеятельности клеток. Они поступают в кровяное русло и выводятся почками с мочой, кожей с потом и легкими с выдыхаемым воздухом. Поэтому при увеличении физической активности у человека повышаются частота сердечных сокращений (учащенное сердцебиение и пульс), дыхательных движений (одышка), мочеиспусканий, усиливается потоотделение. Частое дыхание наряду с повышенным потоотделением обеспечивают защиту организма от перегрева в период выраженной физической активности.

При постоянной физической активности, такая как ходьба, езда на велосипеде, катание на роликовых коньках, занятия спортом или активный отдых, приводит к значительной пользе здоровья. Любая физическая активность лучше, чем ее отсутствие. Сохраняя в течение дня более высокую активность благодаря использованию относительно простых способов, люди могут довольно легко достичь рекомендуемых уровней активности.

При недостаточной физической активности, это один из основных факторов риска смерти от неинфекционных заболеваний. Люди, которые недостаточно физически активны, на 20%-30% выше риск смертности по сравнению с теми, кто уделяет достаточно времени физической активности.

Постоянная физическая активность может:

- улучшить состояние мышечной и кардиореспираторной системы;
- улучшить состояние костной системы и функционального здоровья;
- снизить риск развития гипертонии, ишемической болезни сердца, инсульта, диабета, различных видов рака (включая рак молочной железы и толстой кишки), а также депрессии;
- снизить риск падений, а также переломов шейки бедра и позвоночника;
- помочь поддерживать нормальный вес тела.

При частом использовании автотранспорта, а также более широкое использование экранов и мониторов для работы, в образовательных целях и во время отдыха приводят к тому, что образ жизни все чаще носит малоподвижный характер. Научно обоснованные сведения свидетельствуют о том, что повышение распространенности малоподвижного образа жизни ухудшает положение в области охраны здоровья по следующим показателям:

У детей и подростков

- увеличивается степень ожирения (происходит набор веса);
- ухудшается состояние кардиометаболического здоровья, физическое состояние, эмоциональное/социально ориентированное поведение;

- сокращается продолжительности сна.

У взрослых

- повышается смертность от всех причин, смертность от сердечно-сосудистых заболеваний и смертность от рака;
- повышается распространенность сердечно-сосудистых заболеваний, рака и диабета 2-го типа.

При снижении уровня физической активности отчасти связано с пассивностью во время досуга и ведением малоподвижного образа жизни на работе и дома. Таким же образом все более широкое использование «пассивных» видов транспорта также способствует недостаточной физической активности.

Для повышения уровня физической активности, страны и сообщества должны принимать меры, направленные на то, чтобы предоставить каждому больше возможностей для ведения активного образа жизни. Для этого, как на национальном, так и на местном уровнях, в самых различных секторах и дисциплинах необходимы коллективные усилия по реализации политики и решений, которые учитывают национальные культурные и социальные условия и направлены на популяризацию, стимулирование и поощрение физической активности.

Действия по повышению уровней физической активности включают:

- ✓ предоставление всему населению возможностей для совершения пеших прогулок, езды на велосипеде, а также использования различных видов активного немоторизованного транспорта, и обеспечение общей безопасности;
- ✓ проведение политики в области труда и занятости, поощряющей поездки на работу на активном транспорте и использование возможностей для повышения физической активности в течение рабочего дня;
- ✓ создание удобных и безопасных площадок и помещений в детских садах, школах и высших учебных заведениях, где дети, учащиеся и студенты могли бы активно проводить свое свободное время;
- ✓ предоставление желающим любого возраста с любым уровнем физической подготовки возможностей для принятия участия в общинных и школьных спортивных программах;
- ✓ создание спортивных и рекреационных сооружений, где каждый человек мог бы заниматься различными видами спорта, танцами, физическими упражнениями и активным отдыхом;
- ✓ оказание медицинскими работниками консультативной помощи и поддержки пациентам в целях обеспечения их регулярной физической активности.

Заключение

В 2018 г. ВОЗ приступила к осуществлению нового Глобального плана действий по повышению уровня физической активности на 2018-2030 гг., в котором представлены четыре стратегические цели и 20 конкретных рекомендуемых мер политики в целях осуществления государствами-членами, международными партнерами и ВОЗ деятельности по повышению физической активности во всем мире. Глобальный план действий призывает страны, города

и сообщества принять ответные меры на уровне «всей системы» с участием всех секторов и заинтересованных сторон, действующих на глобальном, региональном и местном уровнях, в целях обеспечения безопасных и благоприятных условий и расширения возможностей для оказания помощи населению стран в повышении уровня их физической активности.

В 2018 г. в качестве одной из глобальных целей Всемирная ассамблея здравоохранения провозгласили снижение уровня недостаточной физической активности на 10% к 2030 г. и выполнение Целей в области устойчивого развития. Принятые мировыми лидерами обязательства по разработке амбициозных национальных планов действий, направленных на достижение ЦУР, открывают возможности для переориентации и обновления деятельности по повышению уровней физической активности.

Литература:

1. Власова Ж. Н. Роль физической культуры в формировании здорового образа жизни // Гуманитарный вектор. Серия: Педагогика, психология. 2014. №1
2. Лубышева Л. И. Социальная роль спорта в развитии общества и социализации личности // Физкультура и Спорт. № 3. 2007.
3. Лукьяненко В.П. Современное состояние и концепция реформирования системы общего образования в области физической культуры: монография. - М.: Советский спорт, 2005. - 256 с.

Abstract. *The article discusses the development and activity of physical culture in the modern world. There is a positive physical activity on the functional state of the human body*

Key words: *physical activity, health, physical culture and sports*

Статья отправлена: 25.01.2023 г.

© Мустафина К.К.

УДК 159.9.316.6

**FEATURES OF THE ADAPTABILITY OF MILITARY SERVANTS
ОСОБЛИВОСТІ АДАПТОВАНOSTІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ****Teslyuk V.M. / Теслюк В.М.***s.psihol.s., as.prof. / к. психол.н.*

ORCID: 0000-0003-1112-428x

SPIN: 6504-4894

Morus T.D. / Морус Т.Д.*master/mazictp**National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,**Kyiv, Heroes of Defense 15, 03041**Національний університет біоресурсів і природокористування України**Київ, Героїв Оборони 15, 03041*

Анотація. У статті встановлено, що успішну адаптацію учасників бойових дій до мирного життя визначають як резилентну реінтеграцію. Досліджено особливості адаптованості військовослужбовців. Виявлено, що достатній рівень адаптованості спостерігається у 37,0 % досліджуваних учасників бойових дій, 51,9% мають порушення адаптації та потребують медико-психологічного супроводу. У ході дослідження копінг-стратегій встановлено, що у досліджуваних переважають адаптивні копінги.

Ключові слова: адаптованість військовослужбовців, порушення адаптації, чинники адаптації, копінг-стратегії, життєстійкість, резилентність, психічне благополуччя.

Вступ.

Серед надзвичайних ситуацій особливе місце займають соціальні катастрофи, до яких належать військові конфлікти, війни, які супроводжуються веденням активних бойових дій. Війна в Україні – показовий приклад надзвичайної ситуації військового характеру, перебування в якій суттєво впливає на психіку людини і викликає зміни в життєдіяльності й поведінці особистості. Специфіка служби військовослужбовців полягає в необхідності виконання професійних обов'язків в умовах, ускладнених впливом емоційних і фізичних стресових факторів, пов'язаних із бойовими діями, в зв'язку з чим вони можуть бути віднесені до групи ризику розвитку соціально-психологічної дезадаптації.

Проблему психологічної адаптації до умов військової служби висвітлено у працях А. Алдашевої, Л. Гребінь, Л. Литвиненко, А. Маклакова, А. Камишева, В. Попкова, В. Чайки та ін. Психологічні особливості адаптації військових до бойових умов досліджено І. Бобровничим, О. Вертягіною, С. Заковряшиною, Н. Тарабріною та ін.

Основний текст.

Аналіз наукових джерел дозволив визначити місце і роль психологічної адаптивності особистості в загальному процесі соціальної адаптації, яку розглядають як процес пристосування до установок, цінностей, правил і норм колективу, освоєння соціальних ролей. Психологічним змістом процесу соціальної адаптації є засвоєння індивідом норм, традицій, групової культури, входження до рольової структури групи [2; 3; 4; 5].

Результатом процесу адаптації є адаптованість – стан суб'єкта, що

характеризується відсутністю у нього тривалих внутрішніх і зовнішніх конфліктів, відповідністю рівня і способів діяльності та поведінки мінімальним вимогам (очікуванням) з боку професії, колективу, супроводжується станом психологічного комфорту, можливостями для самореалізації та самоствердження у нестабільному суспільстві [2; 5].

З'ясовано, що адаптація залежить від стадії онтогенезу. На ранніх стадіях адаптації психічні особливості та якості виникають шляхом пристосування особистості до вимог оточуючого середовища, але потім вони набувають самостійності та вже самі починають визначати наступний розвиток людини. На достатньо високому рівні розвитку ця активність виражається в тому, що суб'єкт із істоти, що лише засвоює накопичений досвід, перетворюється на творця цього досвіду, при цьому успішна соціально-психологічна адаптація передбачає розв'язання кризи залежності та набуття почуття дорослості, тобто відбувається інтеграція особистості до нового соціального контексту [2; 5].

Спроби обґрунтування основних чинників адаптації особистості зроблені багатьма дослідниками у зарубіжній і вітчизняній психології. Узагальнюючі їхні результати, можна стверджувати, що основними чинниками адаптації учасників бойових дій є: психологічне благополуччя, копінг-стратегії, життєстійкість, посттравматичне зростання та резилентність. Життєстійкість, резилентність, копінг-стратегії, психологічне благополуччя є складовими ресурсного підходу в дослідженні соціальної адаптації, тобто підходу, що орієнтує людину на пошук можливостей і умов подолання кризових ситуацій. Врахування об'єктивних і суб'єктивних чинників адаптації, а також її психологічних корелятів важливе для створення програм, спрямованих на покращення адаптованості різних категорій клієнтів практичних психологів, зокрема й військових, що брали участь у бойових діях. Успішною адаптацію учасників бойових дій до мирного життя визначають як резилентну реінтеграцію – продуктивність у різних галузях життя, зумовлена усвідомленням нових можливостей, набутих в результаті бойового досвіду.

Військова служба є видом людської діяльності, що характеризується не лише високою соціальною значущістю, але й особливими, часто екстремальними, умовами, якими, зокрема є участь у бойових діях. Як свідчить аналіз наукової літератури, військова служба в різних військових та спеціалізованих формуваннях держави складається з організації добору кадрів, переміщення по службі, присвоєння їм звань і стимулювання їх праці, підстави припинення службової діяльності. Адаптація співробітників до військової служби має свою специфіку. Вона починається із формування цілей і мотивів виконувати військову діяльність на професійному рівні, опановувати відповідними знаннями, вміннями і навичками, освоєння і дотримання норм військового колективу, зближення особистісних цінностей з цінностями своєї групи, прийняття на себе норм взаємодопомоги, взаємопідтримки як у службовому так і в побутовому житті.

На першому етапі експерименту ми дослідили особливості адаптованості військовослужбовців за методикою Міссісіпська шкала посттравматичного стресового розладу [6]. Встановлено, що достатній рівень адаптованості

спостерігається у 37,0 % досліджуваних учасників бойових дій, 51,9,% мають порушення адаптації та потребують медико-психологічного супроводу на базі медичних закладів непсихіатричного профілю і 11,1% потребують консультації лікаря психіатра для підтвердження діагнозу ПТСР і відповідного лікування.

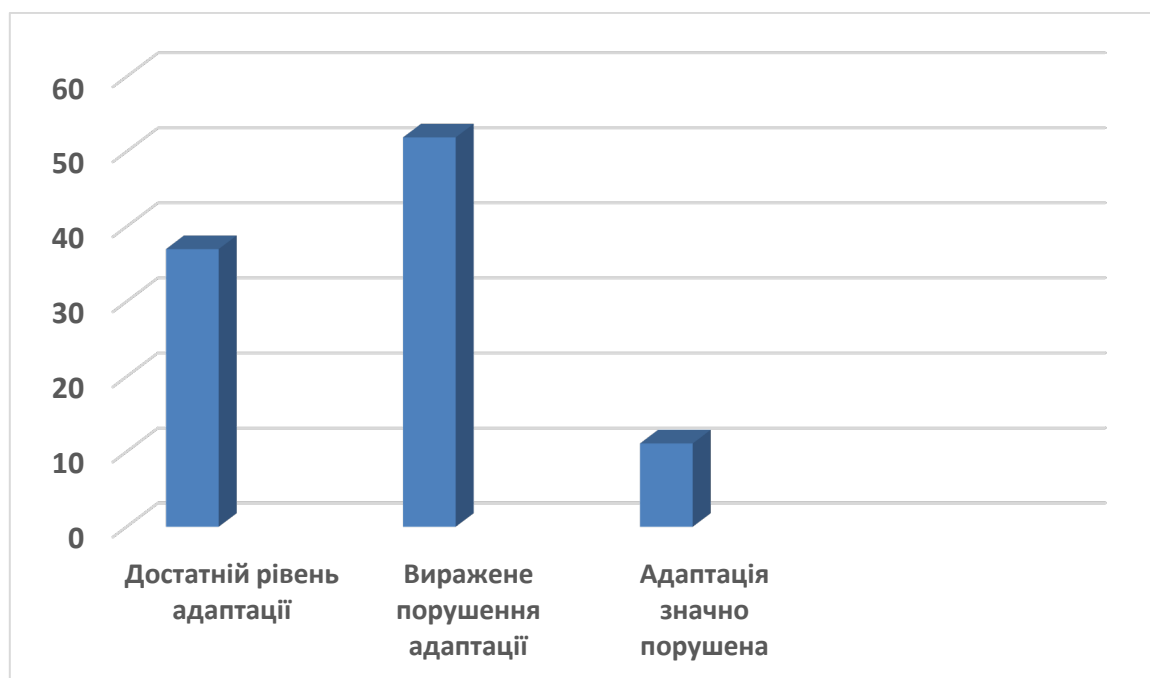

Рисунок 1. Особливості адаптованості військовослужбовців у %

На наступному етапі ми досліджуваємо копінг-стратегії за методикою Е. Хейма [1]. Встановлено, що у досліджуваних переважають адаптивні копінги.

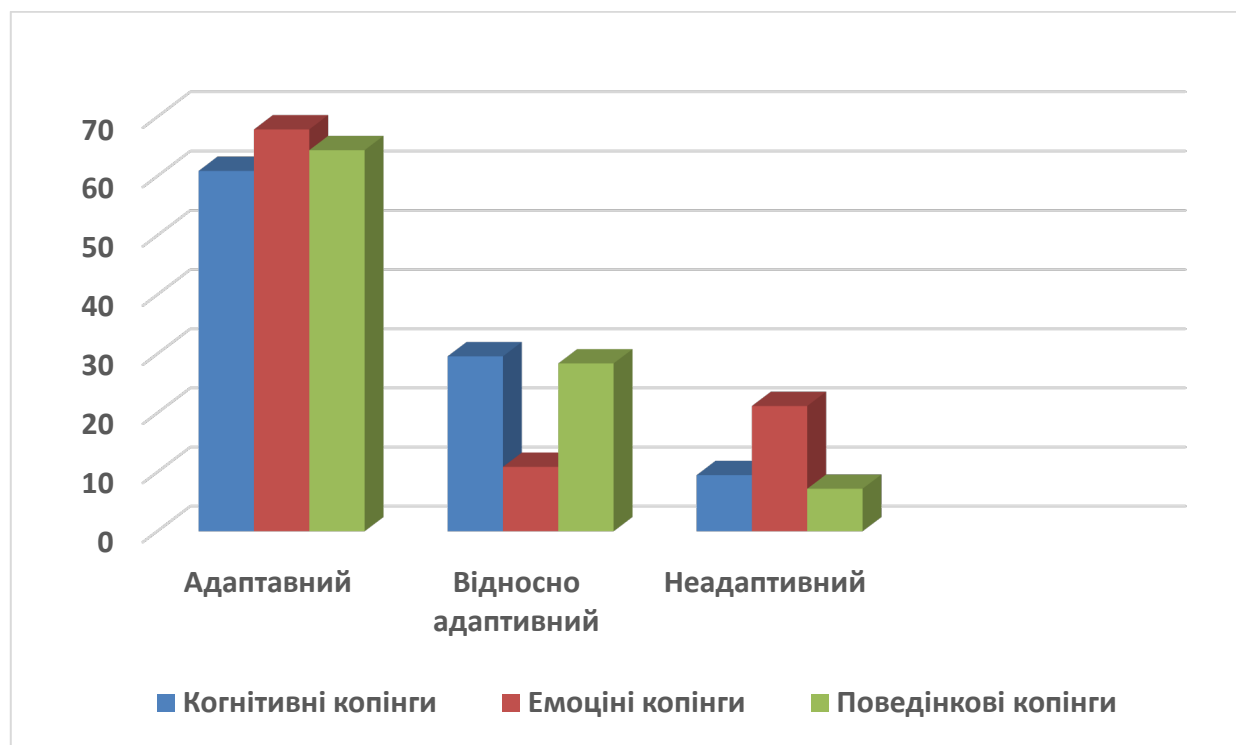

Рис. 2. Результати діагностики копінг-стратегій військовослужбовців

У когнітивній сфері досліджувані у 60,9% виявляють адаптивні, 29,6% – відносно адаптивні і 9,5% неадаптивні копінг-стратегії. Це свідчить про зосередженість досліджуваних на пошуках конструктивних можливостей подолання труднощів, високій самооцінці та самоконтролі, вірі у власні сили при подоланні складних ситуацій. В емоційній сфері досліджувані у 67,9% виявляють адаптивні, 10,9% – відносно адаптивні і 21,2% – неадаптивні копінг-стратегії. Емоційні копінги досліджуваних представлені переважно оптимізмом і подавленням емоцій, якщо оптимізм без сумнівів є адаптивним копінг, до подавлення емоцій хоча й вважається копінг неадаптивним, але в умовах бойових дій часто необхідний і позитивно впливає на збереження не лише психологічного здоров'я. У поведінковій сфері досліджувані у 64,4% виявляють адаптивні, 28,4% – відносно адаптивні і 7,2% неадаптивні копінг-стратегії. Високі показники за критерієм співпраці свідчать про спрямованість досліджуваних на конструктивну взаємодію з іншими, взаємодопомогу задля досягнення спільних результатів.

Висновки.

Проведене емпіричне дослідження підтвердило, що у значної частки досліджуваних спостерігається достатній рівень адаптованості, проте більше половини досліджуваних учасників бойових мають порушення адаптації та потребують медико-психологічного супроводу на базі медичних закладів непсихіатричного профілю. Перспективою подальших досліджень із даної проблематики може стати розробка програми адаптації військовослужбовців до умов мирного життя.

Література:

1. Вассерман Л. И. Медицинская психодиагностика. Теория, практика и обучение. СПб. Москва : Изд. Центр «Академия», 2004. 736 с.
2. Теслюк В.М., Ковальчук Т.І. Технології соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 656 с.
3. Теслюк В.М., Петрух Р.Б. Компетентнісний підхід у вищій професійній освіті. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2010. С.153-158.
4. Теслюк В.М. Структурні компоненти індивідуального стилю професійно-педагогічного спілкування. *Науковий вісник Національного аграрного університету*. Київ, 2005. Вип.88. С.245-255.
5. Теслюк В.М. Технології соціально-педагогічної діяльності : термінологічний словник-довідник. Київ : НАКККиМ, 2011. 1145 с.
6. Richardson J. D. Post-traumatic stress symptoms 5 years after military deployment to Afghanistan. *The Lancet Psychiatry*. 2016. Vol. 3 (1). P. 7-9.

References:

1. Vasserman L. Y. (2004). Medytsynskaia psikhodyahnostyka. Teoryia, praktyka y obuchenye [Medical psychodiagnostics. Theory, practice and training]. SPb. Moskva : Yzd. Tsentr «Akademyia», 736 s.
2. Tesliuk V.M., Kovalchuk T.I. (2017). Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : navch. Posib [Technologies of socio-pedagogical activity: teaching. manual]. Kyiv : Vydavnytstvo

Lira-K, 656 s.

3. Tesliuk V.M., Petrukh R.B. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid u vyshchii profesiinii osviti [Competency approach in higher professional education]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. 2010. S.153-158.3.

4. Tesliuk V.M. (2005). Strukturni komponenty indyvidualnoho styliu profesiino-pedahohichnoho spilkuвання [Structural components of the individual style of professional and pedagogical communication] v *Naukovyi visnyk Natsionalnoho ahrarnoho universytetu*. Kyiv. Vyp.88. S.245-255.

5. Tesliuk V.M. (2011). Tekhnolohii sotsialno-pedahohichnoi diialnosti : terminolohichniy slovnyk-dovidnyk [Technologies of social and pedagogical activity: terminological dictionary-reference book]. Kyiv : NAKKKiM, 2011. 145 s.

6. Richardson J. (2016). D. Post-traumatic stress symptoms 5 years after military deployment to Afghanistan. *The Lancet Psychiatry*. Vol. 3 (1). P. 7-9.

Abstract. *The article establishes that the successful adaptation of combatants to peaceful life is defined as resilient reintegration. Peculiarities of adaptability of military personnel were studied. It was found that a sufficient level of adaptation is observed in 37,0% of the studied combatants, 51,9% have adaptation disorders and require medical and psychological support. In the course of the study of coping strategies, it was established that adaptive coping prevails among the subjects.*

Key words: *adaptability of military personnel, adaptation disorders, adaptation factors, coping strategies, vitality, resilience, mental well-being.*

Стаття відправлена: 14.01.2023 р.

© Теслюк В.М., Морус Т.Д.

УДК 159.93

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF CONSCIOUS REJECTION OF MOTHERHOOD**ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УСВІДОМЛЕНОЇ ВІДМОВИ ВІД МАТЕРИНСТВА****Todortseva Y.V. / Тодорцева Ю.В.***Ph.D, the Associate prof. / к. пед. н., доц.*

ORCID: 0000-002-4708-581X

Arnaut O.A. / Арнаут О.О.*Bachelor of speciality "Psychology" / бакалавр спеціальності «Психологія»**Odessa Polytechnic National University, Odessa, Shevchenko Ave, 1, 65044**Національний університет «Одеська політехніка», Одеса, проспект Шевченка, 1, 65044*

Анотація. В роботі представлено аналіз результатів емпіричного дослідження на виявлення психологічних механізмів добровільно бездітних жінок в межах України, що свідчить про психологічні механізми жінок, які усвідомлено відмовилися від материнства. У першій частині статті представлено різні аспекти ідеології чайлдфрі, яка характеризується свідомим небажанням мати дітей, не маючи при цьому будь-яких фізіологічних розладів. Також наголошується, що в Україні рух чайлдфрі поки що є відносно новим явищем, яке активно набирає популярності. Українські жінки часто стикаються з проблемою нерозуміння та засудження їхнього вибору суспільством. Основний внесок автора полягає в тому, що у другій частині статті подано аналіз даних емпіричного дослідження на основі авторського опитувальника, який дав змогу зробити певні висновки щодо психологічних механізмів свідомої відмови від материнства.

Ключові слова: чайлдфрі, добровільна бездітність, усвідомлена відмова від материнства, життєві пріоритети та цінності, мотиви та психологічні механізми.

Вступ.

З плином часу у сучасному суспільстві поступово розвивається інститут сім'ї та шлюбу, змінюються цінності та пріоритети у соціумі. Ці тенденції трансформують сімейну сферу, що призводить до проблеми традиційного ставлення до батьківства, зокрема материнства, та свідомої бездітності. Сучасні жінки віддають перевагу більш кар'єрі, ніж сім'ї, живуть заради себе, своїх потреб та бажань, мають інші цінності та переконання. Материнство віддалено для них, вони свідомо обирають не мати дітей, що відповідає ідеології «добровільної бездітності». Тому, на тлі таких трансформацій, у ХХ ст. у США з'являється рух «Чайлдфрі», який стрімко розвивається, набирає обертів та популярності у Європі, а з часом і в усьому світі. Представники цього руху свідомо відмовляються від батьківства і вважають, що мати дітей чи не мати – це особистий вибір кожного, який не повинен заперечуватися суспільством. Такі особи мають тверду позицію з питання будь-коли мати дітей, цінують власну свободу більш за все та вважають, що можна прожити яскраве, щасливе, насичене життя і без дітей.

Основний текст.

В Україні рух чайлдфрі розглядається як нове соціально-психологічне явище, адже українське суспільство прагне інтегруватися до західного демократичного суспільства, де обрання батьківства або добровільної бездітності не є виключенням із прийнятих соціальних норм, виходячи з власних

установок, потреб, переконань та уподобань [1]. Українців так приваблює західний менталітет, тому що у кожного індивіда є можливість робити власний вибір у всіх сферах життєдіяльності, вони більш розкуті, вільні і добре ставляться до іншого світогляду.

Поки що рух чайлдфрі в нашій країні не набув великих масштабів, але все ж таки можна знайти в Інтернеті наукові праці дослідників, статті в електронних виданнях та деякі офіційні статистичні дані. Так, дослідник О. Стрельник розглядає «добровільну бездітність» через пронаталістичний дискурс [2]; А. Шаповал вважає основним мотивом добровільної бездітності психологічні травми у жінок [3]; Л. Шевченко, Ю. Кобікова детально аналізують мотиви добровільної бездітності [4]. Однак системних досліджень цього феномену в Україні не проводилося, тому такий відносно новий напрям потребує пильної уваги.

Треба розрізняти поняття «чайлдлісс» (анг. child-less), «чайлдхейтер» (англ. childhater) від «чайлдфрі» та їх представників. Чайлдлісс – це людина, що не може мати дітей через наявні медичні протипоказання, або індивідуальні медичні причини. Чайлдхейтер – це людина, що ненавидить дітей, або відчуває огиду, відразу до всього, що пов'язано з дітьми. Чайлдфрі, як вже відомо, це людина, яка по якимось своїм причинам просто не хоче мати дітей. Представників чайлдфрі може не влаштовувати лише «дискомфорт, який супроводжує наявність дітей або їх поведінка». Хоча рух чайлдфрі в Україні став відомий з 2004 року, але ще й досі не сприймається так серйозно як в інших країнах через домінуючу позицію традиційної моралі людей старшого покоління. Добровільний відказ від народження дітей спочатку сприймався українцями з зацікавленням, дивуванням від нового закордонного явища, але далі після більш детального огляду рух усвідомленої відмови від материнства розглядався як егоїзм, відхилення від соціально прийнятих норм, безвідповідальність тощо.

Перейдемо до опису емпіричного дослідження, націленого на виявлення психологічних механізмів добровільно бездітних жінок в межах України.

Методи збору первинної інформації. Дослідження психологічних механізмів усвідомленої відмови від материнства проводилось за допомогою онлайн-опитування в межах України.

Місце і час проведення. Назва інструментарію. Назва інструментарію – анкета «Психологічні механізми усвідомленої відмови від материнства». Місце: платформа гугл-форма. Час проведення дослідження: з 03.05.2023 по 10.05.2023 рр.

Вибірка дослідження. В даному дослідженні приймали участь 11 респонденток від 25 до 50 років (поділені на окремі вікові категорії).

Метою емпіричного дослідження є виявлення психологічних механізмів усвідомленої відмови від материнства.

Нами був створений опитувальник для жінок, які свідомо відмовилися від материнства, спрямований на усвідомлення психологічних механізмів, причин і мотивів їх відмови, їхні цінності, ставлення до дітей та умов їх народження в цілому, проблеми з якими вони стикалися в соціумі, виховання, рівень

матеріального добробуту та можливі психологічні травми попереднього досвіду життя у батьківській сім'ї, їхні уявлення про ідеальну сім'ю, чи є підтримка та розуміння з боку близьких та друзів щодо вибору рішення стати чайлдфрі тощо.

Опитувальник складається з 33 питань, 3 з яких це паспортичка (вік, рівень освіти, сімейний стан). В деяких питаннях був вибір обрання не однієї, а кількох відповідей зі списку, або дописати власну відповідь, та одне відкрите питання щодо уявлення «ідеальної сім'ї».

Опитування полягало в тому, щоб дослідити та виявити психологічні механізми усвідомленої відмови від материнства, тим самим, дізнатися які причини, мотиви впливають на прийняття рішення стати чайлдфрі.

У дослідженні взяло участь 11 жінок, серед яких 36,4% - 25-30 років, 18,2% - 35-40 років, 27,3% - 40-45 років, 18,2% - 45-50 років. Респонденток віком 30-35 років не виявилось. На питання про рівень освіти 90,9% відповіли, що мають вищу освіту, і тільки 9,1% - середню. Щодо сімейного стану жінки відповіли, що 63,6% - неодружені, 18,2% - одружені, і по 9,1% - або перебувають у фактичному шлюбі (спільне життя), або перебувають у відносинах.

На питання анкети щодо проблем, з якими жінки стикалися в соціумі через вибір чайлдфрі, 72,7% відповіли, що стикалися з гендерними стереотипами, тобто для жінки мати дітей – це обов'язок або мета всього життя, 63,6% - стикалися з тим, що чайлдфрі сприймається соціумом як егоїзм та безвідповідальність, 45,5% - стикалися з тим, що чайлдфрі сприймається як західний «тренд», який з часом зникне. Наочно бачимо, що тиск зі сторони соціуму на чайлдфрі-жінок все ж таки є, і більшість з ним стикається постійно (рисунок 1).

1. Оберіть проблеми, з якими Ви стикалися в соціумі через вибір чайлдфрі:

Копировать

11 ответов

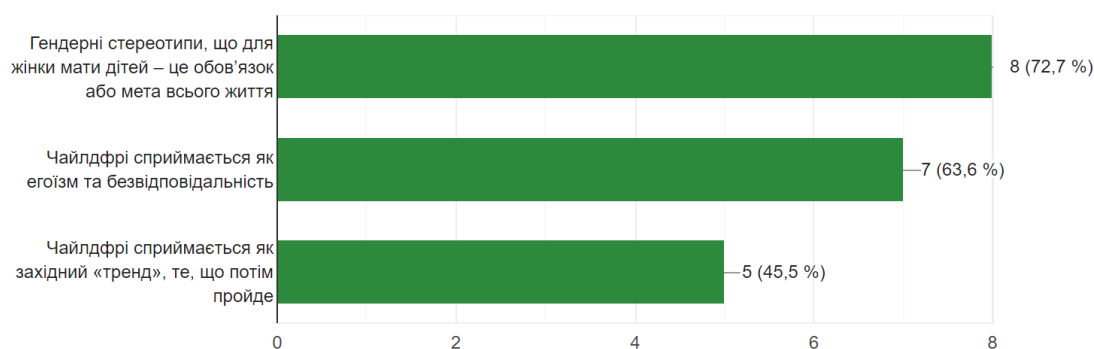

Рисунок 1. Проблеми, з якими стикаються в соціумі через вибір чайлдфрі.

Авторська розробка

На питання «Як Ви вважаєте, народження дітей має якийсь вплив на кар'єрне зростання і матеріальне становище?» 81,8% відповіли позитивно, що народження дитини впливає і на кар'єрне зростання, і на матеріальне становище, проте 18,2% було важко відповісти на це питання. На питання «Як Ви ставитеся до дітей в цілому?» 54,5% відповіли, що ставляться нейтрально, а 45,5% відповіли, що ставляться позитивно. Це свідчить про те, що в дослідженні не було чайлдхейтерів (негативне ставлення до дітей).

На питання «Як Ви думаєте, в яких умовах повинні народжуватися діти?» 72,7% відповіли, що коли пара психологічно готова до народження, 63,6% - коли є стабільне матеріальне забезпечення, 27,3% - у повній сім'ї, 18,2% - коли ти проживаєш в країні зі стійкою економікою, політикою та екологією, 9,1% - коли пара готова як психологічно, так і фінансово. Таким чином, для багатьох респонденток вирішальним є психологічна готовність пари та стабільне матеріальне забезпечення. Ніхто з респондентів не відповів, що діти повинні народжуватися у будь-яких умовах. Це є хорошим показником освіченості сучасних жінок.

На питання «Які, на Вашу думку, соціальні мотиви впливають на відмову від материнства?» 81,8% вважають, що впливає незадовільна економічна ситуація в країні, 36,4% - відсутність або недоступність якісних дитячих закладів, 27,3% - екологічні проблеми, по 18,2% - високий рівень кримінальної злочинності у країні та аномально високий чи низький рівень релігійності у країні, і по 9,1% - власний вибір не мати дітей та власна готовність до материнства. Тобто, вагомим соціальним мотивом, який впливає на відмову від материнства є незадовільна економічна ситуація у країні.

На питання «Які, на Вашу думку, особистісні мотиви впливають на відмову від материнства?» 81,8% вважають економічну стабільність, 63,6% - страх відповідальності, по 54,5% - бажання професійної реалізації та самореалізації (самовдосконалення), по 36,4% - діти як обмежувачі свободи, страх перед змінами у житті, і 9,1% обрали відповідь власний вибір.

Як бачимо за відповідями, ці два питання щодо соціальних та особистісних мотивів відмови від материнства взаємопов'язані, тобто через незадовільну економічну ситуацію в країні не має економічної стабільності у сім'ях/парах. Також більшість жінок мають бажання професійної реалізації та самореалізації як особистості в першу чергу. У багатьох присутній страх відповідальності, і через це вони свідомо відмовляються від материнства.

На питання «Чи стежите Ви ретельно за своїм тілом (фігурою) та здоров'ям?» 63,6% відповіли, що «швидше так», 36,4% відповіли, що «так», ретельно стежать. Таким чином, для жінок, які усвідомлено відмовилися від материнства є важливим стан їх тіла, фігура, здоров'я. Це є ще одним мотивом відмови від материнства, бо вагітність та пологи вносять свої корективи у тіла жінок і не всі хочуть з цим миритися.

На питання «Як Вам здається, Ваші батьки повністю реалізували себе як особистості?» думки розділилися – по 27,3% вважають «так», «швидше ні», «точно ні» і 18,2% «швидше так». Оскільки, наші батьки – це зазвичай взірць чого і яким чином треба досягнути у житті, або яких помилок треба уникати, у жінок-чайлдфрі з'являється ця потреба у самореалізації в першу чергу. Тобто, або домогтися того, чого не зуміли батьки, або тримати постійно високу планку у кар'єрі і бути ще кращими за батьків в плані самореалізації.

На питання щодо кількості дітей (братів, сестер) у батьківській сім'ї 63,6% відповіли «двоє», 18,2% – «троє», 9,1% – «єдина дитина у сім'ї» та відповідь «четверо». На питання щодо благополуччя батьківської сім'ї, 54,5% опитуваних вважають, що вирости у благополучній сім'ї, 27,3% було важко відповісти,

18,2% вважають, що вирости у неблагополучній сім'ї. Благополуччя батьківської сім'ї може відбитися у подальшому житті. Гарним є показник, що більшість опитаних жінок-чайлдфрі з благополучних сімей. Це свідчить про те, що не обов'язково жінки, які виростили з неблагополучних сімей, потім не хочуть мати дітей через неблагополуччя родини у дитинстві. Частіше всього, жінки, які усвідомлено відмовилися від материнства, з благополучних сімей з достатком.

На питання «Чи знають Ваші батьки та родичі про те, що Ви чайлдфрі?» 45,5% відповіли, що знає більша частина, 27,3% – «приблизно половина знає, половина ні», 18,2% – «ніхто з моїх друзів та близьких не знає», 9,1% – «знає менша частина». Це питання показує, що є жінки, які все ще соромляться говорити батькам та родичам про своє рішення бути чайлдфрі. На питання «Як батьки та родичі ставляться до Вашого рішення стати чайлдфрі?» 45,5% відповіли, що частина їх підтримує, а частина ні, 36,4% – «здебільшого ставляться нейтрально», по 9,1% – «більшість родичів підтримує мене» та «більшість родичів мене не підтримує». Підтримка близьких нам людей щодо рішення стати чайлдфрі дуже вагомий показник. По відповідях опитуваних бачимо, що більшості опитуваних не вистачає підтримки з боку батьків та родичів.

На питання щодо причин, через які жінки свідомо відмовилися від материнства, 90,9% респонденток відповіли, що діти вимагають великої кількості витрат часу, 72,7% вважають причиною негативну економічну ситуацію у країні, 54,5% відповіли, що діти вимагають великої кількості грошових коштів, 36,4% – «мені доведеться довго відновлювати своє тіло та фізичну форму після народження дитини», «мене лякає процес пологів», «мені здається, що батьківство, будучи незворотнім кроком, мені не сподобається», 27,3% – «мені здається неможливим зберегти незмінним той рівень емоційної та фізичної близькості з партнером після появи дитини», «світ занадто небезпечний, щоб моя дитина жила в ньому», 18,2% вважають негативний соціально-культурний простір у країні, 9,1% написали такі власні варіанти відповідей – «Я обираю себе в своєму житті. Не всі хочуть бути батьками. Це нормально», «Просто нема бажання народжувати та виховувати дитину», «Я сама до цього просто не готова» (рисунок 2).

28. Оберіть зі списку причини, через які Ви свідомо відмовилися від материнства:

Копировать

11 ответов

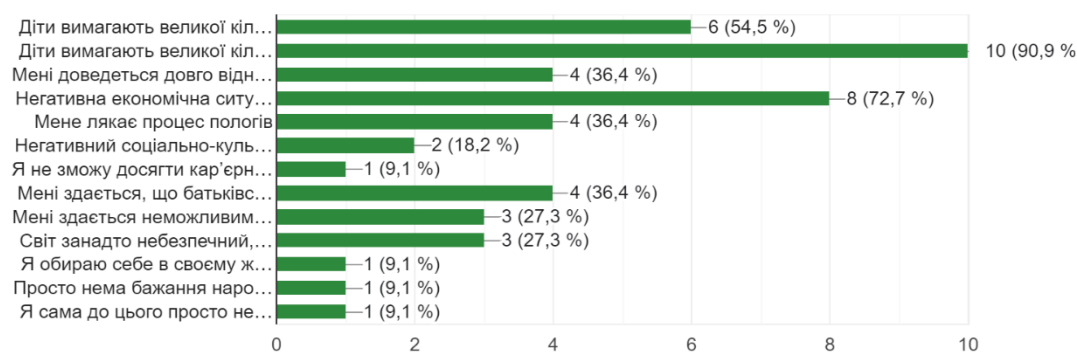

Рисунок 2. Причини, через які жінки свідомо відмовилися від материнства.

Авторська розробка

З приводу цього важливого питання бачимо, що причини відмови від материнства різні й їх досить багато. Це і економічні проблеми у країні, і соціальні, і індивідуальні, такі як, наприклад, страх, власне тіло, неготовність, утримання емоційної та фізичної близькості з партнером, обрання себе в житті як пріоритет. І найважливіше, з чим більшість жінок погоджується, це те, що діти вимагають багато часу та великої кількості грошових коштів. Для багатьох жінок-чайлдфрі час, кошти, економічна ситуація у країні - це основні причини, через які вони свідомо відмовилися від материнства.

На питання, що для жінок-чайлдфрі означає поняття «ідеальна сім'я», опитувані жінки дали такі відповіді:

1. взаєморозуміння та підтримка;
2. батько, мати, брати та сестри. Достатньо простору для кожного;
3. я не вірю, що є ідеальна сім'я. Просто є той стан, в якому усім комфортно, де всі раді бачити один одного, і з захопленням проводять час разом;
4. люди, яким добре разом, які розуміють та поважають один одного та дивляться в одному напрямку;
5. це порозуміння, вміння йти на компроміси, повага один до одного;
6. взаємна підтримка, вміння спілкуватись, якщо виникають проблеми, з мінімальним рівнем конфліктів;
7. обидва батьки мають гарну стабільну роботу та психологічний стан. Всі люблять один одного;
8. гармонічні відносини двох людей;
9. здорові психологічні відносини, спільне дозвілля, турбота, любов, підтримка, особистісні рамки, матеріальна стабільність;
10. там, де панує любов;
11. фінансово благополучна, любляча пара, яка має час та бажання займатися своїми дітьми з задоволенням.

Якщо узагальнити відповіді респондентів щодо уявлення «ідеальної сім'ї», то бачимо, що головне для багатьох це взаєморозуміння, любов, повага, підтримка, матеріальне та фінансове благополуччя у родині.

Висновки.

У статті були розглянуті різні аспекти ідеології чайлдфрі, що характеризується свідомим небажанням мати дітей, не маючи при цьому ніяких фізіологічних порушень. Такі люди понад усе цінують свободу і вважають, що і без дітей можна прожити щасливе повноцінне життя. В Україні рух чайлдфрі поки що є відносно новим явищем, який активно набирає популярності. Українські жінки часто стикаються з проблемою непорозуміння та осуду їх вибору зі сторони соціуму. Всі чинники свідомої відмови від материнства необхідно розглядати індивідуально, адже вони можуть бути обумовлені багатьма іншими причинами, захисними механізмами, за якими ховається справжня причина відмови від народження дітей. Завдяки всьому вищесказаному, можна зробити висновок, що відмова від материнства є цілком нормальним індивідуальним рішенням, яке не повинне засуджуватися суспільством, і що дітонародження не є обов'язковим для жінки.

Був представлений аналіз емпіричних даних дослідження, який дозволив

зробити певні висновки щодо психологічних механізмів усвідомленої відмови від материнства. Відповідно до отриманих результатів дослідження, можна сказати, що жінки-чайлдфрі нічим не жертвують, їм просто подобається бездітний спосіб життя. Маючи зовсім інші цінності, вони кидають виклик фундаментальним суспільним цінностям. На питання щодо значущих цінностей для жінок, які усвідомлено відмовилися від материнства, на першому місці є здоров'я, потім фінансова незалежність та самореалізація, сім'я та друзі, подорожі та відпочинок, професійне зростання, кар'єра та суспільне визнання. Для багатьох жінок, виходячи з відповідей на запитання щодо уявлення «ідеальної сім'ї», головними постають взаєморозуміння, любов, повага, підтримка, матеріальне та фінансове благополуччя у сім'ї. З приводу важливого питання щодо причин, через які жінки свідомо відмовилися від материнства бачимо, що причини різні й їх досить багато. Це і економічні проблеми у країні, а також соціальні та індивідуальні складнощі, такі як страх, власне тіло, неготовність, утримання емоційної та фізичної близькості з партнером, обрання себе в житті як пріоритет. Для багатьох українських жінок головним чинником відмови від материнства стає не егоцентризм, а страх перед фінансовими і побутовими проблемами.

Література:

1. Слюсар К. С. Чайлдфрі як виклик емпіричному мисленню // Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. № 3. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/3/8.pdf>
2. Стрельник О. (Не)батьківство як вибір : добровільна бездітність у наукових та суспільних дискусіях. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2012. URL: http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2012/2/2_2012.pdf
3. Шаповал А. «Чайлд-фрі» – новітня загроза зниження народжуваності. 2011. № 10. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2568/>
4. Шевченко Л. О., Кобікова Ю. В. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: навч. посіб. Київ, 2015. 148 с.

References.

1. Sliusar, K. S. (2020). Childfree as a challenge to empirical thinking]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 3. Retrieved from <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/3/8.pdf> [in Ukrainian].
2. Strelnyk, O. (2012). (Ne)batkivstvo yak vybir: dobrovilna bezditnist u naukovykh ta suspilnykh dyskusiiakh [(Non)parenthood as a choice: voluntary childlessness in scientific and social debates]. *Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichniy instytut»*. Retrieved from http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2012/2/2_2012.pdf [in Ukrainian].
3. Shapoval, A. (2011). «Child-free» – novitnia zahroza znyzhennia narodzhuvanosti [“Child-free” is the newest threat to declining birth rates]. Retrieved from <https://veche.kiev.ua/journal/2568/> [in Ukrainian].
4. Shevchenko, L. O., Kobikova, Yu. V. (2015). *Hender u psykholohichnykh ta sotsiolohichnykh doslidzhenniakh: navch. posib* [Gender in psychological and sociological research: teaching manual]. Kyiv. 148 p. [in Ukrainian].

Abstract. The article includes an analysis of the results of empirical study to identify psychological mechanisms of voluntarily childless women in Ukraine, indicating the psychological mechanisms of women who consciously rejected motherhood. In the first part of this article discussed various aspects of the ideology of childfree, which is characterized by a conscious unwillingness to have children, without having any physiological disorders. It is also emphasized that in Ukraine the childfree movement is still a relatively new phenomenon that is actively gaining popularity. Ukrainian women often face the problem of misunderstanding and condemnation of their choices by society. The main contribution of the author is that in the second part of the article presented an analysis of empirical research data based on the author's questionnaire, which made it possible to draw certain conclusions about the psychological mechanisms of conscious rejection of motherhood.

Key words: childfree, voluntary childlessness, conscious rejection of motherhood, life priorities and values, motives and psychological mechanisms.

Науковий керівник: канд.пед.н., доц. Тодорцева Ю.В.

Статтю надіслано: 21.01.2023 р.

© Арнаут О.О.

PROBLEM OF ALTRUISM MANIFESTATION AND ANTI-SOCIAL BEHAVIOUR BY YOUNG PEOPLE IN MODERN SOCIETY

Spytska Liana

*Full Doctor in Psychology, Professor
Professor at the Department of Practical Psychology and Social Work
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine
ORCID: 0000-0002-9004-727X*

Annotation. *Under the influence of a society other people and interaction with them, specific standards of behaviour are formed and a person evaluates others with the help of those standards. But communication between members of the same group who are in the same situation can vary significantly. These differences testify to individual and psychological together with personal peculiarities of group members, that is, each individual in particular.*

Keywords: *altruism, anti-social behaviour, young people, modern society, deviant behaviour.*

Introduction.

Nature of altruistic relationship is of dual character, at the same time inborn inclinations to altruistic acts for the formation as quality of altruistic relationship should be realized together with educational influence and self-educational process in particular. American psychologist B. Skinner has concluded that we respect people for their good deeds only when cannot explain them. We explain to ourselves the actions of these people by their internal dispositions, only when we lack external explanations. When external reasons are obvious, we proceed from personality traits but external reasons.

Here is the list of reasons for altruistic actions:

1. Moral reasons – desire to act in accordance with universal human values (UHV) and indifference to others;
2. Cognitive reasons – desire to know people better;
3. Social reasons – to become a society member;
4. Career considerations – to gain the experience and contacts necessary for further career growth;
5. Self-protection– escape from problems or desire to get rid of guilt;
6. Raising self-esteem – strengthening the sense of self-confidence and self-esteem.

The following features of altruistic behaviour can be distinguished at present:

- Voluntary actions as a manifestation of one's own will, but not the result of external factors influence;
- Selflessness;
- Desire to create benefits for others through one's own humanistic beliefs;
- emotional perception of people through compassion, sympathy, willingness to help;
- Sociality of actions;
- Dedication.

It is worth noting that manifestations of altruism are characterized by the following features: selflessness – lack of personal gain, ability to bring good and benefit to people; priority –priority of interests and needs of another person over one's

own; sacrifice – readiness to dedication; voluntariness – actions that are carried out of one's own desire, without coercion, out of good will; satisfaction – feeling of joy from helping others; responsibility – willingness to take responsibility for one's own actions.

Main text.

Under the influence of a society other people and interaction with them, specific standards of behaviour are formed and a person evaluates others with the help of those standards. But communication between members of the same group who are in the same situation can vary significantly. These differences testify to individual and psychological together with personal peculiarities of group members, that is, each individual in particular.

Anti-social (delinquent) behaviour as a social phenomenon in crisis periods *becomes a burning issue*, since the violation of social and legal norms is one's reaction in social maladjustment situation, if he does not see another opportunity to meet his own needs. Anti-sociality is characterized by being an exceptional case out of social interaction, since one's behaviour violates social norms and is socially unacceptable. The instability in society development and individual characteristics of human development create very different lines of social behaviour.

There are a plenty of social deviations reasons and they are diverse. Naturally, all of them are modified in the process of society development, but the main source of deviations is social inequality (different possibilities to meeting the needs). This phenomenon is objective and common for a human society. Thus it should be kept in mind that one of criteria for progressive development is differentiation, which causes conflicts and deviations. It is no coincidence that now consciousness of modern youth is characterized as "split consciousness". Crisis phenomena of the political, economic and social nature significantly affect youth legal consciousness, causing various types of its deformation. [1]

Deformations of legal awareness are distortions of the form and content of legal attitudes, skills and habits at the institutional and non-institutional levels, which is reflected primarily in the activities and discursive practices carried out by the subjects of legal relations, as well as means of resolving conflict situations stereotyped among general population. The personality is not only the object of social environment influence, but also its permanent subject. Thus, personality occupies a central place in the cause-and-effect chain: social reasons of deviant behaviour – personality – deviant behaviour. There are several types of legal awareness deformations: legal nihilism, legal idealism (romanticism), legal infantilism, legal dilettantism, and legal demagoguery.

Legal infantilism to some extent is common for youth. It is characterized by poor legal knowledge together with firm confidence in its proper level. It is bordered by legal dilettantism, that is, in general, a frivolous attitude to the law when obtaining superficial, haphazard legal knowledge. The most dangerous type of legal awareness deformation among youth is legal nihilism, which is manifested in an indifferent, dismissive or negative and denying attitude to law and order. Deviantism in its acute form can be manifested in crimes that encroach on social and political foundations of a society, its citizens' safety and welfare. Growth of crime rate becomes the biggest threat for stability and safety of a society and personality.

Manifestation of *anti-socialization is deviant behaviour* which is the system of actions that deviate and differ from the generally accepted standards of a society in the field of law, culture or morality. The main types of deviant behaviour include crime and immorality. The connection between the two lies in the fact that illegal behaviour (sexual promiscuity, binge drinking, etc.) comes before a crime is committed. When anti-social acts threaten a society and are punished in criminal proceedings, they are called crimes and, accordingly, it is said about criminal behaviour and identity of an offender, that is, a subject who committed a crime and is found guilty during the trial.

Thus, social behaviour that does not meet social norms is called anti-social. Such behaviour can be divided into three types: immoral – violation of moral norms and rules of human cohabitation; illegal – violations and offences, which are to be punished for, but not in accordance with criminal law; criminal – violation of criminal law.

Delinquent behaviour (borrowed from Latin “delinquenta” – sin, misconduct, offense; delinquens – offender, criminal, rebel) is a type of socially unacceptable behaviour that includes types of deviations from the norm: anti-sociality. [2]

Anti-sociality is characterized by being an exceptional case out of social interaction, since one’s behaviour violates social norms and is socially unacceptable. Anti-sociality is manifested by the lack of individual’s sensitivity to social customs. This type of deviation is dangerous, since it can potentially cause more damage to a group or society as a whole.

Anti-social illegal behaviour is associated with the following defects in socialization:

- 1) Defects in organization of education, leading to development of anti-social orientation and motivation;
- 2) Defects in understanding and fulfilment of social roles that cause their denial, misunderstanding of their social significance or deviation of their fulfilment;
- 3) Defects in the communication system;
- 4) Defects of personal social experience caused by mistakes made in education, specifics in communication (for example, family communication), acquiring norms of anti-social behaviour as negative models for identification;
- 5) defects of social control which depend on activities of family, educational and work establishments, law enforcement agencies which are not effective enough;
- 6) Defects of social adaptation reflecting in particular migration and urbanization processes.

Therefore, here is the list of reasons of anti-social behaviour:

– Ideological determination of anti-social behaviour. Ideological determinants belong to the spiritual sphere of a society. The contradictions between the dominant culture in the society and various delinquent subcultures such as criminal subculture, prison subculture and other are becoming deeper and deeper at the present stage. The criminogenic factor arising from popular culture is propaganda of outright violence, cruelty, bullying a person, deceit as norms of behaviour. The promotion of negative stereotypes of behaviour, which has flooded the media, leads to their assimilation by some people, who subsequently implement them into real life. Marginalization of a society, maladjustment of a significant part of individuals: the number of deviants depends on the social composition of youth; its structure determines the abstract

possibility of deviant actions carried out by certain social groups. The "deviant potential" of youth and society as a whole is quite high, which is explained by peculiarities of the social structure of youth as a social community.

- The loss of moral and value orientations occurs when there is no division into moral and immoral, socially approved and socially unacceptable allowed and prohibited. In this case, a moral crisis occurs, and an individual becomes a victim of permissiveness. Deformation of value orientations leads to deformation of social institutions, ignorance of certain social norms, deformation of relationships between people, and a wide distribution of values referent for an individual of a small group. The state should not only declare, but also educate the spirituality of its people, which includes obtaining a full-fledged education and profession; inoculation of general culture, moral values developed by mankind, that is, all that makes a person a citizen, an active participant of the social processes.

- Social determinants of offenses in the state. Social inequality of society members is the most important social determinant of offenses. Urbanization, internal migration of population, and an unequal position of women in the society also have a negative impact. Computer crimes, environmental pollution, circulation of radioactive materials, and money counterfeiting are becoming widespread. All these generally create social tensions in people's relationships.

- Economic factor influencing anti-social actions carried out by individuals. High economic determination of offenses is common for the economic factor. Many people who are considered to be of working age are actually on long-term unpaid vacations or work part-time. A significant part of population have informal work or live already "at the bottom" of a society (vagrants, alcoholics, drug addicts).

- Family educational potential in today's conditions. Influence of parents' behaviour is the most meaningful for a child among other reasons causing pedagogic neglect. The reasons for deviations in family education are the following: a) hypertrophy of a sphere of parental feelings; b) perception of a teenager or adolescent as a small child; c) lack of parental confidence in education; d) a phobia of losing a child; e) underdevelopment of parental feelings; f) parental projection of own undesirable qualities on their children; g) a conflict between parents on their child's education; g) a shift in parents' attitudes depending on sex of their child.

- Influence on offences committed in the society by the state policy aimed at educational sphere. Social, economic and political processes that take place in our society cannot but affect offenses committed. In modern conditions of our society development, there are objective contradictions in the sphere of social development; struggle between the new and old standards; dealing with elements of stagnation, bureaucratic leadership style, deformation of processes.

- Negative interaction between an individual and environment as one of the reasons of anti-social manifestations of behaviour. The influence of social environment is of actualized nature, since a person interacts with it at this moment. Of course, social environment affects a person not only immediately before any act carried out, it also had its influence in the past, forming one's personality. This is the difference between a specific life situation (occurring in the present) and the conditions for personality formation (taken place in the past). In addition, the gap between a social status of an

individual and his social expectations is widespread in the society (when a person has not found a worthy use of his abilities on the professional/ cultural level); destruction of ideals and values, feeling of the meaninglessness of one's life sometimes leads to a suicide.

Conclusions.

Therefore, forms of deviation manifestation depend on economic, social, demographic, cultural and many other factors. This problem has become particularly acute in the society, where all spheres of public life undergo serious changes; there is a devaluation of the previous behaviour norms. The established before methods of activity do not bring the desired results. The inconsistency between expectation and reality increases tension in the society and willingness of a person to change the model of his behaviour, to go beyond the norm established. Today, a new social type of reliable personality among the youth is introduced into the historical arena: this is an economic, apolitical, aggressively restrained person that is ready to act in accordance with a situation; recognizes the importance of family, native culture, the value of education, etc. In general, the youth value structure is characterized by a sharp increase in individual values, an active surge in the interest in public life. In order to reduce deviations in the youth environment, a society must strictly follow personal development laws, otherwise it is impossible to eliminate certain types of deviant behaviour or block external factors.

References:

1. Stoliarenko O.B. Personality Psychology: manual. Kyiv, 2020. P. 280.
2. Tytarenko T.M. Modern Personality Psychology: manual. Kyiv, 2019. P. 372.

УДК 821.161

UPDATE OF THE CONCEPT OF DECOLONIZED CONSCIOUSNESS OF THE UKRAINIAN WRITER AGAINST THE BACKGROUND OF CONTEMPORARY REALITIES

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ ДЕКОЛОНІЗОВАНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА НА ТЛІ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Vekua O.V./ Векуа О.В.

c.of.philol.s.as.prof. /канд.філолог.н.,доц.

Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Volodymyrska, 68

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Володимирська, 68

Анотація. В роботі розглядаються ключові аспекти студійованої проблеми: художня репрезентація індивідуальної (творчої) національної свідомості та свідомості провідних (елітних) духовно-освітніх середовищ в українській ліриці XIX – поч. XXI ст.; кореляція національної свідомості та синергетика національної ідентичності у контексті суспільно-політичного протистояння і підпорядкування; суспільно-історичні умови та ідейно-філософські засади рецепції художніх систем в діячості (XIX – поч. XXI ст.) та втілення їх у авторському тексті; вибір мови як культурно-політичного вектора розвитку суспільства; провідна роль освітньої еліти українського соціуму, зокрема майстрів художнього слова. Актуальність пропонованого дослідження мотивована також тим, що сучасна українська свідомість продовжує існувати в імперських вимірах, а такий стан речей потребує нового ставлення до колонізаційних процесів, що вкотре стають українською реальністю.

Об'єктом дослідження пропонованої роботи стали ліричні тексти українських авторів XIX – поч. XXI ст., у яких на ідейному, образному, зображально-виражальному рівнях знайшли втілення концепти деколонізованої свідомості, що увиразнюють процеси формування, визрівання та ствердження національної ідентичності у вимірах індивідуальної творчої свідомості. До аналізу залучені твори як відомих, так і маловідомих поетів означеного періоду, що дозволило увиразнити прояв національної ідеї, що, визріваючи в надрах колективної свідомості, набувала яскравих форм у індивідуальній творчості багатьох митців, стаючи чинником деколонізації свідомості.

Ключові слова: Творчість, ідентифікація, національна свідомість, творча інтерпретація

Вступ.

За М. Максимовичем, ментальність українця – це шлях метаморфоз: „В українця відгукується дух древнього землероба, праця якого перервана війною; він втягнений у війну і на війні він змужнів та став воїном” [2, с.555]. Власна філософія робить національну культуру артикульованою через закріплену словом пам'ять: саме в такому розумінні красне письменство кожної доби перебирає на себе функцію філософських рефлексій. Пласти української культурної спадщини ніби не існували для української етичної, естетичної свідомості, тобто випали з історичного процесу, спричинивши „відчуження культури від її історичної дійсності”. Оскільки художнє мислення, на відміну від понятійного, „непряме”, то образ завжди багатозначний, і в контексті іншого часу постає з іншим значенням. Таким чином, без комплементарної критики, теоретичного дослідження письменник-інтелектуал приречений залишатися герметичним, проте критика презентує його думку не як гасло, а як пізнавальний шлях душі до екзистенційної істини. Без інтерпретації твір залишається в своєму

часі, перестаючи працювати на тяглість традиції, не потрапляючи в коло загальнолюдських надбань. Р. Барт цілком слушно твердив, що завдання критики – „пригнати мову своєї доби до мови авторової доби”, бо лише в такий спосіб твір „невпинно актуалізується“, тобто „живе” в історично-культурному процесі.

Українські митці у часовому вимірі XIX – поч.XXI ст. демонстрували майстер-клас ширості – того, що ми втрачаємо в гонитві за суєтою життя. На цьому часовому відтинку середовище не завжди працювало на те, аби мати можливість втілювати свою українськість. Переоцінка суспільних вартостей, утверджуваних десятиліттями монопольного панування офіційної ідеології кінця XIX – початку XX ст. засвідчила, що гуманістично-екзистенційна проблематика є основою генетичного коду української філософської культури, а „екзистенційно-особистісна поліфонічність світобачення – провідна у структурі української духовності” [4, с.15].

Сучасні літературознавці наголошують на тому, що текст не живе фізичними вимірами часу, він триває у часі, бо найпотужніші виміри нації – духовні. Також для творчих особистостей, що формували духовну парадигму своєї нації впродовж окресленого періоду, існували дві фундаментальні речі, що давали духовну силу – фольклор та етнографія. Первинність духовних опор засвідчують громадівці (П. Чубинський, П. Житецький, В. Антонович, М. Драгоманов), які забезпечуючи свій шмат роботи, прокладали ґрунт поколінню 20-30-х років XX ст. Поколінню, яке вже політично структуризувалося, яке, власне, розстріляли, проте інтелектуальна потуга розстріляного покоління була настільки сильною, що на цьому ґрунті викристалізувалося покоління шістдесятників, яке, своєю чергою, руйнуючи тоталітарну систему, підготувало Майдан Гідності 2014 року.

І П. Чубинський, і М. Драгоманов, і В. Антонович, і П. Житецький деколонізували свідомість українця у можливий їм спосіб – власними інтелектуальними здобутками, досліджуючи духовні основи нації – українську літературу, культуру, історію, мову. „Київ, один з найстаріших культурних центрів України, давно вже був осередком національного українського руху, де залишалися живими кращі традиції Кирило-Методіївських братчиків та поволі вироблялася й оформлялася ідеологія нових поколінь української громади. На 70-ті роки XIX ст. припадає розквіт т.зв. українофільського руху в Києві, що нерозривно пов’язаний з іменами М. Драгоманова, В. Антоновича, П. Чубинського, П. Житецького, М. Лисенка та багатьох інших; з великим науковим і національним піднесенням проходить III Археологічний з’їзд (1874 р.), дедалі більше друкується українських книжок, що несуть з собою українські ідеї та вчать українського слова. Свій вплив на громадську думку київські українофіли починають провадити навіть через пресу (“Кієвскій Телеграфъ”)” [1, с.76]. Водночас, традиції українофілів уже не були актуальними для товариства „Братство Тарасівців” (1891 р.), до якого, крім автора теоретичного обґрунтування концепції українського націоналізму М. Міхновського, належали також І. Липа, Б. Грінченко, М. Коцюбинський, М. Кононенко, В. Шемет, В. Самійленко, М. Вороний. “Тарасівці” називали себе свідомими українцями,

відкидаючи досить розмиті концепції українофілів. „Братство Тарасівців” було продовженням лінії Кирило-Методіївського братства. Основна перешкода на шляху природного поширення власної мови, літератури і культури крилася у колонізованому мисленні (внаслідок бруталного зовнішнього втручання). Саме такий колонізований розум у другій пол. XIX ст. породив в Україні теорію, мови і літератури для хатнього вжитку”.

Означення, а відтак, розуміння неперебутності питомої мови ставить перед дослідником ланцюг проблем позамовного і позалітературного характеру – від суспільно-політичних, суспільно-психологічних до ідейно-філософських, часто названих “духом часу”, що ми і прагнемо дослідити.

В оцінці XIX – поч. XXI ст. як етапів розвитку української літератури виходимо із розуміння закономірностей розвитку літератури і мистецтва як іманентного процесу, притаманного одній із галузей духовно-практичної діяльності людей. Безперечно, цей процес тісно пов’язаний із суспільним розвитком, але не інтегрується ним. Таке означало б втрату специфіки цієї галузі духовно-практичної діяльності.

Основний текст.

З метою формування цілісного уявлення про особливості репрезентації в українській ліриці деколонізованої свідомості, у дослідженні здійснено спробу аналізу різних ідейно-тематичних пластів поезії (громадянська, філософська, історична, інтимна, пейзажна). Такий підхід дав можливість увиразнити актуальність проблеми пошуку національної ідентичності, потребу її загострення, ословлення, творчої інтерпретації, що стало особливо важливим в умовах боротьби з колоніальною свідомістю зброєю слова.

У силу складних суспільно-політичних обставин, автори, котрі в художній формі утверджували деколонізацію світосприйняття, залишалися недостатньо осмисленими в аспекті означеної проблеми, проте їхні постаті й творчість засвідчують, що прагнення до свободи, національного самоствердження, знищення тиску імперії у всіх сферах творчого та суспільного життя залишалися пріоритетними.

З огляду на багатоплановість об’єкта та предмета дослідження, виокремимо низку провідних вчених, які акцентували свою увагу на характерних сегментах досліджуваної проблематики: І. Франко, М. Євшан, В. Барка, М. Грушевський, Д. Донцов, О. Дей, С. Барабаш, М. Жулинський, Г. Сивокінь, А. Гуляк, Н. Гаєвська, Я. Гарасим, Г. Семенюк, І. Денисюк, Ю. Ковалів, О. Івановська, Ю. Шерех та ін. *Теоретико-методологічною основою* стали праці українських та зарубіжних учених: В. Моренця, М. Ільницького, В. Панченка, І. Приліпко, О. Юрчук, Т. Гундорової, М. Рябчука, М. Шкандрія, Е. Томпсон, А. Матусяк, Є. Сверстюка, І. Дзюби, О. Пахльовської, Е. Соловей, Д. Гусара-Струка, М. Наєнка, М. Коцюбинської, М. Павлишина, Б. Рубчака, Т. Салиги, О. Гнатюк, Ю. Шевельова; філософські праці Г. Сковороди, А. Камю, Ф. Ніцше, К.-Г. Юнга, К. Ясперса, М. Хайдеггера. Дослідження також базувалося на теоретичних працях з питань міжетекстових зв’язків М. Бахтіна, О. Потебні, Ю. Крістевої, О. Астаф’єва та ін. Виокремимо низку дослідників із суміжних галузей, без яких неможливо трактування літературознавчого об’єкта з погляду деколонізації

свідомості. Йдеться про праці М. Шлемкевича, В. Липинського, О. Забужко, Л. Челідзе, В. Жаботинського, Я. Коллара, Л. Плюща, Д. Чижевського, В. Шевчука, М. Сулими, І. Ісіченка.

Наукова новизна досліджуваної теми зумовлена спрямованістю на осмислення процесу зміни авторської художньої свідомості на тлі суспільних, філософських, психологічних, етнічних залежностей; спробою сформувати цілісне уявлення про особливості художнього втілення процесу деколонізації свідомості у поетичних творах різних тематичних і стильових груп.

Пропонована праця є першою спробою дослідження деколонізації художньої свідомості в українській ліриці XIX – поч. XXI ст. у контексті національної (етнічної) світоглядної системи елітарних духовно-освітніх середовищ, письменницьких кіл та особистісних творчих доль. Водночас багато вчених у різні часи принагідно чи з погляду різних предметів (філософії, наприклад) порушували зазначену тему, не пропонуючи цілісної студії. Багатогранність цієї проблематики зумовлена тим, що вона перебуває на межі літературознавства, історії, філософії, соціології, історії літературної мови. Нас цікавлять детерміновані зв'язки між історичними подіями, зміни світоглядних і художніх систем, трансформація фактів історії суспільства в контексті еволюції творчої свідомості. Простеження зміни мислення творчої індивідуальності у динаміці ідейно-філософських епох та світоглядних картин дозволить сформувати уявлення про формування національної ідентичності як ключового чинника деколонізації творчої свідомості.

Суб'єктом літературного процесу досліджуваного нами періоду виступає художня свідомість, її формування, зміни, власне, мотиви цих змін. Поезія як об'єкт дослідження визначеного періоду обрана як демонстрація найбільш суб'єктивного світу творчої індивідуальності. Крім того, що поезія обмежувала повзучу мораль „людини-отари” і забезпечувала потребу суспільної свідомості у нетлінних вартостях, вона, по суті, стала мапою зміни свідомості творчої особистості з найтоншими, чуттєвими виявами закодованої етичної енергії. У цьому контексті актуальними залишаються слова І. Франка: „[...] нова українська література, за взірцем усіх новоевропейських літератур заснована на принципі індивідуальності, вважала поетичну творчість за один із найвищих і найкращих проявів людської індивідуальності, й власне з того принципу черпала свою силу, різноманітність та індивідуальність” [7, с. 47].

Чи не з іманентно-наявного психологічного роздвоєння „імпресіонізму – експресіонізму” виникла доктрина Д. Донцова – „між настроями мирної хліборобської душі і добою, що жадала появи людини не плуга, а меча”. Те вольове начало в українській культурі, про яке мріяв Д. Донцов, втілювалося в поезії Лесі Українки, Олени Теліги, Олега Ольжича та Євгена Маланюка. І тепер ми підходимо до принципово важливого питання визначальних критеріїв українського літературного процесу. Розуміння неприродності його в суспільно-політичному становищі, що склалося, ніби витало в повітрі. Формулює чи не вперше ознаки цієї неприродності Д. Донцов: окупація України чужорідним елементом, що уможливила формування поневоленого (колонізованого) розуму її інтелектуально-духовних середовищ. Більше того, ще 1910 р. Д. Донцов

формулює тезу про споживацьке (матеріальне) суспільство, яке сьогодні активно обговорюється, і підсумовує, що сформувала це суспільство соціалістична (ліберальна) ідеологія. Аналізуючи суспільний стан 1906 р., Д. Донцов прийшов до розуміння того, що „кожен російський ідеологічний табір – ліберали, соціал-демократи, монархісти, консерватори – просякнутий шовіністичною ненавистю до всього українського” [7, с. 321]. Окупація була направлена на те, щоб вичавити людське з людини, а також позбавити її будь-яких національних та ментальних рис. Навіть дуже обдаровану, дуже світлу, дуже талановиту творчу особистість можна зламати і пристосувати її під певну систему. Поет і філософ нашої сучасності – Ліна Костенко – більш нещадно і жорстко визначає конформістський стиль сприйняття суспільного тла: „ушкоджений тоталітаризмом адаптований розум. Це ще гірше, ніж поневолений. Бо, за словами Ніцше, ув’язнений поневолений розум хоч стрепенеться і вдариться крилами об ґрати. А адаптований розум не здатний до ривка, він до всього швидко звикає і не реагує навіть на подразнення” [7, с.1].

Висновки.

Творчість як суспільна цінність криє в собі потужну потенцію актуалізації енергії національного світопочування й світомислення в новочасних контекстах, включаючись у процес налагоджування рятівних етично-естетичних програм національного порятунку. Українська культура сьогодні повертає своєму народові ціннісні орієнтири, котрих він був позбавлений протягом століть перебування у стані недержавності та повного вилючення із власного історичного контексту.

Проходження української культури крізь обшири власної історії з її „вершинами і низинами”, художнє осмислення цього незглибимого спадку лягає в основу процесу самооновлення незакріпаченої свідомості українців. Саме літературі з її розгорнутими у часі культурними цитатами належало творити ті захисні моделі, філософія яких має силу „пересотворювати” національну психологію.

Аби досягнути невовлими таємниці буття рідного народу в космічному хронотопі та в кожному дні, треба читати його великих поетів. Бо „справжній поет не проживає час: це сам час живе, пульсує, проміниться в його слові. А митець постійно долає межі свого екзистенційного життєпростору, розгортаючи власний індивідуальний час у всіх його мислимих і незбагнених вимірах” [7, с. 5].

І. Франко ставив перед критикою і сам дотримувався положень – розглядати твори в „органічному зв’язку з тим ґрунтом, з якого і для якого ті твори вирости”. Цікаво, що М. Легкий, акцентуючи увагу на еволюції творчості самого І. Франка, стверджує, що в його художньому доробку кінця століття домінувала модерністська естетика. Й, конкретизуючи свою думку, називає такі найосновніші риси естетики письменника, як містицизм, інтерес до ірреального, фантастичного, трансцендентного, акцентує в них постатей, засобів імпресіоністичної поезії [1, с.87–92]. Поділяючи слушні спостереження М. Легкого, водночас необхідно зазначити, що модерністська естетика І. Франка підпорядкована уважному вивченню психіки людини – аж до підсвідомості.

„Кожний (літературний) напрям добрий, коли його репрезентанти – справдішні і живучі таланти” [1, с. 48], – писав І. Франко. Відтак, його думку, саме рівень обдарованості забезпечує успішність „перебування” письменника в тій чи іншій літературній школі, яка дає йому переважно тільки форму, метод спостереження дійсності. А „зміст, дух, думку автор мусить внести сам, і лише ці чинники свідчать про його талант і вартість”. Українських поетів, безперечно, можна віднести до сповідувачів тих ідей, яким Карл Попер присвятив свою книгу „Злиденність історизму”: „Пам’яті незчисленних чоловіків і жінок всіх переконань, націй і рас, що стали жертвами фашистської та комуністичної віри в Незмінні Закони Історичної Необхідності”.

Думка сучасного дослідника історії мови Ірини Фаріон видалася нам слушною у контексті розуміння важливості пізнання питомого минулого для формування постколоніальної свідомості: „Пізнання минулого – це не лише один із способів об’єктивної оцінки теперішніх соціолінгвістичних явищ, але й наукове моделювання майбутнього. Такий діахронний комплексний аналіз продукуватиме зміни стереотипів у площину фундаментальної передумови існування етносу, нації та самостійної деколонізованої держави” [1, с. 10].

Відтак, у сучасному контексті проблема деколонізації свідомості не лише не втрачає своєї актуальності, а й набуває особливої гостроти.

Література:

1. Луцак С. Ефективність бінарного принципу домінанти у дослідженні закономірностей самоорганізації художньо-естетичної цілості / С. Луцак // Наукові записки Тернопільського НПУ імені В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2009. – Вип. 27. – С. 290–296.
2. Максимович М. Песнь о полку Игореве / М. Максимович // Собр. соч. М. Максимовича: В 3-х тт. – К., 1876. – Т. 3. – 555 с.
3. Мала енциклопедія етнодержавства / НАН України. Ін-т держави і права імені В.М. Корецького. – К.: Довіра, Генеза, 1996. – 69 с.
4. Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу / Є. Маланюк. – К.: Дніпро, 1997. – 430 с.
5. Маланюк Є. Поезії / Є. Маланюк. – Львів: УПІ імені Івана Федорова, 1992. – 686 с.
6. Мамардашвили М. Как я понимаю философию. Сб. ст. / М. Мамардашвили. – М.: Прогресс, 1990. – 365 с.
7. Мацюк Г. До витоків соціолінгвістики: монографія / Г. Мацюк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2008. – 432 с.

Abstract. The work examines the key aspects of the studied problem: the artistic representation of individual (creative) national consciousness and the consciousness of the leading (elite) spiritual and educational circles in Ukrainian poetry of the 19th century - the beginning of 21st century; correlation of national consciousness and synergy of national identity in the context of socio-political confrontation and subordination; socio-historical conditions and ideological and philosophical principles of reception of artistic systems in diachrony (XIX - beginning of XXI centuries) and their embodiment in the author's text.

Key words. Creativity, identification, national consciousness, creative interpretation

УДК 398.831

**THE INFLUENCE OF A LULLABY SONG ON A CHILD'S
CONSCIOUSNESS AND CONSCIOUSNESS.
ONEIRIC AND APOTROPEIC FUNCTIONS
ВПЛИВ КОЛИСКОВОЇ ПІСНІ НА СВІДОМІСТЬ І ПІДСВІДОМІСТЬ ДИТИНИ.
ОНІРИЧНА ТА АПОТРОПЕЇЧНА ФУНКЦІЇ**

Marchun O.V./ Марчун О.В.*c. philol.s., as.prof. / к.філол.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-7272-7773

*Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Volodymyrska, 60, 01033**Київський національний університет імені Тараса Шевченка,**Київ, Володимирська, 60, 01033*

Анотація. У статті представлені результати дослідження текстів колискових пісень які мають особливий вплив на свідомість та підсвідомість дитини. Колискова пісня є жанром народної родинної лірики, багатой на образність та різноманіття мотивів, що яскраво проаналізовано автором статті на прикладах сучасних колискових пісень, які побутують серед українців. Запропоновано класифікацію мотивів колискових пісень за групами, та виявлено особливості прояву функцій колискових пісень, а саме оніричної та апотропеїчної. У дослідженні зроблено висновок, що традиційний незмінний сенс, виражений в образах і словесних колискових формулах, має загальнолюдську цінність і глибоко проникає в культуру.

Ключові слова: фольклор, фольклорний жанр, дитячий фольклор, колискова пісня, онірична функція, апотропеїчна функція, мотив, образ.

Вступ.

Дуже часто музику порівнюють з магією, і однією з її чарівних властивостей є можливість повертати людину в минуле. Спостерігаючи у фільмах спогади про дитинство, ми можемо почути колискову як саундтрек. Якщо не вдається згадати слів, то ліричні мелодії завжди лунають у пам'яті, не даючи забувати про батьківську ніжність, турботу та любов.

Колискова пісня – ліричний жанр народної поезії, найдавніший жанр фольклору, за універсальністю мови, зумовленістю манери та ситуації виконання, за набором образів та символів займає особливе місце в культурі.

У 2021 році Інститутом іноземних мов Токіо запущено проект «Соціолінгвістичне дослідження мов спадщини та етнічної ідентичності мігрантів», спрямований на вивчення лінгвістичної освіти та формування етнічної ідентичності. Досліджуючи іммігрантські спільноти в Азії, Океанії, Європі та Америці, керівники проекту мають намір виявити фактори, що впливають на збереження та підтримку мігрантами мови та культури своєї рідної країни, незважаючи на зміну поколінь або асиміляцію в вербальних моделях приймаючої країни [1].

У нашому дослідженні колискова пісня – явище особливого пісенного ліричного жанру, популярної народної поезії. Об'єднавши власне колискові сюжетно-побутові пісні, а потім розділивши всі колискові на пісні, що виконуються дорослим для дитини та дитиною для себе.

В останні роки дослідники досить часто зверталися до вивчення поетичних та невербальних засобів колискових, тоді як функціональному навантаженню

жанру не приділяється належної уваги. Функціональний підхід у лінгвістиці стверджує залежність словесної форми від функції, що дозволяє пояснити мовні явища виходячи з їхнього призначення. У функціях колискових пісень проявляється їх ціннісний зміст і традиційний незмінний зміст. Безперечно, що першою та основною функцією колискової пісні є функції заспокоєння та засинання. У роботах з вивчення педагогічного потенціалу колискових виділяються виховна, пізнавальна, естетична, оздоровча, функції, а мета цієї статті зосередитися та проаналізувати оніричну та апотропеїчну функції.

Основний текст.

Записи й дослідження української колискової пісні мають давню традицію – від перших записів «Русалки Дністрової» (1837) до сучасних досліджень В. Бойка, Г. Довженок, В. Головіна, Т. Дмитрієвої, Т. Шумади, О. Федаса тощо. Так, в українській філологічній науці ще в романтичний період, тобто у перших десятиліттях ХІХ ст., зародилися наукові ідеї, які за своїм семантичним наповненням відповідають загальноєвропейським культурно-історичним вимогам, а інколи й перевершують їх, що свідчить про видатні заслуги українських фольклористів та етнографів на терені вивчення скарбниць народної мудрості. Найвидатнішими виразниками цих ідей уже були відомі українські фольклористи-етнографи М. Максимович, О. Бодянський, П. Куліш і М. Костомаров, М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький, О. Шухевич.

1849 р. М. Максимович видав збірку, у якій чи не вперше вмістив 20 зразків колисанок із зауваженням, що вони «уперше западають в душу немовляти і надають їй першого музичного настрою. Деякі з цих пісень можна визнати безпосереднім вираженням самої матері, інші складені нянями» [8]. Ураховуючи, що збірка складалася із двох частин: «Українські думи» та «Пісні колискові та материнські», можна зробити висновок, що й атрибуція колискових пісень як окремого жанру фольклору (щоправда, не з'ясовано, якого – родинно-побутового чи дитячого) належить саме М. Максимовичу.

М. Левицький присвятив одну зі своїх праць (1888) такому феномену дитячого фольклору, як т. зв. смертні колискові пісні, які вважав свідченням первинного народного раціоналізму та служили аргументом на користь відсутності в селянства морально-етичних норм. Відкидаючи такий погляд, М. Левицький пише: «Що народ любить і цінує дітей – це вже доводиться тим, що він присвятив їм цілу особливу поезію». Зібраний матеріал (15 колискових) дав йому змогу зробити полемічний висновок: «Якби хтось із здивованих культурних людей хоча б на нетривалий час спробував би, як зветься, влізти в мужицьку шкуру, то легко переконався б, що треба ще дивуватися, як незначно грубий селянин при таких неможливих обставинах життя непереборною силою наявних економічних відносин: безграмотність, «темнота», із року в рік – із дня на день недоїдання й недосипання, а до того ж каторжна праця..., – праця через силу, яка підточує організм і тому доводить нервову систему до найвищого ступеня напруги й не дає частіше за все морального задоволення, – ось необхідний атрибут селянського життя, ось ті умови, у яких доводиться жити й діяти селянинові» [8]. Селянин, за М. Левицьким, просто не має часу на страждання, бо голод може прийти назавтра й до інших дітей, якщо він не кине

все й не візьметься за роботу. Широкі узагальнення, які намагається зробити М. Левицький на основі такого нечисленного матеріалу, явно помилкові, на що слушно вказала Г. Довженок, зокрема, це стосується твердження М. Левицького про те, що розум не є найпершою для селянина потребою [8, с. 172].

Результатом аналізу різносторонніх експедиційних матеріалів і наукових розвідок трьох поколінь українських етнологів стали праця М. Дерлиці «Селянські діти» [3] (1898), дослідження Н. Заглади «Побут селянської дитини» [7] (1929) та узагальнююча етно-фольклористична праця отця Марка Грушевського «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу [2]. Матеріали з полудневої Київщини», видана (із доповненнями) З. Кузелею за дорученням Етнографічної комісії Наукового Товариства Шевченка і є взірцем академічного видання із супроводом багатого й розгалуженого поняттєвого апарату: вступ, примітки, паралелі, бібліографія.

Праця М. Грушевського «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з полудневої Київщини», видана у Львові в збірнику «Матеріали до українсько-руської етнології» 1906–1907 р. за редакцією З. Кузеля, є взірцем локальних етнографічних досліджень. У розділі «Колисанки» збирач зазначає, що «багато матерів хвалиться, що як перестать співать, як колишеш, то зараз і плакать почне». М. Грушевський пише про наявність безлічі творів дитячого фольклору, призначених для дитини у першому році: «Приколискових пісень та забавок усяких, казок так багато, особливо у сьому селі (Суботові). Згодом можна буде подати їх окремо, а тим часом подаю ті, які найшвидше вдалося записати» [2].

Збирач у своїй праці особливо наголошує на народній педагогіці, орієнтованій на позицію дорослих, на народних оберегах, обрядах, пов'язаних із дитиною, на народній поведінці та ставленні до дитини, і зробив це комплексно. Можливо, саме тому розгляд колисанок мав у нього прикладний, конкретний характер. Проте його праця є чи не першою у світі, присвяченою етнографії дитинства. У ній немає типологічних узагальнень (як у Маргарет Мід, «матері» етнографії дитинства) або матеріалу екзотичних країн (як у сучасних випусках збірки «Етнографія дитинства»), відсутні теоретичні узагальнення (властиві працям І. Кона). Однак у ній є своєрідна система, сумлінне ставлення до матеріалу та палка любов до дітей, що й робить її безцінним свідомством для дослідження народної етнопедагогіки, у якій колискові пісні посідають чільне місце.

Осмислення матеріалу колискових пісень, зібраних у межах східнослов'янської фольклорної традиції, орієнтувалося на інтерпретацію змісту та структури колискових у контексті традиційного народного світогляду. М. Мельников [8] вважає для колискової центральну «підсвідомо-педагогічну функцію», яка переважає над функцією замовляння і навіть заспокоєння дитини, тому колискова пісня є чи не первинним засобом структурування етнонаціональної та традиційно-побутової (пересічної) картини світу, що цілком справедливо. Вагоме значення у дослідженні дитячого фольклору ХХ ст. мають праці В. Бойка [9], К. Луганської (музичний аспект). «Інтимним жанром народної поезії» цілком справедливо називає колисанки Г. Довженок [4,5].

Мета статті – визначити колискову пісню як жанр народної родинної лірики для дітей. На основі вивчення функцій колискових пісень у процесі еволюції жанру виявити та проаналізувати особливості оніричної та апотропеїчної функцій колискової пісні, а також вплив колисанки на свідомість та підсвідомість дитини. Методи та висвітлення основного матеріалу.

У статті застосовано комплексну методику дослідження: метод системного аналізу, що дозволяє здійснити систематизацію дослідницького матеріалу; історико-генетичний метод, який сприяє виявленню стадіального характеру еволюції колискової пісні та її соціальних чинників; типологічний та структурно-описовий методи для системного розгляду мотивів та образів представлених в колискових піснях.

Генеza колискової пісні безпосередньо пов'язана з міфопоетичними уявленнями давніх слов'ян (і глибше – індоєвропейців). Це яскраво відслідковується на функціональному рівні тексту колискових та їх генетичній спорідненості із замовляннями. Так, у міфопоетиці колискової спостерігаємо кілька різнорідних пластів, що так чи інакше відображають етапи її формування й перетворення на окремий фольклорний жанр:

1) подібність колискових пісень до замовлянь наголошується характерною інтонаційною манерою виконання колисанок, «підговором», «примовкою», наявністю подібного до замовляння формульного характеру побудови мотиву (Ой-ти, коту-рябку; Ой-ти, коте муругий; Ой, коте-коточку), імперативної (Ой не ходи, коте, коло гаю; Ой ти, коту-рябку, Та вимети хатку; Ой ви, гулі, не гудіть, Дитиноньки не будіть; Ой ну-ну, люлі, люлі, бай, Засни, сіренький бабай) або побажальної (Ой біленькі ткала, Доленьку прохала, Щоб було дитя вродливе, Щоб було дитя щасливе) семантики, значення обміну небажаного на бажане (напр., безсоння на сон);

2) персоніфікації та образи викликань – Сон і Дрімота (Ходить дрімота коло плота, А сон коло вікон), Доля (Ой, люлі, люлі, Долі дай манюні, Влучної, щасливої...), з одного боку, та Кіт і деякі інші, зазвичай свійські тварини (гулі, перепілонька, шпак, собака, теляточка, волики, коні) – з іншого;

3) ознаки соціалізації – відображення горизонтально-площинних – родинних, сусідських та общинних відносин (Як не стало в торбі хліба, Покинула баба діда; Ой ну-ну, кітку, Піди по тітку, А тітка в нас молода, Аж з Китай-города; Ворота скрипнули, Собаки брехнули, Телята ревнули, Сусіди почули, Попові сказали...), а також відношень вертикально-класових (Засни, дитя, без сповиття, А де ж твоя мати? – Пішла панам, пішла попам Строку відробляти);

4) найближче до дитини навколишнє середовище та побутові реалії (з акціонально важливим образом колиски):

*Повішу я колисочку на дубочку,
Люлі, люлі, засни, пости мій синочку.
Буде вітрик повівати
І синочка колихати,
З дуба листя опадати
Та синочка забавляти.
Буде сонечко сіяти,*

*Між листячком заглядати,
Між листячком заглядати
І синочка цілувати;*

5) антифрустративні компоненти – елементи голосінь або ж текстові уривки, звернені не до дитини, а призначені для зняття емоційної напруженості виконавиці, зазвичай матері:

*А-а, а-а, а-а, а!
Пішла мати жито жати,
Та не собі – пану,
А-а, а-а, а-а, а!
Мале дитя без сповиття
Не має талану,
А-а, а-а, а-а, а!
Рости сину, не гни спину
Та на чужій ниві,
А-а, а-а, а-а, а!
Добудь життя, моє дитя,
То будеш щасливий,
А-а, а-а, а-а, а!*

Відповідно до функцій та історичних етапів складання колискової пісні й варто розглядати їхні мотиви. Виходячи з цього, наводимо весь корпус мотивів української колискової пісні.

I. Мотиви оніричної групи (суто прагматичні) – група мотивів, так чи інакше призначена для стимуляції засинання дитини. До оніричної групи мотивів входять такі:

1. Мотив утвердження сну, який орієнтує дитину на засинання за допомогою імперативних конструкцій:

*Е, люлі, люлі, спать,
А я буду колихать,
Моя хатка тепленька,
Спи, дитино маленька,
А-а-а. А-а-а, коточок,
Спи, мій синочок,
Спи сном-дрімотою,
Добром-охотою.*

2. Мотив заспокоєння дитини, призначений не так для стимуляції засинання, як для угамування плачу дитини або для підготовки немовляти до сну:

а) без допомоги персонажа .

*Баю, баю, дитино,
Пора засипати,
Завтра рано прокинешся,
Біленько умиєшся;*

б) за допомогою персонажа

*Ой ну люлі, коте-котинку!
Та виорем нивку,*

*Та посієм материнку.
Материнку будем рвать,
Малу дитинку колихать,
Мала дитинка буде спать
Коту сірий, коту білий,
Прийди, коту, ночувать,
Прийди дитятко качать!
Я тобі, воркоту,
За роботу заплачу:
Дам кусок пирога
І кувшин молока.*

3. Мотив колиски та колисання: оскільки колиска є основною прагмемою колискової пісні, її образ закономірним чином відображається і у текстах колисанок:

*Люлю, люлю,
Колиску змалюю,
Ворзочки із амбелю,
А ти спи, ангелю.
Колиши сі, колисонько із дуба, із дуба,
Колиши сі в колисоньці, дитинонько люба.
Колиши сі, колисонько з орішка, з орішка,
Колиши сі, в колисоньці, мамина потішка.*

4. Мотив сну як стимулу змужніння, зростання: у колисанках часто трапляються мотиви, присвячені віковому становленню дитини. Їх можна розглядати і як суто прагматичні (коли дитина виростає, мати витрачає на неї менше часу через набуття дитиною вербальних навичок та елементарних основ людської поведінки), але в них можна вбачати й релікти замовлянь:

*Хоче дитя, та не спить,
Треба його дубцем бить,
Щоб спало, не плакало,
Щоб росло, не боліло,
Батька й матері не сушило.*

5. Мотиви

а) залякування

*Ой кину, вкину
Ту дитину в кропиву,
Сама поїду
З козаком на Вкраїну.
Ой спи, сину, бо діди йдуть,
Вони тебе в торбу візьмуть,
Візьмуть тебе у торбину
Та й занесуть у кропиву.
Ти в кропиві попарися
І з дідами посваришся.
Ой спи, сину, люлі, люлі;*

б) попередження
Е, е, люлино!
Засни, мала дитино!
Як не будеш спати,
Бросю колихати.
Бай, баю, баю,
Не лягай скраю,
Бо з краєчку упадеш,
Собі носа розіб'єш.

в) покарання
Ой ну, люлі, да люлечки,
Щовкові да вервески,
Мульовані бильця,
Колишу чорнобривця.
Чорнобривець та не спить,
Треба його дубцем бить.
Колишу я, ворую я,
а Толя не спить,
Треба Толю лозинкою бить,
Як лозинка не pomoже,
Тоді Толю сон ізможе.

II. Мотиви апотропеїчної групи (походять від замовлянь) – група мотивів, пов'язана з розумінням дитини як об'єкта, що потребує оберігання від злих сил. До них належать:

1. Мотив пророкування майбутнього щастя й достатку: має міфопоетичний характер, оскільки традиційна українська культура завжди пов'язувала пророцтво з потойбічним світом, а дитина перебуває в стані переходу і тісно емоційно пов'язана з матір'ю; через мотив пророкування щастя мати не тільки заспокоює дитину, а й підтримує з нею емоційний зв'язок. Через це дитина відчуває, що мати є його першим захисником.

Ой спи, дитя, не проснись,
Поки мати з поля прийде
Да принесе три квіточки:
Перва квітка сонлива,
А друга дрімлива,
А третя щаслива.

2. Мотив побажання та подарунку: тісно пов'язаний із мотивом пророцтва майбутнього щастя й достатку і, можливо, є його різновидом. Бажають зазвичай спокійного сну зараз, росту та розуму на майбутнє, а передусім міцного здоров'я, сили та змужніння.

Ой ну, люлі, люлі,
Налетіли гулі
Із чужої сторони
До нашої дитини.
Стали думать і гадать,

*Чим дитину дарувать:
Чи соньками, чи дрімками,
Червоними ягідками?
Соньки, дрімки в головоньки,
А ростоньки в костоньки,
Розум добрий в головоньку.*

3. Мотив оберегу видається дуже важливим в апотропеїчному сенсі. По суті, це апотропеїчний мотив у чистому вигляді. Його наявність пояснюється необхідністю захисту дитини від потойбічних сил або скрутних соціальних проблем у майбутньому:

а) підмотив вигнання шкідника

*Іди, Буку, за сарай
Та дитину не лякай.*

б) підмотив виклику захисника

*Ой, прийди, кішку,
Та вижени мишку,
Мишка гучно шкреботить,
А дитиночка не спить (власний матеріал автора).
Ой, Господе Боже,
Приди до колиски,
Захисти дитинку,
Від гіркої слізки.*

III. Мотиви когнітивної групи (вторинно прагматичні) – група мотивів, яка відбиває уявлення народної педагогіки про необхідну для дитини інформацію для орієнтування в довколишньому (часто ворожому) світі:

1. Мотиви годування та вмивання. Дитина ще нероздільно пов'язана з матір'ю, потребує постійного й сумлінного догляду, оберігання, уваги. Це виявляється в ритмізації щоденного життєвого циклу дитини, чергуванні годування, умивання, гойдання, сповивання, тобто первинної структуризації фізіологічної сфери дитини, і несе у собі елементи первинної народної педагогіки.

*Треба кота бити,
Треба виганяти,
Щоб не вчився красти,
А вчився робити.*

2. Мотиви, що структурують природний світ. Ця група мотивів служить для первинного навчання дитини різним елементам природного світу на рівні інстинктів: так, постійно повторювані образи та персонажі колискових пісень, співаних упродовж тривалого часу, запам'ятовуються дитиною та згодом розпізнаються і в текстах колискових пісень, і в самому довколишньому світі:

*А-а-а, а-а-а, коточок,
Не йди рано в садочок,
Не полохай галочок,
Нехай зов'ють віночок
Та з руточки, із м'яточки*

Йа дитині да шапочки.

3. Мотив смерті та проблема «смертних колисанок». Смертні колисанки стоять окремо серед корпусу українських (і ширше – східнослов'янських) колискових пісень. Сам мотив смерті, наявний у колисковій пісні як мотив побажання дитині загибелі від зовнішніх або внутрішніх чинників, дослідники розглядали по-різному. Якщо одні вчені вважають, що виконання таких пісень призначене прискорити смерть дитини через тяжкий економічний стан родини, багатодітність або народження дівчинки, то інші висувають гіпотезу про те, що така пісня мала виконуватися для хворої, калічної дитини чи байстрюка [8].

Оскільки дитина щойно з'явилася у світі живих, вона ще не є людиною, ще не загубила ознак потойбіччя, які можуть виявлятися особливо активно в порубіжний період часу – між днем і ніччю, під час переходу зі стану неспання в стан сну (сон розглядається як метафора смерті, тобто дитина занурюється в найбільш небезпечний стан, в якому вона перебувала до народження, у стан нежиття). Саме зв'язок із «нелюдським» не дає змоги дитині спати, «будь-який сильний плач, істерика, крик міг трактуватися як інформація про вплив «чужого» [8, с.114], отже, це «чуже» необхідно викоренити. Те, чим дитина була до життя і що в ньому залишається до закінчення перехідного періоду, повинно зникнути, померти, інакше дитина не зможе оформитися до кінця, стати людиною. Адресатом смертної колисанки не є сама дитина безпосередньо, адресат – це та «чужа» суть дитини, яку потрібно вигнати, убити для того, щоб дитина змогла вийти з перехідного стану. Розглядаються також колискові пісні, персонажем-шкідником у яких є Бука. Цей персонаж становить особливий інтерес: як шкідник (заважає спати дитині, лякає його) Бука не є небезпечним. Іноді в колискових піснях текст, звичайно адресований Буці, адресується і дитині («Баю, баю, бай, йди, Бука, під сарай», «Баю, баю, баю, бай, йди, Костя, під сарай»). Таке чергування неможливе з іншими персонажами-шкідниками.

На наш погляд, етнологічна інтерпретація смертної колискової пісні може пов'язуватися з тим, що її співає саме мати (рідше – нянька або старша сестра). Мати є всім світом для немовляти. Хайнц Когут зазначає, що до двох років у дитини відсутній комплекс Едипа, а межі між тілом матері та тілом дитини ще не визначені остаточно. Тому негативні імпульси, які надходять від матері до дитини, можуть нести в собі дійсний вирок дитині [8].

*Люляй же мій, люляй,
Шмарю я тя в Дунай,
В Дунай або в воду
Дитину молоду.*

IV. Мотиви комунікативно-глосолативної групи (квазікомунікативні) – група мотивів, що відображають ставлення до дитини або ідентифікують дитину:

1. Мотив ставлення до дитини набуває ваги знов-таки через тісний її емоційний зв'язок із матір'ю. Немовля має відчувати, що мати любить його та піклується про нього, хоча у деяких колисаннях простежується й негативне ставлення до дитини, що пов'язує мотиви комунікативно-глосолативної групи з мотивами антифрустративними:

Головочка – маківочка, очка – як тернина,

*Веселенька, здоровенька та моя дитина.
Люлю, люлю, люлю, люлю, дитиночка люба,
Тебе мамка витесала з зеленого дуба.
Діти мої дрібницькі, та я ваша мати.
Не знаєте, діти мої, як ня шанувати.
Люляй, люляй, колишу тя,
Скоро уснеш, зохаблю тя.
Приложу тя каменичком,
Сама пойду за Яничком.*

2. Мотив ідентифікації дитини стимулює немовля звертати увагу на своє власне ім'я, реагувати на нього як на ототожнення із самим собою:

*Ой люлю, малий Івасеньку,
Ой лю, лю, лю, лю!
Ой тато на Поділю,
А мамуня в полю.
Люлі, люлі, спатки,
Нема вдома матки,
Пішла на поле
По рожеві квятки.
Квятки будуть розцвітати,
Нашу Катю забавляти.
А Кирилець не гуля,
Черевики поправля,
Золотом малює,
Ванечку убує.*

V. Мотиви антифрустративної групи (походять від голосінь) – група мотивів, пов'язана із психологічним станом матері через недосконалість сімейних, суспільних відносин або через утомленість самої матері:

1. Мотив сім'ї та горизонтально-общинних відносин служить для залучення дитини (мабуть, дорослішої за немовля і здатної розуміти материнську мову) до правил і регламентацій сімейного життя. З іншого боку, він допомагає зняти внутрішню фрустрацію матері, сімейне життя якої тяжке або не складається належним чином:

*Цебер меду купили,
Батька за чуб водили:
– Іди, тату, додому,
Проп'є мати худобу
Із попом, із дяком
Ще й з хорошим козаком.
Летів, летів шпак, шпак,
Через попів мак, мак
Та й сів на воротях
В червоних чоботях.
Ворота скригнули,
Собаки брехнули.*

Телята ревнули,
Сусіди почули,
Попові сказали.
А ніп з печі –
Та й вибив плечі.
А наймичка з полу –
Та й вибила ногу.
А попадя з груби –
Та й вибила груди,
А дячки з хижки –
Погубили книжки.

2. Мотив суспільства та вертикально-соціальних відносин відображає розпач матері від того, що дитина забирає в неї багато часу, виснажує її своїм плачем. Мати чекає, що дитина виросте, стане їй помічником у хазяйстві:

Ей сину, мій сину,
Тяжко тя годую,
На кожний фриштиточок
Хліба ти купую.
Засни, дитя, без сповиття,
Без догляду мами.
Піду шукать, долю гукать
Чужими ланами.
Засни, дитя, без сповиття,
А де ж твоя мати?
– Пішла панам, пішла попам
Строку відробляти.
А Кирилець не гуля,
Черевички поправля.
То не нам, то панам,
То розсучиним синам.

3. Мотив жалоби та голосіння (власне антифрустративний)

Ой ну люлі, Іване!
Дитя моє кохане!
Як я тебе родила,
Цілу ночку ходила.
Як я тебе оженю
Сама себе звеселю.
Як я тебе в службу дам,
Тоски, горенька придам.
Ой нини, нині, ой нини, нини,
Збавила-м ся днини
Та коло тої, та коло тої
Маленької дитини.
Збавила-м днини, збавила-м днини
Та я ще збавлю ночі,

Не висплю я сі, не висплю я сі
Та мої чорні очі.
Ой бодай, бодай
Нераненько світало,
Щоби сі моє
Мале діти висипало.
Ой бодай, бодай
Нерано кури піли,
Ой щоби мої
Вороги понімили.
Ей сину, мій сину,
Про яку провину
З тобом переношу
Тяженьку годину ...
Кеби ти мі знало,
Кілько мам роботи.
То ти би мі спало
Од днесь до суботи.

В окремії колисковій пісні не обов'язково мають бути реалізовані всі описані нами функції, але основною серед них, наявною в усіх піснях є, безумовно, функція онірична. На основі функціональної стратифікації українських колискових пісень можна подати їх як системний комплекс зі своїм ядром і периферією.

Із функціональною природою колісанки тісно пов'язані її образи та поетика. Образи колискових пісень трактують по-різному і вони мають різне призначення. Головне прагматичне призначення колискових – приспати дитя. Магічною силою володіє поетична абстракція химерних образів Сну та Дрімоти. Образи Сну та Дрімоти є відображенням антропоморфічних уявлень українців (і мають східнослов'янські джерела). Мотиви, у яких натрапляємо на ці образи, є стійкими, майже незмінними. Їхня благодійність і прагнення бути ближче до немовляти свідчать про те, що це – позитивні образи, які первинно виконують функції оберегу.

Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота коло плота.

Безсумнівно, центральним образом українських колісанок, найбільш частотним і максимально функціональним є образ кота. Синонімом до поняття колискова є вислів співати кота. За давньою легендою, кіт – це тварина, яка вийшла з рукавиці Божої Матері. У багатьох народів кіт є оберегом домашнього житла та затишку. У дитячому фольклорі українців є багато забавлянок, колісанок, ігор про кота.

У Польщі вважають, що душі деяких людей виходять під час сну в образі котів (або кішок), а лужичани вважають, що туга – це душа демонічної людини. Такі вірування побутують і в білорусів. У германців існує повір'я, що кіт приносить на світ немовлят.

Дотепер в українських віруваннях кішку визнають істотою доброю та

другом людини. П. Чубинський наводить таку легенду: «Коли Ной за велінням Бога забрав у збудований ним ковчег по парі усіх тварин, то чорт, бажаючи вчинити йому зло, таємно впустив туди мишу, сподіваючись, що вона прогризе дірку та ковчег буде потоплений. Однак кішка, побачивши мишу, зразу ж її спіймала та задушила і таким чином порушила плани диявола. Із того часу коти завжди знищують мишей, створених чортом на зло людині».

Для колискової пісні не має значення забарвлення kota (навіть зважаючи на поширені повір'я про шкідливість чорних котів): ми бачимо, що там трапляються всі котячі масті, хоча переважно це – сірий колір. Частотним є і образ білого kota, проте він завжди асоціювався зі світлими душами померлих (у повір'ях). Триколірна кішка оберігає оселю від пожежі. За статевою ж ознакою в колискових піснях найчастіше представлений кіт, рідше – кішка і майже ніколи – кошеня. За функціональною ознакою, кіт у колискових піснях заколисує дитину, оберігає її сон, виконує за господарів домашню роботу, викликає Сон і Дрімоту.

Чому ж образ kota настільки поширений в українських колісанках? Кіт – сонлива тварина, яка, крім того, є втіленням душі померлих або взагалі втіленням людської душі. Якщо вважати, що немовля – це людина, яка перебуває у стані переходу, то наявність в неї душі більш-менш сумнівна. Для внесення душі до тіла немовляти і використовують kota, дедалі більше розвивають апотропеїчні мотиви та мотиви зняття фрустрації (саме кіт виконує всю домашню роботу за хазяїв).

Оберегова функція колискової пісні стимулює появу в ній образів птахів. Так, голуби (гулі) відображають символіку чистоти й добра, у чому варто вбачати стародавню українську віру в сонну душу, що прилітала у вигляді пташки. Сокіл, що оберігає сон дитини, є мудрим спостерігачем, а оскільки, за повір'ями, соколи існували під час творення світу, то можна вважати, що їх символічний сенс полягає в народженні молодості. Шкідливим персонажем вважають шпака. Він створює переполох, шукаючи зозуленьку, а зозуленька, своєю чергою, кує й тим будить дитину. Однак ця шкідливість простежується на побутовому рівні й не має міфопоетичних асоціацій.

Висновки.

Колискова пісня – геніальний сплав мелодії, ритму, плавного руху і слів – відображення оптимального фізичного, психічного і розумового розвитку дитини. Вона була розрахована на цілісне, гармонійне сприйняття слухових, зорових, вібраційних, тактильних подразнень, нанизаних на якийсь єдиний ритм.

Зміст колискових пісень відповідав об'єктам найближчого середовища – тому, що немовля могло бачити, чути, відчувати на дотик. Це були він сам, мати, батько, бабуся, дідусь, котик, гулі (голуби), домашні тварини, колиска, ковдрочка, хліб, молоко, тощо. Через колискову пісню матері дитина знайомився з навколишнім світом.

У колискової відбивався і світ матері – її почуття, переживання, мрії про майбутнє своєї дитини. Виступаючи одним з виразів неподільної природної єдності матері і дитини, колискова пісня стала не тільки гнучким інструментом виховання, а й основним засобом психічної розрядки жінки, яка знаходила в цих

нескладних мелодіях вихід своїм почуттям, підбираючи мотив, який найбільш відображує її емоційний стан.

Звичайно, сьогодні важко уявити собі, як співали колискові пісні в старовину: ми не можемо до кінця відчутти старовинну колискову пісню, вловити найтонші нюанси її ритму, мелодії. У наші дні цей жанр (як і багато інших перлини народної творчості), у всьому його різноманітті і унікальності, на жаль, йде з повсякденного життя – це дуже прикро, адже колискова пісня – це мелодія душі кожної людини, яка супроводжує її з дитинства і на все життя.

Але колискові пісні, як явища культури, існують у традиційно виділених – усній та письмовій формах з урахуванням реалій часу. Ми додаємо електронно-мережну форму їхнього побутування. Тексти та мелодії сучасних колискових пісень запозичуються з фольклорних джерел та у вигляді контамінованих фрагментів у обробці професійних поетів та композиторів стають надбанням громадськості. Колискові існують у культурі кожного народу з давніх часів. Важливо і те, що характерною рисою сучасного суспільства, в якому швидко розвиваються високі технології, є відродження інтересу до всього народного, активізація етнічної самосвідомості.

Література:

1. Groslezat Ch. Les plus belles berceuses du monde. Paris: Didier jeunesse, 2014.
2. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. К. : ЗАТ ВІПОЛ, 2001. С. 37. (перевид. із: Матеріали до українсько-руської етнології. 1907. Т. IX. С. 8).
3. Дерлиця М. Селянські діти. Львів, 1898.
4. Довженко Г. В. Український дитячий фольклор (Віршовані жанри). К. : Наукова думка, 1981. 172 с.
5. Довженко Г. В., Луганська К. М. Українські народні колискові пісні та забавлянки // Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки. К. : Наукова думка, 1984.
6. Етнографія України : навч. посіб. / С. А. Макарчук, Ю. Г. Гошко, Р. Ф. Кирців та ін. Львів : Світ, 1994.
7. Заглада Н. Побут селянської дитини. Київ, 1929.
8. Марчун О.В. Жанрова параметризація дитячого фольклору: навчальний посібник-хрестоматія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. 216 с.
9. Український дитячий фольклор / упоряд. і вступ. ст. В. Г. Бойка. К. : Вид-во АН УРСР, 1962.

Abstract. The article presents the results of a study of the texts of lullabies, which have a special effect on the child's consciousness and subconsciousness. A lullaby is a genre of folk family lyrics, rich in imagery and a variety of motives, which is clearly analyzed by the author of the article using examples of modern lullabies that are common among Ukrainians. The classification of lullaby motifs by groups is proposed, and features of the manifestation of the functions of lullabies, namely oneiric and apotropaic, are revealed. The study concluded that the traditional unchanging meaning expressed in images and verbal lullaby formulas has a universal value and deeply penetrates the culture.

Key words: *folklore, folklore genre, children's folklore, lullaby, oneiric function, apotropaic function, motif, image.*

Стаття відправлена: 25.01.2023 р.
© Марчун О.В.

УДК 342.951:347.214.23

ADMINISTRATIVE-LEGAL AND OTHER TYPES OF LIABILITY FOR INFRINGEMENTS IN THE CONSTRUCTION AREA**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ТА ІНШІ ВИДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ****Tarasyuk Yu. V. / Тарасюк Ю.В.**

*Doctor of Jurisprudence, Associate Professor / к.ю.н., доцент
Private higher educational institution University of the latest technologies /
Приватний вищий навчальний заклад Університет новітніх технологій,
Kyiv, str. Metrobudivska, 5A, 03065 /
м. Київ, вул. Метробудівська, 5А, 03065*

Мета: дослідити особливості та сутність самочинного будівництва та надати рекомендації з приводу правового регулювання відповідних питань в Україні. **Методи дослідження:** дана наукова праця написана авторкою із використанням загальноновизнаних методів наукового пізнання, як от формального, порівняльно-правового, аналітичного, системно-структурного та інших методів. **Результати:** досліджено поняття та суть самочинного будівництва та деяких інших правопорушень у будівельній галузі, вказано на наявні прогалини у діючому законодавстві, надано авторські рекомендації щодо подолання таких недоліків шляхом реформування чинного законодавства. **Обговорення:** дискусія у даному дослідженні присвячена особливостям накладення адміністративної, кримінальної та цивільної відповідальності фізичних та юридичних осіб у разі самочинного будівництва та інших правопорушень відповідної сфери, а також виявленню недоліків нового законопроекту, присвяченому регулюванню вказаного питання.

Ключові слова: самочинне будівництво; самобуд; незаконне будівництво; штраф за самочинне будівництво; адміністративно-правова відповідальність; законопроект №5877.

Постановка проблеми та її актуальність.

Житлова проблема відома людству ще з давніх часів. Не менш актуальна вона і зараз, особливо в воєнний час, коли велика частина житлового фонду є вщент зруйнована або потребує капітального ремонту. За даними Державної служби статистики України (далі - Держстат України), загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, за 2021 рік становить 11433790 м² загальної площі [1]. Відповідних відомостей за 2022 рік ще не має, тим не менш в останні роки кількість об'єктів завершеного нового будівництва постійно зростала.

Саме тому питання правового регулювання будівельної сфери є актуальним і сьогодні. Адже порушення у цій галузі не є поодинокими випадками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Даній проблематиці присвятили свої наукові дослідження такі вчені як Ю.П. Битяк, О.Ю. Дрозд, Д.М. Лук'янець, О.Л. Марченко, В.В. Носік, О. В. Овчарова, І.С. Самощенко, О.В. Скригулець, О.В. Стукаленко, Е.М. Трубецький, С.А. Шепетько та інші.

Мета статті. Автор даної наукової статті ставить собі за мету розкрити суть і особливості поняття «самочинне будівництво» та інших, пов'язаних із ним термінів, зробити огляд та порівняльно-правовий аналіз нормативного забезпечення даної галузі, запропонувати перелік рекомендацій щодо удосконалення діючого законодавства та подолання наявних прогалин у ньому.

Виклад основного матеріалу.

Законодавство у сфері адміністративної відповідальності, особливо в частині незаконного будівництва, наразі оновлюється, а тому відповідні питання потребують особливої уваги з боку науковців. Зокрема, як зазначає О.Л. Марченко, спеціалісти галузі, що розглядається, ще не дійшли єдиної думки щодо визначення ознак об'єктивної сторони подібних правопорушень [2, с. 98].

Згідно із діючим Кодексом про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) адміністративна відповідальність у будівничій сфері передбачена за наступні правопорушення:

- порушення вимог законодавства, будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва (за Статтею 96);
- порушення законодавства під час планування і забудови територій (за Статтею 96-1).

Також, до 2011 р. даним кодексом, а саме Статтею 97, була передбачена відповідальність за самовільне будівництво будинків або споруд, але дану норму було виключено на підставі Закону №4220-VI від 22.12.2011. Окремо слід вказати на Статтю 53, що забороняє використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, а також розміщення, забудову чи проектування на них об'єктів, що матимуть негативний вплив на стан відповідних земель [3].

Окремо слід зауважити на ч. 1 статті 376 Цивільного Кодексу України (далі – ЦКУ), згідно якої під самочинним будівництвом слід розуміти будівлі та інші нерухомі об'єкти, що будуються або вже є збудованими на земельній ділянці з іншим цільовим призначенням, без належного документального на це дозволу чи проекту, належним чином затвердженого, чи із істотними порушеннями правил та норм, що прийняті в будівничій сфері. При цьому, як зазначає ч.2 даної статті, той, хто вчинив самочинне будівництво, права власності на такий об'єкт не набуває.

Ч.3 визначає можливість набуття відповідних прав, якщо має місце самочинне будівництво на землі, що відведена для іншої мети - при надання цієї ділянки у встановленому порядку особі під уже збудовану нерухомість. Відповідний об'єкт має бути знесений (за ч. 4), якщо правовласник або законний користувач землі заперечує проти визнання права власності за незаконним забудовником. Правовласник також може звернутися до суду за визнанням за собою права власності на відповідну будівлю, якщо таке не порушує права третіх осіб, при цьому забудовник-порушник має право на відшкодування витрат на будівництво у такому випадку. Важливо і те, що за ч.7, якщо при будівництві мало місце значне відхилення від проекту і воно суперечить суспільним інтересам чи порушує права інших людей, йде врозріз із встановленими нормами та правилами, то по суду незаконного забудовника можуть зобов'язати до проведення належної перебудови [4].

Важливість розуміння змісту та правових наслідків незаконної будівної діяльності в останні роки набуває особливої актуальності. Справа в тому, що, кількість "самобудів", в тому числі у вигляді добудов (т.зв. "пристройки") значно збільшилася, а з нею - і кількість позовів з цього приводу. Така ситуація логічно відчутно збільшила об'єм роботи судових установ. Також слід відмітити

недосконалість та недостатність нормативно-правового регулювання у даній сфері, що теж благотворно відзначається на діяльності порушників.

Як вважає О.В. Скрегулець, правопорушення у сфері будівництва - це недотримання обов'язкових вимог державних стандартів та норм, діючих НПА щодо будівництва та промисловості будівельних матеріалів, недотримання проектів. Вказане призводить до зменшення і втрати міцності, надійності споруд або їх окремих конструктивних елементів, а разом з ними - і силових параметрів будматеріалів, виробів тощо. До правопорушень у цій сфері науковець також відносить діяльність із недотриманням діючого організаційно-правового порядку зведення будівель та прийняття їх в експлуатацію [6, с. 235].

Окремо зауважимо на тому, що самочинне будівництво може мати і більш значущі негативні наслідки, а саме загрожувати безпеці життя та здоров'я осіб, їх майна. Даний аспект урегульовано в тій чи іншій мірі у:

- ЦКУ - щодо відшкодування шкоди (Глава 82), в тому числі внаслідок недоліків товарів чи послуг; щодо порушень умов договору підяду (Глава 61), в т.ч. безпосередньо договору будівельного підяду [4];

- КУпАП - щодо відповідальності за порушення вимог чинних нормативно-правових актів (далі - НПА), будівельних норм і правил при зведенні будівель і плануванні та забудові територій (вже зазначені Статті 96 та 96-1; раніше також діяли статті 79-1 та 97 - наразі виключені) [3];

- Кримінальний кодекс України (далі - ККУ) - щодо порушення будівельних норм і правил, якщо відповідне призвело до тяжких наслідків (Статті 236, 253, 275, 288) [5].

О. В. Скригулець вказує на подвійність характеру адміністративної відповідальності за правопорушення у будівничій сфері. Так, однією її стороною є застосування з метою покарання конкретного адміністративного стягнення (зазвичай у вигляді штрафу), державного засудження винної особи, що в сукупності веде до відновлення соціальної справедливості. З іншого ж боку має місце спроба держави врегулювати ситуацію, у якій суб'єкт порушує встановлені норми адміністративно-правової галузі [6, с. 236].

Самочинному будівництву, на думку деяких дослідників, притаманні ознаки делікту, адже має місце порушення суб'єктом адміністративної процедури, хоча чинні НПА передбачають досить вузьке розуміння даної проблеми [7]. Але питання, як і сама проблема, залишається відкритим, а тому влада намагається врегулювати його, що, звісно, дещо сповільнюється у нинішній ситуації війни.

Так, 15 грудня 2021 р. Верховна Рада України (далі - ВРУ) в першому читанні прийняла законопроект №5877 про посилення відповідальності у будівельній галузі (повна назва: "Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності у сфері містобудівної діяльності"). Ініціатором законопроекту виступив М.В. Павлюк, дата його реєстрації - 01.09.2021 р.. Наразі документ готується на друге читання.

Його мета, як зазначила заступниця Міністра розвитку громад і територій Н. Козловська - це створення рівних умов для всіх учасників будівельного ринку.

Також реформування відповідної галузі вирішить низку проблем, які не дають залучити інвестиції у будівельну сферу. Так, першою з них є подолання корупції, задля чого необхідне посилення відповідальності. Зокрема, у законопроекті №5877 передбачено:

- збільшення об'єму штрафних нарахувань за правопорушення у галузі містобудівної діяльності;
- можливість накладення тимчасового арешту на об'єкти нелегального будівництва;
- посилення кримінальної відповідальності за самобуд, особливо при зведенні незаконних будівель на території, що містить пам'ятки культурної спадщини;
- чітке визначення кола суб'єктів, щодо яких можливе накладення адміністративного стягнення [8].

Інститутом законодавчих ідей було проведено антикорупційну експертизу законопроекту №5877, в ході якої в деяких його положеннях було виявлено корупціогенні фактори, з приводу чого надано відповідний висновок. У ньому вказується на нечіткість регулювання прав та обов'язків, а також відповідальності фізичних і юросіб протягом здійснення публічних процедур, що, у свою чергу, і створює корупційні ризики. Так, нечіткими визнано наступні положення:

- Стаття 96-3 КК - можливість необґрунтованого застосування до юросіб заходів кримінально-правового характеру у разі нелегального будівництва чи самовільного зайняття ділянки. Експерти наголошують на необхідності виключення відповідних змін до вказаної статті, адже вони сприятимуть появі корупційних ризиків та зловживань. Наразі чинний ККУ передбачає вказані заходи щодо вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи вичерпного переліку порушень, а саме легалізацію майна чи матеріальних цінностей злочинного походження, злочини тероризму, злочини проти миру ы подыбны. А тому додавання у такий перелік дійсно тяжких злочинів самовільного зайняття землі чи самобуду виглядає необґрунтованим;

- Стаття 188-42 КУпАП - можливість адміністративної відповідальності при недопуску представників органів містобудівного контролю на будівельний об'єкт поза виконанням такими особами їх законних повноважень. Тут має місце відсутність конкретизації щодо конкретних випадків недопущення відповідних посадовців. А тому спеціалістами пропонується викласти відповідну норму у наступній редакції "недопущення посадових осіб органів містобудівного контролю на об'єкти будівництва під час здійснення ними містобудівного контролю...". Інакше така ситуація може призвести до порушенню прав осіб та створить можливість тиску на бізнес;

- Стаття 266-1 КУпАП - наділення органів місцевого самоврядування компетенцією суду щодо накладення тимчасового арешту на самобуди. Він передбачає, зокрема, неможливість відчуження, розпорядження будівельним об'єктом, і буде здійснюватися уповноваженими на те виконавчими комітетами чи відповідними органами на підставі рішення органу місцевого самоврядування. Таке, у свою чергу, сприятиме появі корупційних ризиків та

веденню недобросовісної конкуренції. Як зазначають експерти, дана норма також не відповідає вимогам Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а тому подібні обмеження прав можуть бути накладені лише у судовому порядку задля забезпечення додержання принципу верховенства права [9].

Критику законопроект викликав й у інших спеціалістів. Так, юрист-аналітик А. Климосюк вказує на неспівмірність адміністративних штрафів, запропонованих документом, адже їх розмір збільшиться у деяких випадках більше ніж у 10 разів. Експерт вказує на "нову" Статтю 188-57 КУпАП, якою передбачено накладення штрафу 4000-5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі - НМДГ) у разі створення перешкод у здійсненні тимчасового арешту, або 8000-10000 НМДГ - за аналогічне порушення з боку посадовців та підприємців. А за самовільне зайняття земель із завданням їм значної шкоди передбачено штраф в об'ємі 200-300 НДМГ. А. Климосюк наголошує на тому, що за таких розмірів адмінсанкції будуть більшими за кримінальні [10].

Висновки.

Отже, сьогодні питання незаконного будівництва, хоч і відійшло на другий план у зв'язку із повномасштабним вторгнення в Україну російської федерації, але все ще залишається актуальним і потребує вирішення. Самобудами вважаються такі об'єкти нерухомості, які будуються чи вже зведені з істотними порушеннями діючих стандартів і норм, на непристосованій до того ділянці, збудовані без відповідного дозволу, з порушенням проектів. При цьому самочинним та незаконним буде вважатися зведення не тільки будинку, але й господарської будівлі тощо.

І справа не лише в тому, що самобуд - це неправильно з точки зору закону, але також він може стати причиною завдання шкоди здоров'ю чи навіть життю людини. Тому актуальність питання не знижується, а навіть зростає у зв'язку із внесенням до ВРУ законопроекту №5877, який, у разі прийняття без змін, посилить відповідальність фізичних і юридичних осіб за самовільне будівництво. І хоча даний НПА поки що тільки пройшов перше читання і очікує на друге, ймовірність його прийняття досить висока.

Тим не менш, даний законопроект отримав чималу кількість критичних зауважень через наявну у ньому нечіткість регулювання прав, обов'язків та відповідальності суб'єктів відповідних правовідносин при вчиненні публічних процедур, а таке може стати причиною корупційних зловживань. Крім зазначеної нечіткості, на нашу думку, законопроект №5877 має й інші недоліки, а саме:

- суттєве або навіть непомірне збільшення суми штрафів за порушення у сфері будівництва. В даному випадку можна казати про невідповідність пропонованих санкцій принципу пропорційності стягнення рівню завданої суспільної шкідливості діянь;
- можливість ускладнення при здійсненні кваліфікації відповідних діянь через вірогідність конкуренції норм щодо відповідальності у разі невиконання законних вимог посадовців місцевого самоврядування з питання тимчасового арешту самобуду;

● необхідність додаткової кваліфікації за статтями ККУ у разі незаконного будівництва, яке створило небезпеку чи викликало "тяжкі технологічні аварії або екологічні катастрофи", а тому потребує й конкретизації правова конструкція "тяжка технологічна аварія".

Отже, законопроект №5877 значно посилить відповідальність суб'єктів за самочинне зведення будівель і споруд, але, одночасно, якщо буде прийнятий у нинішній редакції, він створить корупційні ризики, надасть владним органам важіль тиску на бізнес, а також може стати причиною порушення прав юридичних та фізичних осіб.

Наостанок зазначимо, що ми підтримуємо відповідні реформи у галузі містобудівної діяльності. Але наголошуємо на необхідності доопрацювання розглянутого проекту з усуненням зазначених недоліків.

Таким чином запровадження дієвого та якісного нормативно-правового регулювання у сфері самочинного будівництва є важливим кроком для сучасної правової держави Україна. Але й кожному з нас варто дотримуватися стандартів та норм щодо будівництва, тільки так проблему можна буде вирішити повною мірою.

Література:

1. Загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію, за видами в Україні. Держстат України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/bud/kzp_Ukr/u/arh_kzp_Ukr_2019.htm (дата звернення: 28.11.2023).

2. Марченко О.Л. Проблеми притягнення до адміністративної відповідальності за порушення вимог законодавства, будівельних норм, стандартів і правил під час будівництва. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2019. № 4 (113). С. 97–103.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24): Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122.

4. Цивільний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.

5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131.

6. Скригулець О. Склад адміністративних правопорушень у будівництві. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. Т. 2. С. 233–244. URL: https://www1.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsvy/02_2011/11sovpub.pdf (дата звернення: 06.11.2023).

7. Лук'ян В. О. Адміністративна відповідальність за самочинне будівництво. Юридична наука: сучасний стан та перспективи розвитку : Матеріали Міжвуз. науково-практ. конф., м. Київ, 30 листоп. 2017 р. Київ, 2017. С. 183–187. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4126/1/-%203БІРНИК%20ТЕЗ%20%20ост._p095-096.pdf (дата звернення: 01.11.2023).

8. М-во розвитку громад та територій України. Законопроект про посилення відповідальності у будівельній галузі прийнято в першому читанні, – Наталія Козловська. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zakonoprojekt-pro-posilennya-vidpovidalnosti-u-budivelnij-galuzi-prijnyato-v-pershomu-chitanni-nataliya-kozlovska> (дата звернення: 28.11.2023).

9. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності у сфері містобудівної діяльності – Аналіз законопроектів. Аналіз законопроектів – Громадська антикорупційна експертиза законопроектів. URL: <https://rge9.izi.institute/conclusion/pro-vnesennya-zmin-do-kodeksu-ukrayiny-pro-administratyvni-pravoporushennya-ta-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-shhodo-posylennya-vidpovidalnosti-u-sferi-mistobudivnoyi-diyalnosti/> (дата звернення: 28.11.2023).

10. Климосюк А. Недоліки законопроекту 5877. Арешт об'єктів будівництва без рішення суду та нові штрафи. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/01/5/7319431/> (дата звернення: 28.11.2023).

The housing problem has been known to mankind since ancient times. It is no less relevant now, especially in wartime, when most of the housing stock is completely destroyed or in need of major repairs. According to the State Statistics Service of Ukraine, the total area of residential buildings put into operation in 2021 is 1,1433,790 m² of total area. Relevant data for 2022 is not yet available, however, in recent years, the number of completed new construction projects has been constantly growing. That is why the issue of legal regulation of the construction industry is relevant today. After all, violations in this area are not isolated cases.

Legislation in the field of administrative responsibility, especially in terms of illegal construction, is now being updated, and therefore the relevant clauses require special attention from scientists. In particular, the industry experts in question have not yet come to a consensus regarding the definition of signs of the objective side of such offenses.

Currently, Verkhovna Rada of Ukraine has passed the first reading and is preparing for the second reading draft law # 5877. This legal document will significantly increase the responsibility of subjects for the unauthorized construction of buildings and structures. But at the same time, if such an act is adopted in its current version, it will create corruption risks, provide government agencies with leverage on business, and may also cause violations of the rights of legal entities and individuals.

The author of this scientific article aims to reveal the essence and features of the concept of "unauthorized construction" and other related terms, to make an overview and comparative legal analysis of the regulatory support of this industry, to present a list of recommendations for improving the current legislation and overcoming existing gaps in it.

Purpose of the paper: *Purpose: to study the features and essence of unauthorized construction and provide recommendations on the legal regulation of relevant issues in Ukraine. **Research methods:** this scientific work was written by the author using generally recognized methods of scientific knowledge, such as formal, comparative legal, analytical, system-structural, and other methods. **Results:** the concepts and essence of unauthorized construction and some other offenses in the construction industry were studied, the existing gaps in the current legislation were pointed out, and the author's suggestions are provided to overcome such shortcomings by reforming the current legislation. **Discussion:** the debate in this study is devoted to the peculiarities of imposing administrative, criminal, and civil liability on individuals and legal entities in case of unauthorized construction and other offenses in the relevant area, as well as identifying the shortcomings of the new draft law on the regulation of this issue.*

Keywords: *unauthorized construction; squatter; illegal construction; penalty for unauthorized construction; administrative and legal responsibility; draft law #5877.*

CONTENTS

Education and pedagogy

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-001> 3

ON THE QUESTION OF THE ORGANIZATION OF
THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE CONDITIONS
OF THE COVID-19 PANDEMIC

Davydenko O.M., Myronyk O.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-005> 7

INTRODUCTION OF THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF
TACTICAL-STRATEGIC COMPETENCE FORMATION OF
FUTURE INFORMATION TECHNOLOGY SPECIALISTS IN
THE PRACTICE OF UNIVERSITY EDUCATION

Sharavara V.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-014> 15

FEATURES OF SPEECH THERAPY WORK ON ELIMINATION
OF SPEECH DISORDERS IN PRESCHOOLERS WITH LEXICAL
AND GRAMMATICAL UNDERDEVELOPMENT OF SPEECH

Kolomoiets T.G., Prozapas Z.M.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-019> 23

COMMUNICATIVE ACTIVITY AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Drevniak L.P.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-020> 31

METHODS OF TEACHER'S EDUCATIONAL WORK WITH YOUTH
STUDENTS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Matsenko L.M., Brychka I.V., Melnyk A.O.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-022> 35

SPECIFICS OF CONTROL ON THE QUALITY OF HIGHER
EDUCATION IN UKRAINE

Hubina S.I.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-031> 39

FORMATION OF THE ORGANIZATIONAL AND MANAGEMENT
COMPETENCE OF THE PROSPECTIVE TEACHERS-DEFECTOLOGISTS

Serheieva V.F.

Physical education and sport

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-029> 46

PHYSICAL ACTIVITY AND DEVELOPMENT IN THE MODERN WORLD

Mustafina K.K., Makarova E.A.

Psychology and sociology

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-007> 50

FEATURES OF THE ADAPTABILITY OF MILITARY SERVANTS

Teslyuk V.M., Morus T.D.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-015> 55

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF CONSCIOUS REJECTION OF MOTHERHOOD

Todortseva Y.V., Arnaut O.A.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-018> 63

PROBLEM OF ALTRUISM MANIFESTATION AND ANTI-SOCIAL BEHAVIOUR BY YOUNG PEOPLE IN MODERN SOCIETY

Spytska Liana

Philology, linguistics and literary studies

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-021> 68

UPDATE OF THE CONCEPT OF DECOLONIZED CONSCIOUSNESS OF THE UKRAINIAN WRITER AGAINST THE BACKGROUND OF CONTEMPORARY REALITIES

Vekua O.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-028> 74

THE INFLUENCE OF A LULLABY SONG ON A CHILD'S CONSCIOUSNESS AND CONSCIOUSNESS. ONEIRIC AND APOTROPEIC FUNCTIONS

Marchun O.V.

Legal and political sciences

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj17-02-010> 89

ADMINISTRATIVE-LEGAL AND OTHER TYPES OF LIABILITY FOR INFRINGEMENTS IN THE CONSTRUCTION AREA

Tarasyuk Yu. V.

Scientific publication

International periodic scientific journal

ScientificWorldJournal

Issue №17
Part 2
January 2023

In Bulgarian, Ukrainian, Russian and English

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 89.14)

Articles published in the author's edition

*Academy of Economics named after D.A. Tsenov
Bulgaria jointly with SWorld*

Signed: January 30, 2023

e-mail: editor@sworldjournal.com

site: www.sworldjournal.com

www.sworldjournal.com

www.sworldjournal.com